

RAPPORT

Il-progress ta' Malta
Rigward l-Għanijiet
għall-Iżvilupp Sostenibbli

Authored by The People For Change Foundation
pfcmalta.org | info@pfcmalta.org

Proofread by Colette Grech
Restyle | restyleenhance.net

skopmalta.org | info@skopmalta.com

This publication has been developed in the frame of the project "E4C – Educating for change: Capitalising on the EU Presidency in Malta to raise awareness on Agenda 2030", which is being implemented by SKOP - The National Platform of Maltese Development NGOs [MT Registration Number: VO/0366] and co-financed by the European Union and the Ministry for Foreign Affairs of Malta. The contents of this publication are the sole responsibility of SKOP and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or those of the Maltese Ministry for Foreign Affairs.

Werrej

<p>DAHLA</p> <p>2</p>	<p>1 JINQERED IL-FAQAR</p> <p>4</p>	<p>2 JINTEMM IL-ĞUH</p> <p>7</p>	<p>3 SAHHA UBENESSRI</p> <p>10</p>
<p>4 EDUKAZZJONI TA' KQUALITA'</p> <p>14</p>	<p>5 UGWALJANZA BEJNIS-SESSI</p> <p>18</p>	<p>6 ILMA NADIF U SANITA'</p> <p>21</p>	<p>7 ENERĢIJA NADIFA UVIJABBLI</p> <p>24</p>
<p>8 XOGHOL DINJITUŽ U TKABBIR EKONOMIKU</p> <p>28</p>	<p>9 INDUSTRIJA, INNOVAZJONI U INFRASTRUTTURA</p> <p>32</p>	<p>10 TNAQQIS TAD-DIŽUGWALJANZI</p> <p>35</p>	<p>11 BLIETU KOMUNITAJIET SOSTENIBILI</p> <p>39</p>
<p>12 KONSUM U MANIFATTURA RESPONSABBLI</p> <p>43</p>	<p>13 HARSIEN TAL-KLIMA</p> <p>46</p>	<p>14 HAJJA FL-IBHRA</p> <p>49</p>	<p>15 HAJJA FUQ L-ART</p> <p>53</p>
<p>16 PAĆI, ĢUSTIZZJA U ISTITUZZJONIJIET EFFETTIVI</p> <p>57</p>	<p>17 SHUBIJA FAVUR L-GHANIJET</p> <p>61</p>	<p>GHELUQ</p> <p>65</p>	<p>REFERENZI</p> <p>66</p>

Fil-qofol tagħha, is-sostenibbiltà tfisser li niżguraw li jkun hemm ir-riżq u li nippoteġu l-ambjent mingħajr ma ntellfu l-ġenerazzjonijiet ta' warajna milli jsibu dak li jkunu jeħtieġu. Din ja sostenibbli hija dinja fejn in-nies jistgħu jaħarbu l-faqar u jkollhom xogħol xieraq mingħajr ma ssir ħsara lir-riżorsi u ekosistemi kruċjali għad-dinja; fejn in-nies ikunu dejjem f'saħħiethom u li jsibu l-ikel u x-xorb li jeħtieġu; fejn kulħadd ikollu aċċess għall-enerġija nadifa li ma żżidx ma' tibdil fil-klima; fejn nisa u bniet ikollhom drittijiet u opportunitajiet daqs ħaddieħor. M'hemm l-ebda pajjiż jew socjetà fejn is-sostenibbiltà mhix importanti jew meħtieġa. Ilkoll għandna r-responsabbiltà li nistinkaw għal-ġejjeni sostenibbli, sabiex ilkoll kemm aħna nispiċċaw nibbenfikaw minn dan.

**Ban Ki-moon,
Segretarju Generali
tan-Nazzjonijiet Uniti,
17 ta' Dicembru 2014**

Fl-ahhar tal-2015, l-Istati Membri tan-Nazzjonijiet Uniti Itaqgħu sabiex jiffinalizzaw għadd ta' għanijiet biex iservu ta' gwida u objettivi, sabiex jintlaħaq żvilupp sostenibbli fuq livell globali fi żmien 15-il sena (sal-2030). Dawn l-ghanijiet għandhom firxa wiesgħa; ghall-kuntrarju tal-Millennium Development Goals, l-ghanijet imsemmija kienu mahsubin li jinvolvu l-Istati Membri kollha, għaliex huwa mifhum li l-ambjent huwa rizorsa dinji, li l-gwerer, il-faqar u nuqqasijet fl-ambitu tas-sahħha jistgħu jitnaqqsu permezz ta' liġiġiet rigward armi u kummerċ li jkun ta' benefiċċju għal kull naħha, kif ukoll li jwasslu għall-gharfien li sahansitra l-pajjiżi s-sinjuri għadhom jiffaċċaw sfidi soċjali, ekonomiċi u ambjentali.

Id-dokument finali huwa estensiv u dettaljat sabiex miegħu ikun jista' jitkejjel il-progress li jkun qed isir fuq livell nazzjonali u reġjonali, kif ukoll dinji. Minbarra l-wegħda li saret fuq il-livell politiku globali, il-gvernijiet individwali għandhom ir-responsabbiltà li, f'pajjiżhom, idaħħlu l-liġiġiet u politika meħtieġa sabiex jiżguraw li jintlaħqu l-ghanijiet kollha b'mod sostenibbli u ma johloqx problemi ġoddha.

Għal dan ir-rapport, saret riċerka li eżaminat kull wieħed minn dawn l-ghanijiet u kif inhi s-sitwazzjoni attwali f'Malta, kif ukoll il-politika tal-pajjiż (għall-intern kif ukoll għall-affairjet barranin) torbot mal-ghanijiet imsemmija. Din ir-riċerka tftitħex li tiġibed attenzjoni lejn statistika, politika, suċċessi u sfidi importanti taħt il-kappa tal-kontribut ta' Malta sabiex jintlaħqu is-Sustainable Development Goals (SDGs) – l-ghanijiet għall-iż-żilupp sostenibbli.

Riżultat ta' din ir-riċerka, saru ghadd ta' osservazzjonijiet importanti. Wahda minn dawn hija li l-biċċa l-kbira tal-politika u l-liġiġiet twaqqfu qabel ma ġew iffinalizzati l-SDGs; għalhekk, minkejja li dawn jikkonċidu mattemi tal-SDGs, it-terminoloġja u sahansitra l-objettivi msemmija mhux neċċessarjament jirreferu preċiżiament għall-istess SDGs. Eżempju wieħed jirrigwarda l-politika ta' Malta dwar l-ODA li, għalkemm il-biċċa l-kbira ta' din il-politika tkopri għadd ta' elementi msemmijen fl-SDGs, ma tagħmlx riferenza għall-SDGs. Osservazzjoni oħra hija li f'ċerti aspetti ta' din il-politika (pereżempju s-setturi

tal-edukazzjoni u tas-sahħha) ma ssir kważi l-ebda, jew sahansitra l-ebda, rabta mal-idea ta' sostenibbiltà. Fl-ahħarnett, jidher li hemm nuqqas ta' statistika f'hafna kampijiet, u b'mod speċjali statistika li tindirizza b'mod individwali (disaggregated data) kriterji soċjali u ekonomiċi.

Dan ir-rapport janalizza għan wara l-ieħor u jibni fuq statistika u politika rilevanti biex jaġhti idea tal-hidma li qed issir fil-fatt u fuq livell politiku sabiex jintlaħqu l-SDGs. Filwaqt li din ir-riċerka setgħet tidentifikasi għadd ta' kampijiet u aspetti fl-istatistika u fi ħdan il-qafas politiku legali f'rakba b'sahħithha mal-SDGs, jidher illi dawn l-ghanijiet mhumiex qed jiġu indirizzati b'mod estensiv biżżejjed; hemm nuqqas simili fl-ambitu ta' kif huwa mifhum ir-rwol ta' Malta rigward il-kontribut li l-pajjiżiż huwa mistenni li jaġhti – fuq livell nazzjonali, kif ukoll b'mod sostanzjali (minkejja c-ċokon tiegħi) fuq livell dinji – sew bilateralement jew b'mod multilaterali permezz ta' kontribut finanzjarju imma wkoll mil-lat tekniku u bhala leħen diplomatiku b'sahħtu fl-ambitu ta' diversi punti li jolqtu l-popolazzjonijiet madwar id-dinja kollha.

**1 JINQERED
IL-FAQAR**

**Jinqered kull tip ta' faqar
madwar id-dinja kollha**

Fil-qosor

L-Għan Nru 1 huwa maħsub biex jolqot il-faqar, bit-tir li jitnaqqas mill-inqas b' 50% il-proporzjon ta' persuni li qed jghixu fil-faqar fil-pajjiżi differenti, skont kif dan huwa definit fil-pajjiżi rispettivi. Dan l-SDG hu maħsub ukoll sabiex jiżgura li jkun hemm sistemi u mizuri soċjali li jkoprū lil kulhadd, u b'attenzjoni speċjali lejn il-foqra u min hu vulnerabbi. Għalkemm l-istatistika tal-Eurostat turi li Malta tilhaq il-medja Ewropea ta' ħidma kontra r-riskju ta' faqar (Kummissjoni Ewropea jew EC, 2016 a, 2016 b, 2016 c) din l-istess statistika tindika wkoll li, minkejha t-tkabbir ekonomiku, il-benefiċċi ta' dan it-tkabbir mhumiex qed jaślu sa dawk li huma l-iktar vulnerabbi.

Wieħed mill-objettivi specifiċi ta' Għan Nru 1 jishaq li jkun hemm drittijiet ugħali għal aċċess għar-riżorsi ekonomiċi u servizzi bažiċi, dritt tal-pusseß u kontroll fuq il-proprijetà, dritt ghall-wirt, riżorsi naturali, teknoloġija gdida u servizzi finanzjarji. Kif juri l-kapitlu dwar Għan Nru 10 f'dan ir-rapport, f'Malta hija prevalent t-tendenza li svantaġġi soċjoekonomiċi jintirtu minn ġenerazzjoni għall-ohra, u għalhekk hemm bżonn li f'Malta tingħata iktar attenzjoni minn lenti politika lil dawn l-objettivi.

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 1

F'Malta id-dokument li l-iktar jiffoka fuq il-faqar fil-pajjiżi huwa: n-National Strategic Policy for Poverty Reduction and for Social Inclusion 2014-2024, li kien imfassal mill-Ministeru ghall-Familja u Solidarjet Soċjali (MFSS). L-istrateġija msemmija tqis it-tnaqqis tal-faqar minn angoli differenti. Din tfitteż li tnaqqas il-faqar u l-emarginazzjoni soċjali billi thegħieg il-bennessi u kwalità ta' ħajja aħjar għal kulhadd. It-tliet temi ewleni ta' dan id-dokument huma li: jiżdied l-iżvilupp sostenibbli fuq livell nazzjonali, jitħeqġu l-emancipazzjoni u s-solidarjet soċjali, u jissahhu s-servizzi soċjali. Dan id-dokument jiffoka fuq dawn l-erba' kategoriji ta' nies vulnerabbi: it-tfal, l-anzjani, min hu bla xogħol u dawk li jaqilgħu inqas minn dhul minimu (working poor).

DIMENSIJONI JIET MULTIPLI
TAL-FAQAR

VULNERABBILTÀ

RATA TA' TKABBIR

SERVIZZI ESSENZJALI

HARSIEN SOĊJALI

RESILIENCE

Barra minn hekk, iħares lejn dawn is-sitt aspetti: dhul u beneficiċċi soċjali; l-impieg, l-edukazzjoni; is-saħħha u l-ambjent; servizzi soċjali u l-kultura. Dan id-dokument iżid mal-istrateġija Europe 2020 (li kienet implementata fl-2010 favur it-tkabbir inklussiv u sostenibbli); l-istrateġija msemmija timmira lejn, fost oħrajn, l-aspetti ta' mpieg u t-tnaqqis tal-faqar, u inkużjoni soċjali. Fil-ħidma tagħha sabiex jintlaħqu dawn l-objettivi, Malta qed timmira lejn:

- li 6,560 persuna jinqalghu mir-riskju ta' faqar jew emarginazzjoni soċjali;
- li 70% tal-popolazzjoni bejn l-20 u s-64 sena ikollhom impieg (MFSS, 2014).

Dokumenti u ligħiġiet

- National Strategic Policy for Poverty Reduction and Social Inclusion 2014-2024
- National Reform Programme - Malta (2015)
- The National Employment Policy (2014)
- Jobsplus Strategic Plan 2016-2018
- Kap. 318 tal-Liġiġiet ta' Malta:
Att dwar is-Sigurtà Soċjali
- Kap. 452 tal-Liġiġiet ta' Malta:
Att dwar l-Impiegi u r-Relazzjonijiet Industrijali, 2014
- Kap. 413 tal-Liġiġiet ta' Malta:
Att dwar Opportunitajiet Indaq (Persuni b'Diżabilità), 2000

Statistika

- 22.4% tal-popolazzjoni f'Malta qiegħda f'riskju ta' faqar u ta' emarginazzjoni soċjali (EC 2016 a).
- Iktar minn 25% tat-tfal huma f'riskju ta' faqar jew ta' emarginazzjoni soċjali (EC 2016 b).
- 23.7% tal-popolazzjoni ta' 65 sena jew ikbar hi f'riskju ta' faqar jew ta' emarginazzjoni soċjali (EC 2017 a).
- 8.1% tal-popolazzjoni qed tħix f'nuqqas materjali estrem (EC 2017 b).
- 34.2% tal-persuni b'diżabilità huma f'riskju ta' faqar jew ta' emarginazzjoni soċjali (EC 2016 c).
- L-infiq ta' Malta għall-harsien soċjali bhala proporzjoni tal-GDP ma nbidel kważi xejn bejn l-2011 u l-2014, u varja biss bejn 1it-8.6% u 18.8% - ferm iktar baxx mill-medja Ewropea għall-2014 ta' 27.6% (EC 2017 c)

It-tfal u l-familji

Fl-2014, il-gvern Malti dahhal beneficiċju għal tfal li jinsabu ġo familji foqra, (ghal genituri li f'daqqa jaqilghu inqas minn €11,000 fis-sena) – bit-tir li jnaqqas il-problema ta' tfal li jgħixu fil-faqar u jghin lill-familji (MFSS, 2015; MFIN 2015). Fl-istess sena, l-Awtorità tad-Djar allokat miljun Ewro f'sussidji ghall-kirri ta' reżidenzi mill-privat, li minnhom iebbnej kaw 1,029 familja (MFIN, 2015). Permezz tal-kummenti li għamlet dwar il-Green Paper rigward l-istruttura tal-MFSS għat-tnejja tal-faqar, Caritas Malta (2014) irrikmandat li mal-paga minima nazzjonali (NMW) għandu jkun hemm ukoll beneficiċċi soċċali għal dawk li qed ibatu biex ilahhqu biss bil-paga minima. Għaldaqstant, Caritas Malta (2016) tagħraf illi l-ammont ta' flus f'idejn il-familji sabiex dawn ikunu jistgħu jlaħħu mal-ispejjeż ta' bżonn bażiku qed jikber b'rata oħħla milli l-ammont ta' flus li jista' jintnefa fuq affarrijiet mhux essenziali (disposable income).

Il-pensjonanti u l-anzjani

Il-Malta National Reform Programme tal-2015 jistabb il-ixxi li l-pensjonijiet li ma jaqbżu il-paga minima mhumiex taxxabbi. Fl-istess sena, il-gvern ha d-deċiżjoni li persuni li għadhom qed jaħdmu (u mwielda bejn L-1950 u L-1956) imma li ma jkunux ser ikunu laħqu hall-su bżżejjed kontribuzzjonijiet soċċali sal-età tal-pensjoni, xorta jistgħu jikkwalifiaw għall-pensjoni (contributory retirement pension) meta jaslu biex jirtiraw. Dawn l-individwi jsiru eligibbli biex jibdew jirċievu din il-pensjoni billi jħallsu sa l-ekwivalenti ta' ħames snin f'bolla. Barra minn hekk, persuni mwielda bejn L-1941 u L-1953 li, għalkemm hall-su numru ta' kontribuzzjonijiet imma li ma kinu jikkwalifiaw għall-pensjoni, jistgħu jibdew jirċievu ammont fiss darba fis-sena (MFIN, 2015). Skont il-Caritas, għad hemm il-ħtieġa li jiżdied l-ammont ta' servizzi – sew jekk b'xejn, sew jekk issussidjati

– mahsubin sabiex dawk l-anzjani jew li għandhom dhul baxx jew li qeqħdin jiffaċċaw problemi finanzjarji fit-tul, xorta kollha jkunu jistgħu jgħixu kemm jista' jkun b'mod indipendent.

Persuni b'diżabilità

Mill-2015, il-persuni b'diżabilità li għandhom impjieg, u li jaqilghu iktar mill-NMW, huma intitolati għall-pensjoni shiha għal nies b'diżabilità (disability pension). Appart dan, iddaħħlu incenċivi fiskali li jistgħu jibbenifika minnha trusts u fondazzjonijiet li jgħinu lil persuni b'diżabilità eżżejżoni mill-hlas tat-taxxa fuq dħul kapitali u t-tnejha tat-taxxa tal-boll minn fuq dokumenti, kif ukoll meta tingħadda propjetà reżidenzjalі lil individwi b'diżabilità mill-ġenituri tagħhom (MFIN, 2015). Fil-Baġit tal-2015 issemmew ukoll incenċivi fiskali għal minn impjega, sabiex dawn ihaddmu lil persuni biż-żonnijiet differenti (MFIN, 2014); fl-istess Baġit issemmu' wkoll li kumpaniji li jimpiegaw iktar minn 20 ruh għandhom jilhq l-kwota ta' 2% mill-impjegati tagħhom għandhom ikunu persuni b'diżabilità inkella dawn il-kumpanija jibdew jagħmlu kontribut finanzjarju b'seħħ mill-2017 (Jobsplus, 2017). Madankollu, fl-2014, 493 individwu kienu għadhom qed ifixtu mpjieg b'mod regolari (MFIN, 2015). Minn Jannar tal-2017, il-gazzetta MaltaToday (Jannar, 2017) irrapportat illi 474 persuni b'diżabilità kienu għadhom qeqħdin ifixtu xogħol u li 575 kumpanija li timpjega iktar minn 20 ruh ma kinu qed josservaw il-liggi li tobbilgħahom jimpiegaw kwota ta' mill-inqas 2% persuni b'diżabilità. Dawn il-kumpaniji huma allura mistennija li, minflok, jagħmlu kontribut finanzjarju għal total ta' €1.4 miljun. Għaldaqstant, għadha mhix ċara kif jew meta il-persuni b'diżabilità se jibbenifika mill-kontribuzzjonijiet imsemmija.

L-Isfidi ewlenin

- Permezz tal-kummenti li għamlet dwar il-Green Paper rigward l-istruttura tal-MFSS għat-tnejja tal-faqar, Caritas Malta (2014) osservat li ż-żjeda fin-NMW ma tirriflettix ukoll spejjeż ġoddha li qed ikollhom il-familji Maltin, fosthom l-internet, apparat elettroniku u makkinarju domestiku li ma kinu jinxu jinsabu did-djar fis-snin 70, jew ffit li xejn. Għalhekk, kif inhi bħalissa, in-NMW mhix adegwata bżżejjed sabiex tiżgura livell ta' hajja aċċettabbi lil min qed jiddependi fuqha.
- Ghalkemm f'Malta l-qabża rigward ir-riskju ta' faqar ta' bejn etajjet u sessi mhix kbira daqs kemm hi f'pajjiżi ohra Europej, persuni b'diżabilità qeqħdin f'riskju ikbar ta' faqar u emarġinazzjoni soċċali.
- Fl-2010 l-infiq totali għall-harsien soċċali kien 19.1% tal-prodott gross domestiku, imma kien hemm tnaqqis f'din l-ispiaza minn dik is-sena lil hawn, (EC, 2017 c).
- Il-bżonn ta' titjib fil-livell ta' opportunitajiet għall-avvanz soċċoekonomiku.

Proposti

- Li tittejjeb is-sistema ta' inklużjoni u ħarsien soċċali, b'emfasi fuq avvanz soċċoekonomiku, minflok li sempliċement tittaffa' l-'hsara' jew il-problema eżistenti.
- Li tingħata attenżjoni immedjata biex jinholo qafas bhala għajnejna lill-familji f'riskju ta' faqar sabiex dan ma jibqax jgħaddi minn generazzjoni għall-oħra.
- Li l-kontribut finanzjarju li għandu jsir minn kumpaniji li ma jilhq l-kwota obbligatorja rigward l-impjieg ta' nies b'diżabilità jingħabar b'mod regolari sabiex il-fondi jintużaw għall-benefiċċju ta' persuni b'diżabilità.
- Li tkun riveduta l-ghajnejna li tingħata lil min hu soċċaliment vulnerabbli sabiex din tirriflett l-aspetti kollha tal-gholi tal-hajja.

2 JINTEM
IL-GUH

**Jintem il-guħ, ikun
hemm garanzija ta' ikel
għal kulħadd, titjieb in-
nutrizzjoni u titħegġeg
l-agrikultura sostenibbli**

Fil-qosor

Dan l-Għan ifittek li jinqued il-ġu u kull tip ta' nuqqas ta' ikel sal-2030, u li kulhadd ikun jista' jsib biżżejjed ikel, li jkun tajjeb biex jittiekel kif ukoll sustanzju - matul is-sena kollha. Fil-każ ta' Malta, huwa punt importanti li jkun jista' jinkiseb ikel li hu tajjeb għas-sahħha, kif ukoll l-gharfiex dwaru. Fil-fatt, l-ewwel Food Consumption Survey (li saret mill-Awtorità Maltija dwar l-standards fl-2010) tat-harsa lejn x'tip ta' ikel jikkunsaw l-adulti Maltin. Din ir-riċerka wriet illi l-Maltin ingenerali ma kienek qed jiekel tajjeb għal saħħithom: kienu qed jittieku ħafna ħelu u ikel biz-zokkor, u ma tantx kien qed jittieku ħafna (PSH, 2014). Ghalkemm ma kienx hemm qabża kbira bejn il-konsum Malti ta' hxejjex u l-medja Ewropea, in-numru ta' Maltin li jinsabu fil-kategorija tal-iktar dhul baxx (jiġifieri fl-ewwel 20% fl-iskala ta' dhul) li jiekel iż-żejjed mill-hames porzjonijiet ta' hxejjex kuljum (17%) huwa oħla mill-medja Ewropea (11.6%) rigward l-istess aspett. Barra minn hekk, il-perċentwal ta' Maltin li ma jiekel l-ebda tip ta' haxix u frott kien inqas mill-medja Ewropea b' seba' punti (Eurostat 2016 a). Minkejja dan, ir-rati ta' obeżiżta fost il-Malti kienu allarmanti: 29.9% ta' nies li għandhom 19-il sena u iktar, u perċentwal oħla ta' tfal (European Commission, 2016).

L-Għan Nru 2 ifittek ukoll li jirdoppja l-produzzjoni agrikola u d-dhul ta' intrapriżi żgħar tal-produzzjoni tal-ikel. Barra minn hekk, ifittek li jiġiġura li s-sistemi ta' prduzzjoni tal-ikel ikunu sostenibbli u li jkunu implimentati metodi agrikoli li jkunu kapaċi jirkurraw fil-każ ta' tibdil qawwi. Fl-2010, iktar minn 90% tal-hidma agrikola f'Malta saret minn idejn il-membri tal-familja. Minkejja dan, għad m'hemmx strategija sabiex jissahħħah ingenerali s-settur ta' intrapriżi tal-familja fil-biedja. (FAO, 2017).

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 2

Id-disponibbiltà ta' prodotti tal-ikel

Malta rat tibdil kbir fil-kwalità u t-tipi ta' ikel li bdew jinsabu fis-suq mis-Sin 90 lil hawn. Ghalkemm kibret il-varjetà ta' tipi differenti ta' ikel, magħha żidiet ukoll id-disponibbiltà ta' prodotti tal-ikel li jistgħu jkunu ta' hsara għas-sahħha, jiġifieri li fihom hafna kaloriji, xaham, melu u zokkor, u prodotti aċċidużi minhabba ixhma saturati. Barra minn hekk, il-kompetizzjoni qawwi fis-suq wasslet għal tnaqqis fin-numru ta' grocers żgħar. Il-kontroll ta' disponibbiltà ta' ikel hażin għas-sahħha u tas-suq lokali sar diffiċċi minhabba l-ftehimiet kummerċjali, is-swieq komuni u l-irriklamar ta' prodotti tal-ikel u tal-food chains immirat lejn pappiżi differenti, kif ukoll iż-żjeda sostanzjali f'ristoranti ta' fast food (PSH, 2014).

Drawwiet u bżonnijiet nutrizzjoni

Fl-ahħar għoxrin sena, gvernijiet successivi daħħlu ghadd ta' inizjattivi rigward l-ikel u n-nutrizzjoni. Dawn l-inizjattivi jinkludu: skemi dwar is-sahħha tal-omm qabel it-twelid, il-breastfeeding, u l-faži ta' wara l-breastfeeding; fuq livell nazzjonali, kampanji fl-iskejjal u biex jiżdied l-gharfiex rigward ikel tajjeb għas-sahħha u theggieg li jittieku prodotti skont l-istaġġun tagħhom; trawwim għall-familji biex ikunu jistgħu jippreparaw ikliet bnini bl-irħihs; u lezzjonijiet għal nies bi problemi ta' piż-żejjed u obeżiżta dwar kif inaqqsu l-piż u jżommuh baxx. Barra minn hekk, iddahħħlet l-edukazzjoni dwar in-nutrizzjoni fil-kurrikulu nazzjonali. Il-Healthy Eating Lifestyle Plan (HELP), mahruġ fl-2007 mill-Ministeru għall-Edukazzjoni, iż-Żgħażaq u x-Xogħol (attwalment: il-Ministeru għall-Edukazzjoni u x-Xogħol jew MEDE) joffri listi ta' ikel u xorb li jistgħu jittieku, kif ukoll

NUTRIZZJONI NIEQSA

SISTEMI TA' PRODUZZJONI TAL-ikel

PRODUTTIVITÀ AGRIKOLA

KUMMERĊ AGRIKOLU - SWIEQ TAL-ikel

dawk li huma pprojbiti, waqt il-ħin tal-iskola. L-istess dokument jiġibed ukoll l-attenzjoni lejn punti dwar saħħha, nutrizzjoni u l-preparazzjoni tal-ikel, fost oħrajn. Minna ħa l-oħra, kampanji spissi ta' rriklamar li jippromwovu ikel b'kontenut għoli ta' xaham, zokkor u melh (HFSS) immirat lejn it-tfal qed it-telfu sew it-tfal tal-iskola, kif ukoll il-ġenituri tagħhom, milli jiżviluppaw id-drawwa li jiekel ikel bnin. Saret riċerka li l-qofol tagħha huwa l-analizi tad-diversi tipi ta' reklami ta' prodotti ta' ikel u xorb li jintwerew fuq stazzjonijiet televiżivi Maltin; huwa mistenni li r-riżultati ta' din ir-riċerka jwasslu għal linji gwida dwar dan is-sugġett (PSH, 2014).

Għotjiet tal-ikel

Fl-2014, il-Kummissjoni Ewropea approvat it-talba li l-Fond għal Ghajnejha Ewropea għal dawk l-aktar fil-Bżonn (FEAD) tiffinanzja parti mill-Programm Operattiv Malti. Fil-fatt, Malta ir-ċeviet 4 miljun Ewro biex ikopru bejn l-2014 u l-2020. Bis-sahħha ta' dawn il-fondi, ikun possibbli li jitqassmu pakketi tal-ikel fost il-familji l-iktar batuti finanzjarjament (GoM, 2014). Din l-inizjattiva torbot ukoll mal-Ġħan Nru 1, li għandu l-objettiv li jinqued il-ffaqr.

Minħabba ż-żjeda sostanzjali tal-obeżiżta fost it-tfal, fis-sena skolastika 2009/2010 il-Kummissjoni Ewropea daħħlet l-iSchool Fruit Scheme (li permezz tagħha jitqassam b'xejn porzjon ta' haxix jew frott fil-ġimha lit-tfal tal-kindergarten u tal-primarjal). L-objettiv ewljeni ta' din l-iskema huwa li twassal l-importanza li jittieku l-haxix u l-frott bhala parti minn dieta bbilancjata (MSDEC).

L-Agrikultura

Skont rapport tal-Eurostat tal-2016, Malta ġiet mal-ewwel tliet pajjiżi fl-Unjoni Ewropea (UE) bl-oghla intensità ta' produzzjoni fis-settur tat-trobbija tal-bhejjem.

L-intrapriži agrikoli li jhaddmu membri tal-familja għandhom rwol importanti hafna fis-settur tal-biedja Malti (FAO, 2017). Il-Programm Nazzjonali ghall-Iżvilupp Rurali (RDP) 2014-2010 jagħraf ukoll id-diversifikazzjoni fil-biedja sabiex joffri opportunitajiet ġodda rigward l-impieg f'intrapriži agrikoli ta' dan it-tip għall-nies li jiġu minn famliji bi dħul baxx. Dan il-Programm ikopri wkoll ghajjnuna finanzjarja ghall-ispejjeż rigward: il-holqien, l-irriklamar u l-izviluppta prodotti agrikoli; l-infrastuttura mehtieġa ghall-iżvilupp, l-immodernizzar u l-adattament tal-biedja. Barra minn hekk, dan l-RDP jinkludi ghadd ta' mizuri sabiex jghinu lill-bdiewa żgħażaq Maltin jibdew jieħdu hsieb l-irziezet u jagħmluhom iktar effċċenti (EAFRD, 2014). Dan ir-rapport ma jinkludix evalwazzjoni tar-riżultati miksubin minn dawn il-mizuri.

Statistika

- Fl-2015, 13.1% mill-Maltin ma kellhomx biżżejjed għal ikla bil-laham ahmar, tiġieġ, ħut, jew l-ekwivalenti vegetarjan, darba kull jumejn (NSO, 2016).
- Fil-każ ta' nies li qed iffitxu l-ażil jew li ma nghatalhomx l-azil u minn ingħata protezzjoni internazzjonali, l-istess sitwazzoni tinhass ma' 40% minnhom (JRS Malta & Aditus Foundation 2016).

Dokumenti

- Food and Nutrition Policy and Action Plan for Malta 2015-2020
- A Whole School Approach to a Healthy Lifestyle: Health Eating and Physical Activity Policy (2015)
- A Healthy Weight for Life: A National Strategy for Malta 2012-2020
- A National Agricultural Policy for the Maltese Islands 2016-2025 (fi stadiju ta' abbozz)

L-Isfidi ewlenin

- F'Malta għad m'hemmx ligħiġiet maħsubin biex jitnaqqas l-impatt tal-irriklamar ta' prodotti li fihom hafna xaham, meli u zokkor immirat lejn it-tfal (PSH, 2014).
- Għadha ma saritx riċerka sabiex jiġi stabilit kemm hu kbir in-nuqqas ta' mikronutrijenti fid-dieta tal-Maltin. Dan in-nuqqas jista' jwassal għal mard kroniku, b'impatt fuq nisa, tħalli, nies ta' bejn l-erbghin u s-sittin sena, u l-anzjani. L-assenza ta' din ir-riċerka tagħmilha iktar diffiċċli għad-dipartiment tas-sahha sabiex l-ewwel jifhem x'inhuma dawn in-nuqqasijiet halli jkun possibbi li jipprevenihom.
- Hemm nuqqas ta' informazzjoni u statistika rigward kemm jikkunsmaw ikel u xorb il-Maltin; din l-informazzjoni hi ta' bżonn sabiex ikunu jistgħu jiġi osservati t-tendenzi rigward dieta u li ssir evalwazzjoni ta' interventi li jsiru fil-kamp tan-nutrizzjoni (PSH, 2014).
- Minkejja li t-tuck shops fl-iskejjel huma rregolati minn linji gwida attwali rigward x'inhu tajjeb għas-sahha, mhux il-hwienet kollha huma konformi ma' dawn il-linji gwida. Din is-sitwazzjoni hi dovuta primarjament ghall-fatt li t-Taqsimha tal-Edukazzjoni tispezzjona t-tuck shops mil-lat ta' sigurtà fl-ikel u mhux mil-lat nutrittiv (PSH, 2014).

Proposti

- L-osservazzjoni, u mbagħad l-evalwazzjoni, fuq kemm huwa effettiv il-livell attwali tal-ghajnuna li qed tingħata rigward l-ikel, kif ukoll l-iskemi favur stil ta' għixien ahjar għas-sahha, sabiex dawn ikunu jistgħu jkunu riveduti skont l-isfidi ġodda u varji li jinħolqu.
- Li jsir investiment siewi favur it-tnejjix tad-distakk rigward il-konsum ta' hxejjex bejn l-oghla 20% u l-iktar wieħed baxx fl-iskala ta' dħul finanzjarju tal-familji.
- Li jiġu kkunsidrati metodi differenti li qed jintużaw f'pajjiżi oħra biex inaqqsu l-influwenza tal-irriklamar u t-theġġiġ ta' drawwiet ħażienā rigward l-ikel; li jiddahħlu limiti ta' hin tal-irriklamar fil-meżzi tax-xandir ta' prodotti li mhumiex tajjin għas-sahha; tassazzjoni u sussidji rilevanti.
- Li jsir investiment siewi favur it-titħbi tal-efficċjenza fis-settur lokali tal-biedja, u li jitnaqqas l-impatt negattiv fuq l-ambjent li jista' jikkawża dan is-settur.

A photograph of a woman with long dark hair, seen from behind, standing in a field with her arms raised wide. She is wearing a light-colored top and dark pants. The background shows rolling green hills under a clear sky.

**3 SAHHA
UBENESSRI**

**Hajja mimlija saħħa u
l-ħarsien tas-saħħa ta'
kull persuna, f'kull età**

Fil-qosor

Għan Nru 3 jfitter li jiġura saħha u benessri għal kulħadd, f'kull stadju tal-hajja. Tingħata prioritā lill-aspetti ewlenin f'dan il-qasam, fosthom: is-saħha riproduttiva, u s-saħha tal-omm u tat-tfal; mard li jittieħed u li ma jittihidx, kif ukoll mard riżultat ta' kawzi ambientali. Dan ikopri wkoll: li jitheġġeġ il-benessri fiziku u mentali (anke fis-sens ta' miżuri ta' prevenzjon) u l-kura ta' mard ingenerali; li titnaqqas ir-rata ta' mwiet ikkawżati minn mard kardjovaskulari, il-kancer, id-djebete u mard kroniku respiratorju; li titbaxxa r-rata ta' suwiċidji. Peress li l-mard kardjovaskulari kien il-kawża ta' 38% tal-imwiet f' Malta fl-2014 (DHIR, 2015) dawn l-objettivi huma rilevanti hafna għal dan il-pajjiż. Barra minn hekk, skont il-Eurostat (2017) id-djebete hi meqjusa l-kawża ta' 5% tal-imwiet u ta' 10% tal-kažijiet ta' mard respiratorju.

Dan l-Għan jimmira li, sal-2020, jinkisbu l-prevenzjoni u l-kura tal-abbuż ta' sustanzi, li jissahhu l-miżuri ghall-kontroll fuq it-tabakk, u li jitnaqqsu b'50% l-imwiet u korrimenti minhabba incidenti tat-traffiku. Bejn l-2002 u l-2008, f'Malta rdoppjat ir-rata fil-ġimġha ta' xorb eċċessiv u f'daqqa, filwaqt li r-rata fix-xahar tal-istess vizzju żidied bit-tripplu matul l-istess perjodu – u l-iktar qalb iż-żgħażaq (Tilney, 2015). Barra minn hekk, in-numru totali ta' incidenti fl-2016 kien ta' 15, 245 li, bejn wieħed u iehor, huwa l-ekwivalenti ta' 42 incidenti kuljum. Minn dawn, 1,853 kienu meqjusin bħala korrimenti fit-traffiku, li 82.9% minnhom kienu kkunsidrati ħtief, 15.9% kienu gravi u 1.2% kienu fatali (NSO, 2017). Skont il-Eurostat, bejn l-2011 u l-2014 f'Malta gew irregjistrati bejn 11 u 26 mewt riżultat ta' incidenti tat-traffiku (Eurostat, 2017).

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 3

Is-servizzi tas-saħha f'Malta

F'Malta, is-servizzi tas-saħha primarja jingħataw b'xejn permezz ta' toħbi li jinsabu mifruxin ma' dissa' centri tas-saħha tal-gvern, kif ukoll minn toħbi tal-familja li jaħdmu fil-privat (bi ħlas). Is-servizzi ta' saħha sekondarja u terzjara jingħataw fl-isptar generali, kif ukoll permezz ta' centru ta' onkologija, centru tad-dermatoloġija u sptar tal-anzjani u rijabilitazzjoni. F'Għawdex, is-servizzi tas-saħha jiġi pprovduti minn sptar generali lokali. Apparti li jingħataw mill-isptarriji, certi servizzi speċjalizzati qiegħdin jibdew jiġi pprovduti fiċ-ċentri tas-saħha lokali. Fl-2013, l-infiq totali fuq saħha bħala perċéntwal tal-GDP kien ta' 9.1% (kemm kemm inqas mill-medja Ewropea ta' 9.6%), filwaqt li l-infiq pubbliku fuq saħha ammonta għal 5.6% tal-GDP, li kien ukoll inqas mill-medja Ewropea (7.3%) (Tilney, 2015).

Mard li ma jittihidx: l-obeżità

Malta għandha l-ogħla rata ta' obeżità fl-UE: 28.1% tal-irġiel u 23.9% tan-nisa. Jidher illi l-obeżità hi marbuta mal-età u, filwaqt li 10% taż-żgħażaq għandhom din il-kundizzjoni, fost persuni iħbar ir-rata hi ta' 33% (Eurostat, 2016). Min-naħha l-ohra, is-sitwazzjoni ma tolqotx biss lill-adulti. Fil-fatt, minn studju li sar fl-2015 irriżulta li 40.8% mit-tfal tal-età tal-primarja u tas sekondarja għandhom piżi zejjed jew l-obeżità (Grech et al., 2015). Dan jorbot mal-fatt li Malta hija wieħed mill-pajjiżi tal-UE fejn isir l-inqas eżerċizzju u hemm l-inqas partecipazzjoni f'attività sportiva: dan jikkonferma studju li sar fl-2013 u li juri li 75% tal-popolazzjoni Maltija la tagħmel eżerċizzju u lanqas tippratika xi sport. Barra minn hekk, jidher

IS-SAĦHA TAL-OMM U TAT-TFAL

MARD LI JITTIEħED U LI MA JITTIXX

ABBUŻ TA' SUSTANZI

KONTROLL FUQ IT-TABAKK

INCIIDENTI TAT-TRAFFIKU

Statistika

- Il-proporzjon ta' aduli Maltin bejn l-20 u d-79 sena li jbatu bid-djebete (13.9%) huwa oħla mill-medja Ewropea ta' 9.1% (IDF, 2015).
- Fl-2014, Malta kellha l-ogħla rata ta' obeżità fl-UE, b'rata ta' 26% mill-adulti (18-il sena u iktar) (Eurostat, 2016).
- Fl-2014, il-mard kardjovaskulari kien l-ikbar kawża ta' mwiet prematuri (mewt qabel is-70 sena) li ammontaw għal 11.6% ta' dawn l-imwiet. Fin-nisa, kienet it-tieni l-iktar kawża komuni wara l-kancer tas-sider (7.4% u 6% rispettivament) (DHIR, 2015).
- Ir-rata totali ta' pressjoni għolja rrapurtata mill-pazjenti stess kienet ta' 23% fin-nisa u 22% fl-irġiel. Din toghla hekk kif toghla l-età (DHIR, 2015).

illi – bejn l-2009 u-l-2013 – Malta kienet l-Istat Membru bl-ikbar żjieda ta' proporzjon ta' nies li qatt ma jagħmlu eż-żeċċizzju jew jippratikaw xi sport (EC, 2014).

Qiegħdin jittieħdu miżuri maħsubin biex jikkumbattu din il-problema, fosthom: tentativ għal servizz ta' kliniči li jiġi speċjalizzaw fl-obeżità fit-tfal; li tingħata edukazzjoni lill-ġenituri ta' tħal bejn 0 u 3 snin rigward l-importanza li jingħata ikel xiera qlit-trabi matul u wara l-fatma (weaning) kif ukoll sabiex jitgħalmu jlestulhom ikel sustanzju skont l-età; iddaħħħlet l-innjazzattiva tal-walking bus,

li theggeġ lit-tfal li jmorru l-iskola bil-mixi, jekk din tkun tinsab fil-lokalitāt tagħhom; u l-implementazzjoni fl-2012 ta' progett sperimentattiv li jibgħi lit-tfal f'kuntatt ma' diversi sports, sabiex jithajjru u jibdew jagħmlu l-aktivitāt sportiva li l-iktar tgħodd għalihom (PSH, 2014).

L-istrateġija nazzjonali bl-isem A Healthy Weight for Life tipprevedi li, jekk ma jonqosx il-perċéntwal ta' nies li għandhom piżżejjed jew li jbatu mill-obeżità, jew ma jkunx hemm tibdil ta' kif in-nies jinqdew mis-servizzi tas-sahha pubbliċi, sal-2020 l-infiq fuq servizzi tas-sahha marbutin mal-obeżità ser jitla' minn €25,390,000 għal €34,980,000 (MHEC, 2012).

Mard li jittieħed: mard trasmess sesswalment (STIs)

Minhabba l-istigma persistenti marbuta mal-mard trasmessi sesswalment (STIs), huwa diffiċli li tingabar statistika preċiża rigward dan l-aspett. F'Malta, il-każijiet ta' STIs jiġu rrappurtati mill-Genitourinary Clinic (GU Clinic) fl-Ispar Mater Dei. Għaldaqstant, il-GU Clinic ma jkollhiex dettalji ta' dawk il-persuni li jagħżlu li jarahom it-tabib tal-familja jew li jmorru għand id-Dipartiment tal-Ġinekologija. Dan ifisser li dawn il-każijiet jibqgħu mhux irrapportati, u għalhekk l-istatistika f'idejn il-GU Clinic mhix preċiża (Carabot, 2007). Fl-2011, il-GU Clinic laqgħet total ta' 2,462 pazjent (61% irġiel, u 39% nisa) u 77% ta' dawn kienu godda (Ministry for Health, 2013).

Il-pjan nazzjonali għas-sahha sesswali – National Sexual Health Strategy – jinkludi skemi u inizjatti mahsubin biex: jedukaw lill-publiku dwar kif tibni u żżomm relazzjonijiet, inkluži r-relazzjonijiet sesswali; jolqtu aspetti rigward is-sess tal-persuni (gender); jiżdied l-gharfien dwar is-sahha sesswali u l-kontraċċejjeni; jitrawmu ħiliet li permezz tagħhom jitnaqqas ir-riskju (ta' mard sesswali), bħad-drawwa li jittieħdu iktar miżuri protettivi (MHEC, 2011). Mill-ewwel survey nazzjonali dwar is-sahha sesswali, li sar fl-2012, jidher li 45% tal-persuni ta' bejn is-16 u t-18-il sena ma kinux jużaw kontraċċejjeni, minkejja li kellhom xi jaqsmu ma' nies differenti. Fil-każ ta' persuni bejn id-19 u d-29 sena kien hemm incidenza ta' 55%, u 65% fil-każ ta' dawk ta' bejn it-30 u l-40 sena. Dawn is-sejbiet jindikaw biċ-ċar li hemm bżonn li ssir hħidma fuq l-edukazzjoni fl-iskejjel, kif ukoll sabiex jiżdied l-gharfien dwar il-sahha sesswali mal-popolazzjoni kollha (NSM, 2012).

L-abbuż ta' sustanzi: l-alkol

Ir-rapport rigward is-sitwazzjoni dwar id-drogi – National Report on the Drug Situation in Malta – juri li l-alkol għadu s-sustanza li l-iktar tiġi kkunsmata f' Malta. Ftit iż-żejed minn tliet kwarti tal-persuni li rripondew is-survey li sar (75.9% – l-ekwivalenti ta' 209,000 individwu) qalu li kienu xorbu l-alkol tal-inqas darba f'hajjithom (NFP, 2016). F'Ottubru infetah proċess ta' konsultazzjoni rigward politika nazzjonali dwar l-alkol, permezz tan-National Alcohol Policy – imma jidher li din għadha ma għixi iffinalizzata.

L-abbuż ta' sustanzi: it-tabakk

Mir-riċerka li saret fuq in-National Report on the Drug Situation in Malta irriżulta li 45% tal-persuni li rripondew is-survey li sar (l-ekwivalenti ta' 124,000 individwu) kien pejju t-tabakk tal-inqas darba f'hajjithom. Din il-figura hija iktar baxxa mir-rizultat dwar tal-istess aspett (52.3%) li ġareġ minn survey li sar fl-2001 (NFP, 2016).

Dokumenti u liġijiet

- A National Health Systems Strategy for Malta 2014-2020
- A Strategy for the Prevention and Control of Noncommunicable Disease in Malta (2010)
- A Healthy Weight for Life: A National Strategy for Malta 2012-2020
- A Whole School Approach to a Healthy Lifestyle: Health Eating and Physical Activity Policy (2015)
- A National Policy for Sport in Malta & Gozo 2017-2027 (dokument ta' konsultazzjoni)
- Communicable Disease Control Strategy for Malta (2013)
- The National Sexual Health Policy for the Maltese Islands (2010)
- National Sexual Health Strategy (2011)
- Guidelines on Sexuality and Relationships Education in Maltese Schools (2013)
- National Breastfeeding Policy and Action Plan 2015-2020
- Road Safety Strategy Malta 2014-2024
- National Drugs Policy (2008)
- Guidelines: Substance Abuse Prevention Programmes and Interventions in State Schools (2013)
- National Alcohol Policy: for Public Consultation (2016) (dokument konsultattiv)
- Kap. 455 tal-Liġijiet ta' Malta: Att dwar l-isports, 2003
- Kap. 315 tal-Liġijiet ta' Malta: Att dwar il-Kontroll tat-Tipjip tat-Tabakk, 1986
- Kap. 525 tal-Liġijiet ta' Malta: Att dwar is-Sahha Mentali, 2012

Il-proporzjon ta' adulti Maltin bejn l-20 u d-79 sena li jbatu bid-djabete (13.9%) huwa ogħla mill-medja Ewropea ta' 9.1%.

L-Isfidi ewlenin

- L-inċidenza u l-predominanza ta' piżżejjed u l-obeżità kemm fit-tfal, kif ukoll fl-adulti hija mistennija li tiżdied fis-snin li ġejjin, u għalhekk li jkomplu jaggravaw il-konseguenzi tas-saħħha, ekonomiċi u soċjali u serji ta' din il-kundizzjoni (MHEC, 2012).
- Il-konsum tal-alkol f'Malta huwa ferm oghla mill-konsum ta' sustanzi oħra (NFP, 2016). Barra minn hekk, numru sostanzjali ta' korrimenti u mwiet minħabba inċidenti tat-traffiku kienu rizultat ta' sewqan taht l-influwenza tax-xorb. Minn studju li sar mill-Eurobarometer (2010) irriżulta li 91% minn dawk li hadu sehem ma kinux jafu l-limitu ta' xorb fis-sewqan. Minkejja li huwa kontra l-liġi li l-alkol jinxтарa jew-jittieħed minn persuni taht is-17-il sena, xorta jista' jinxтарa u jittieħed faċilment f'postijiet pubbliċi (MFSS, 2016)
- F'Malta, għad hemm stigma marbuta mal-STIs u, minħabba f'hekk, spiss jiġi li n-nies ma jifttxx kura jew jieħdu mizuri preventivi; hemm ukoll nuqqasijiet fl-irrapportar tal-STIs. Barra minn hekk, in-nuqqas ta' għarfien dwar il-kontraċċezzjoni iżid mal-problema.

Proposti

- Li jintisgu incenċivi prominenti fi istratēġiji dwar l-edukazzjoni u aspetti oħrajn, mahsuben biex iħajru lill-Maltin ta' kull età biex jaġħmlu iktar eżerċizzju u sport.
- Li tiddahħħal politika nazzjonali dwar l-alkol, bi strateġija li tlaqqa' diversi setturi, dwar kif jista' jintlaqat il-konsum u l-abbuż tal-alkol.
- Li jinbeda proċess ta' riċerka u ġbir ta' informazzjoni rigward l-STIs f'Malta, bl-iskop li dan l-aspett ikun jista' jiġi studjat u evalwat, u miġġieled b'mod iktar shiħi u effettiv.

4 EDUKAZZJONI
TA' KQUALITÀ

**Edukazzjoni ta' kwalità,
li tkun inklussiva u ekwa;
jinħolqu opportunitajiet
ta' tagħlim tul il-ħajja
għal kulħadd**

Fil-qosor

L-objettiv ta' dan l-Għan huwa li, sal-2030, il-bniet u s-subien kollha ikunu qed jingħataw edukazzjoni shiħa, ta' kwalità, ekwa u b'xejn bejn l-età ta' minn qabel il-primarja sal-ahħar tal-livell tas-sekondarja. L-Għan Nru 4 ifitter ukoll li jiżgura l-ugwaljanza anke f'sens finanzjarju rigward opportunitajiet għall-edukazzjoni teknika, vokazzjonali u terzjarja kif ukoll li jiżdied in-numru ta' żgħażaq ħu adulti imħarrġin f'materji tekniċi u vokazzjonali jew bhala mpiegati jew bhala intraprendituri. Barra minn hekk, dan l-Għan iħaddan ukoll l-objettiv li sew iż-żgħażaq ħu adulti l-hiliet numeriči. Dan l-Għan ifitter ukoll li jiżgura wkoll li tingħata edukazzjoni f'ambjenti ta' tagħlim inkluissivi u effettivi, fejn kulħadd ikollu l-istess livell ta' aċċess ghall-edukazzjoni u t-taħbi, inklużi dawk li huma żvantaġġiati soċjalment, bhal persuni d'diżabilità u tfal vulnerabbi.

L-objettivi ta' Għan Nru 4 huma rilevanti għal Malta b'mod partikolari meta jitqiesu dawn il-fatturi: ir-rata attwali ta' żgħażaq li ma jkomplux l-edukazzjoni; ir-rata għolja ta' tfal b'livell baxx ta' litteriżmu, hiliet numeriči u x-xjenza, u nuqqas ta' hiliet digitali; u r-rata baxxa ta' tfal li jiżviluppaw il-proċessi iktar kumplessi ta' hsieb (higher-order thinking jew HOT). Għalhekk, ġiet imħejja l-istratgeġja Framework for the Education Strategy for Malta: 2014-2015, bl-iskop li toffri lil kulħadd – tfal, żgħażaq ħu adulti – l-opportunità li jakkwistaw l-hiliet li jkunu jehtieġu. Apparti t-titjib ta' hiliet, din l-istratgeġja għandha t-tir li tiżviluppa individwi li jkunu cittadini attivi, u li jirnexxu fix-xogħol u fis-soċjetà mingħajr l-ebda xkiel minhabba l-qagħda soċjoekonomika, kulturali, u reliġjuża, tar-razza jew l-origini etnika, u s-sess tal-persuna jew l-orientazzjoni sesswali tagħhom (MEDE, 2014a).

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 4

F'Malta, l-edukazzjoni formali tingħata mill-stat, il-Knisja u s-settur privat. Il-gvern jissussidja l-iskejjal tal-Knisja (sakemm jibqgħu bla ħlas) u jagħti tax rebates lil-dawk li jibghatu t-tfal go skejjel privati (MEDE, 2014c).

Il-litteriżmu

Id-dokument "L-Istrateġja Nazzjonali tal-Litteriżmu għal Kulħadd f' Malta u Ghawdex: 2014-2019" jidher l-inizjattivi li ġew imneħdijin, fosthom:

- it-theġġiġ tal-pedamenti tal-litteriżmu immirat lejn tfal ta' bejn 0 u 3 snin u l-ġenituri tagħhom;
- li klassijiet u d-djar jimtlew bil-kotba;
- intagħiż lu għadd ta' 'ambaxxaturi tal-qari';
- it-thaddim tal-Programm ta' Tagħlim Alternattiv (ALP), maħsub għal dawk l-istudenti tas-sekondarja li jkollhom bżonn iktar ghajnejna;
- it-thaddim tal-programmi Promoturi tal-Qari (Reading Champions) u Shab fil-Qari (Reading Buddies), li huma maħsubin sabiex iħeġġu lil tfal u adolexxenti biex iħajru lil haddieħor ghall-qari (MEDE, 2014d).

EDUKAZZJONI PRIMARJA U SEKONDARJA B'XEJN

EDUKAZZJONI TEKNIKA, VOKAZZJONALI U TERZJARJA

LEARNING OUTCOMES EFFETTIVI

IL-LITTERIŻMU U L-HILMET NUMERIČI

DIFFERENZI BEJN IS-SESSI

AMBENTI TA' TAGħLIM INKLUSSIVI

Statistika

- Fl-2013, ir-rata ta' studenti li johorġu kmieni mill-iskola f'Malta kienet ferm oħla mill-medja Ewropea ta' 11.9% (MEDE, 2014b).
- Il-punteggj medju ta' qari f'Malta għall-2011 (477) kien ferm iktar baxx mill-punteggj medju internazzjonali (500). Fil-fatt, il-pajjiż ġie fil-35 post mill-45 pajjiż li hadu sehem fil-Progress in International Literacy Study (PIRLS) – stħarrig li jiqabel il-livelli ta' qari miksuba minn tfal ta' 10 snin f'diversi pajiżi (MEDE, 2013).
- F'Malta, il-proporzjoni ta' żgħażaq ħu adulti – l-opportunità li jakkwistaw l-hiliet li jkunu jehtieġu. Sena li laħqu biss sa' livell baxx tal-litteriżmu tal-qari fl-2009 kien ta' 36.3% - ferm oħla mill-medja Ewropea ta' 19.7% (MEDE, 2014d).

Studenti li johorġu kmieni mill-iskola

F'Malta, il-fenomenu ta' studenti li johorġu kmieni mill-iskola (early school-leaving jew ESL) huwa problema rikorrenti fil-kuntest tal-edukazzjoni. Generalment, dawn l-individwi jkunu żgħażaq li jieq fu mill-iskola jew xi tip ta' tħarriġ wara li jkunu lestew l-ewwel snin tas-sekondarja biss. Fl-2013, ir-rata ta' ESL f'Malta kienet it-tnieni l-ogħla fl-UE. Hemm it-tendenza li dawk li johorġu kmieni mill-iskola jillimitaw l-opportunitajiet fil-hajja u ġeneralistie jehu f'impiegji mingħajr il-possibbiltà li javvanzaw. Għalhekk, hemm it-tendenza wkoll li dawn jidħlu fil-kategorija ta' nies foqra - dizokkupati u mhux - bil-konsegwenza li jsibu ruhhom emarġinati soċjalment (MEDE, 2014b).

L-ghan tal-iStrategic Plan for the Prevention of Early School Leaving in Malta huwa li, sal-2020, ir-rata ESL f'Malta titbaxxa sa 10%, biex il-pajjiż ikun ukoll konformi mal-livelli stabbiliti mill-UE. Dan id-dokument joffri sistemi ta' prevenzjoni, interventi u kumpens, fosthom it-twaqqif ta' kumitat interministerjali, kif ukoll taqsima u working group ESL. Barra minn hekk, id-dokument jiaproponi li jinholoq dipartiment li jiffoka fuq ġbir estensiv ta' informazzjoni u statistika. Dan l-iStrategic Plan jinkludi wkoll miżuri ohra, fosthom: li tingħata childcare b'xejn għal tfal bejn 0 u 3 snin; li l-edukazzjoni u tħarriġ vokazzjonali jkunu mdahħlin fis-sistema edukattiva ewlenja; u li jinholoq materjal għal tagħlim elettroniku li jkun iktar kompatibbli mal-bżonnijiet edukattivi tal-istudenti.

Dan l-iStrategic Plan iqis dawn il-punti:

- (li jintla hqu l-bżonnijiet ta') l-istudenti ta' livell gholi; il-bżonn li tingħata edukazzjoni xierqa ghall-ġenituri; il-holqien ta' rabtiet mal-komunità;
- l-importanza li jittejbu s-sistemi ta' kif jiġu interpretati sinjalji bikrin rigward aspetti varji, u b'mod partikolari rigward attendenza u l-livell ta' hidma tal-istudenti;
- jissahħu n-networks mahsubin biex jgħinu l-istudenti f'riskju;
- l-istudenti bi problemi soċċali, emottivi u ta' mgħiba jingħataw l-ghodda biex isibu saqajhom;
- ghajjnuna lill-ommijiet adolexxenti sabiex ikunu nistgħu jibqgħu jitħallmu jew jieħdu xi tip ta' tħarriġ;
- tingħata edukazzjoni sekondarja ta' kwalità lill-persuni b' dīzabilità sabiex ikunu jistgħu jtejbu l-possibiltajiet tagħhom fil-hajja (MEDE, 2014b).

Tagħlim tul il-hajja

F'Malta, fost il-persuni ta' bejn it-30 u l-34, kienet biss 29.8% li kisbu edukazzjoni terzjara fl-2016 – perċentwal baxx hafna, meta mqabbel mal-medja fl-UE ta' 39% (EC, 2017). Fil-fatt, huwa inqas ukoll mill-objettiv ta' 33% fuq livell nazzjonali, kif ukoll mill-medja Ewropea ta' 40%, li għandha tintla haq sal-2020 (MEDE, 2014e). Barra minn hekk, f'Malta 55.5% mill-adulti ta' bejn il-25 u l-64 sena għandhom livell baxx hafna ta' edukazzjoni (inqas mill-primarja u l-ewwel snin tas-sekondarja); dan huwa hafna oħġla mill-medja Ewropea ta' 32.1% (EC, 2017).

L-istrateġija nazzjonali attwali dwar it-tagħlim tul il-hajja tidentifika u tispjega l-10 objettivi strategici, li fuqhom huma bbażati 40 skema. Fost dawn l-objettivi, jissemme: (1) it-theġġiġ għal tagħlim tul il-hajja; (2) dawk li qed jitħallmu jingħataw l-importanza ċentrali; (3) jittejbu l-hiliet meħtieġa għall-iżvilupp professionali u biex jiżidu l-opportunitajiet ta' impieg; (4) li jinbnew iktar stuttri għal tagħlim tal-adulti; (5) titjieb it-tmexxija tas-settu tagħlim tul il-hajja, u li jiġu studjati il-miżuri strutturali, institutional, fiskali, legali, politici u amministrativi eżistenti. Wahda mill-iskemi kienet mahsuba sabiex tkun ikkummissionata ricerka li tinvestiga l-possibbiltà li jitwaqqaf kumpless għat-tagħlim tul il-hajja (Lifelong Learning Village) fl-2015. Minflok, ingħataw fondi lill-Aġenzija Żgħażaq sabiex din twaqqaf Youth Village – kumpless residenzjali fejn jistgħu interaġixxu ż-żgħażaq li bejniethom (MFN, 2016). Peress li l-litteriżu digitali huwa element essenzjali fit-tagħlim għas-Seklu 21, waħda mill-iskemi tfitteż appuntu li, permezz tal-Università ta' Malta u tal-MCAST, jibdew isiru korsijiet ta' litteriżu digitali (MEDE, 2014e).

Ambjenti ta' tagħlim inkluissivi

F'Malta, kif ukoll fuq livell internazzjonali, hemm nuqqas ta' għarfien dwar l-inċidenza ta' tfal u żgħażaq trans, gender variant jew intersex. Għaldaqstant, għadu diffiċli li jiġi stabilit kemm l-ambjenti ta' tagħlim jgħoddu għalihom fuq livelli differenti (inkluża s-sigur). Minna ha l-ohra, huwa magħruf illi persuni trans, gender variant jew intersex jaġi tgħid lu ma' problemi differenti, fosthom reazzjonijiet negattivi fil-konfront tagħhom u bullying fl-iskejjel. Dan huwa l-każ sew madwar l-Unjoni Ewropea (MEDE, 2015) sew f'Malta (Baldacchino & Grech, 2008). Id-dokument Trans, Gender Variant and Intersex Students in Schools Policy ifittek li jrawwem ambjent fl-iskejjel li jkun inkluissiv, sigur u mingħajr l-ebda forma ta' diskriminazzjoni. Dan id-dokument jesprimi l-obbligu favur il-kunfidenzjalità għall-benefiċċju tal-istudenti, li jintuża lingwaġġ inkluissiv u li jheġġegħ shubija bejn l-iskejjel u l-komunità (MEDE, 2015).

It-Trans, Gender Variant and Intersex Students in Schools Policy hija fi qbil mad-dokument Respect for all Framework, li jiddikjura l-obbligu tal-MEDE li jiġgura li s-sistema edukattiva ta' Malta tkun mibniha fuq l-ekwid, il-ġustiżżejjha soċċali, l-inkluzjoni u d-diversità (MEDE, 2014).

Il-puntegg medju ta' qari f'Malta għall-2011 (477) kien ferm iktar baxx mill-puntegg medju internazzjonali (500).

Dokumenti

- Framework for the Education strategy for Malta 2014-2024: Sustaining Foundations, Creating Alternatives, Increasing Employability (2014)
- Lejn Edukazzjoni ta' Kwalità għal Kulħadd: il-Qafas Tal-Kurrikulu Nazzjonali (2012)
- Addressing Attendance in Schools Policy (2014)
- A Strategic Plan for the Prevention of Early School Leaving In Malta (2014)
- Malta National Lifelong Learning Strategy 2020
- L-Istratgeġija Nazzjonali tal-Litteriżmu għal Kulħadd f'Malta u Ghawdex: 2014-2019
- Respect for All Framework (2014)
- Managing Behaviour in Schools Policy (2015)
- Addressing Bullying Behaviour in Schools Policy (2014)
- Trans, Gender Variant and Intersex Students in Schools Policy (2015)

L-Isfidi ewlenin

- Hemm nuqqas ta' ghalliema ta' suġġetti essenziali (l-Ingliz, il-matematika, ix-xjenza, u l-edukazzjoni fizika) kif ukoll fl-iskejjel tal-primarja inġenerali.
- Minhabba ghadd ta' fatturi fis-sistema edukattiva prezent, il-hidma fuq l-inklussività fl-edukazzjoni mhix qed tkopri l-bżonnijiet kollha, u għalhekk ċerti studenti biss jistgħu jgawdu l-benefiċċju tal-integrazzjoni minn-flokk kollha kemm huma (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2014).
- L-ghalliema u l-edukaturi fl-iskejjel ma jhossuhomx attrezzati biżżejjed li jilhqu l-bżonnijiet individwali tal-istudenti; it-tahriġ u l-appoġġ li jingħata lill-ghalliema, kif ukoll il-livell ta' centralizzazzjoni attwali mhux qed isahħaħ drawwiet inklussivi (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2014).

Proposti

- Li jitħejjew u jiddaħħlu incēntivi maħsubin biex iħajjur lil iktar persuni (speċjalment żgħażaq sabiex isiru ghalliema kkwalifikati).
- Li jinholoq qafas li fuqu jinbena kurrikulu dwar il-litteriżmu ghall-adulti, bl-iskop li jonqos l-illitteriżmu fost l-adulti.
- Li l-ghalliema u l-edukaturi fl-iskejjel ikollhom iktar taħriġ u awtonomija sabiex ikunu jistgħu jipprovdū edukazzjoni inklussiva shiħa, li tkun tkopri il-bżonnijiet tal-istudenti kollha.
- Li l-edukazzjoni inklussiva tingħata prominenza billi tintiseg fil-metodi edukattivi u l-ligħiġiet kollha, fi qbil mal-konvenzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti rigward id-drittijiet tat-tfal (UN Convention on the Rights of the Child – UNCRC) u l-konvenzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-drittijiet ta' persuni b'diżabilità (UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities).
- Li l-iskejjel jitħeqġu iktar sabiex ikunu proattivi u jipprovdū ambjenti ta' tagħlim inklussivi, kif ukoll li joholqu skemi li joffru informazzjoni, orientazzjoni kulturali, u integrazzjoni għall-benefiċċju ta' studenti immigrati u l-ġenituri tagħhom (MEDE, 2014b).
- Li jinholqu ghadd ta' linji gwida sabiex fuqhom ikunu jistgħu jitkejlu r-rizultati tad-diversi skemi u strategiji ta' politika.

5 UGWALJANZA
BEJN IS-SESSI

**L-ugwaljanza bejn is-sessi
u l-emanċipazzjoni tan-nisa
u tat-tfajliet kollha**

Fil-qosor

Għan Nru 5 jishaq li jkun hemm ugwaljanza għan-nisa u tfajiet kullimkien. Fl-2014, Malta giet fis-46 post fil-Gender Equality Index dinji (UNDP, 2015). Dan l-SDG jimmira li tintemmi kull tip ta' diskriminazzjoni, vjolenza u abbuż-żejh kontra nisa u tfajiet.

Dan l-Għan ifitdex ukoll li jiġi rrikonoxxut u jingħata valur xiera q-xogħol ta' kura jew domestiku mhux imħallas; in-nisa li jieħdu sehem shiħ u effettiv, kif ukoll li jkollhom opportunitajiet indaqs ghall-karigi ta' tmexxija, fl-ambitu politiku, ekonomiku u pubbliku. Dan l-Għan huwa ta' rilevanza għal Malta meta wieħed iqis li, sal-ahħar tal-2016, Malta kienet fil-139 pożizzjoni fid-dinja rigward il-proporzjon ta' nisa fil-parlament nazzjonali (IPU, 2016).

Fl-ahħar nett, Għan Nru 5 ifitdex li jiżgura li jkun hemm aċċess għal drittijiet sesswali u riproduttivi (inkluż mil-lat ta' saħha).

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 5

Fost 144 pappiż madwar id-dinja, Malta qiegħda fil-108 post fil-Global Gender Gap Index. Dan ġie stabbilit a baži ta': livelli ta' sehem fl-ekonomija u opportunitajiet relatati; livell ta' edukazzjoni; saħħa u ghixien; u emanċipazzjoni fil-politika (WEF, 2016).

L-impieg u s-suq tax-xogħol

Għalkemm, fl-2015, ir-rata fost it-28 Pajjiż Membru tal-UE ta' rġiel jaħdmu kienet dejjem oghla minn dik tan-nisa, f'Malta il-qabża fl-impieg bejn is-sessi kienet ta' 27%. Dan ifisser li Malta għandha it-tielet l-iktar rata baxxa ta' nisa jaħdmu – 53.6% – meta dik tal-irġiel jaħdmu hija ta' 81.4% (EC, 2016). Għaldaqstant, Malta rat żejeda fir-rata ta' nisa preżenti fis-suq tax-xogħol mis-sena 2000, meta l-perċentwal mill-popolazzjoni attiva bejn l-20 u l-64 sena kienet ta' 34.9%, imbagħad fl-2010 żidiet għal 44%, sakemm qabżet il-50% fl-2015 (EC, 2017).

F'Malta hemm ukoll differenzi kbar fil-pensionijiet (iktar minn 35%) u dan hu primarjament riżultat ta' każiġiet fejn ma thallsu bizzżejjed kontribuzzjoniċċi tul is-snini meta dawn in-nisa setgħu jaħdmu. Barra minn hekk, fl-2012 'il fuq minn 20% tan-nisa li setgħu jaħdmu ma kinu impiegati jew kienu impiegati part-time minhabba raġunijiet marbutin mal-famlija jew personali (EC, 2015).

F'April tal-2014, il-gvern Malti dahħal skema ta' childcare b'xejn għal tħalli ikunu għalqu t-3 snin, mahsuba sabiex ġenituri (b'mod partikolari l-ommijiet) jithajru jidħlu lura għax-xogħol jew jibqgħu jaħdmu (EC, 2015).

TMEXXIJA

VJOLENZA FUQ N-NISA

DRITTIXJET SESSWALI U RIPRODUTTIVI

Statistika

- In-nisa fil-parlament Malti:
Wara l-elezzjoni ġenerali tal-2013, 12.9% biss mill-membri parlamentari kien nisa (IPU, 2016). Fl-elezzjoni ta' Ĝunju 2017 il-proporzjon żidiet għal 14.9% b'10 membri parlamentari nisa minn total ta' 67 (HoR, 2017).
- Is-suq tax-xogħol Malti:
Fl-2015, il-perċentwal ta' nisa preżenti fis-suq tax-xogħol kien ta' 56.2% (EC, 2017).
- Id-differenza fil-pagi bejn is-sessi:
Fl-2014, id-differenza a baži ta' rati ta' paga fis-siegha f'Malta kienet ta' 10.6%, filwaqt li d-differenza a baži ta' dhul fix-xahar kienet ta' 18.4% (UNECE, 2016).

Liġiġiet

- Kap. 456 tal-Liġiġiet ta' Malta: Att dwar l-Ugwaljanza ghall-Iṛġiel u n-Nisa, 2003
- Kap. 481 tal-Liġiġiet ta' Malta: Att dwar il-Vjolenza Domestika, 2006

Attività domestika jew ta' kura

Hemm numru sproporzjonat ta' nisa li jagħmlu attività ta' kura jew domestika. Skont il-European Institute for Gender Equality (EIGE) 65% tan-nisa f'Malta (kontra 17% tal-irgħi) kien qed jagħmlu xogħol tad-dar u tisjir għal tal-inqas għal siegħa kuljum – sitwazzjoni li marret lura bejn l-2005 to l-2012 (EIGE, 2016).

Ir-rappreżentazzjoni ta' nisa u rġiel fil-bordijiet u karigi ta' tmexxija

Fl-2012, meta mqabbel mal-medja Ewropea, l-iżbilanč fir-rappreżentazzjoni ta' nisa u rġiel inhass b'mod partikolari, sew rigward bordijiet ta' kumpaniji sew f'kar-igi ta' tmexxija. F'Malta, il-perċenċtal ta' nisa fil-bordijiet kien ta' 3% (kontra l-medja Ewropea ta' 14%) filwaqt li l-perċenċtal ta' nisa f'karigi ta' tmexxija f'Malta kien ta' 20% (kontra l-medja Ewropea ta' 33%).

Nisa li jiksbu livell ta' edukazzjoni terzjarju

Fl-2012, in-numru ta' nisa li kisbu livell ta' edukazzjoni terzjarju kien tela' sal-14.1% – xorta ferm inqas mill-medja Ewropea ta' 24.8% u wi/ehed mill-iktar baxxi fost il-pajjiżi Ewropej (EC, 2012).

L-Isfidi ewlenin

- Fl-2012, Malta laħqed il-punteggj ta' 46.8 fuq skala ta' 100 fil-Gender Equality Index (fejn 1 jindika l-ikbar inugwaljanza u 100 jindika ugwaljanza shiħa; il-punteggj jingħata skont dawn is-sitt fakturi: xogħol, flus, għarfien, hin, tmexxija u saħħa). Għalkemm il-punteggj żidied bi 3.4 punti mill-2005, Malta xorta għadha il-boġħod mill-medja Ewropea. L-ikbar sfidi jinsabu fil-kuntest ta' tqassim ta' hin meħtieġ għal aktivitajiet domestiċi jew ta' kura, u aktivitajiet soċċali (EIGE, 2016).
- Apparti fil-mod ta' kif jitqassam ix-xogħol ta' kura, hemm ukoll nuqqas ta' bilanč fl-aċċess li għandhom in-nisa u l-rgiel f'aktivitajiet ta' volontarjat, sport, u rikreazzjoni – u dan jaftettwa l-bilanč ta' bejn xogħol u ħajja tan-nisa (EIGE, 2016).
- F'Malta għad hemm żiblanċ sostanzjali fl-aspett ta' tmexxija, li fih il-pajjiż laħaq biss punteggj ta' 28.3 minn 100 fl-indiċi tal-EIGE (EIGE, 2016).
- Il-promozzjoni ta' studji fil-kamp ta' gender variance għadha sfida sostanzjali għal Malta (EC 2012).

Vjolenza domestika

Fl-2014, il-gazzetta The Malta Independent habbret li, bejn l-2009 u l-2013, ġew irrapportati 4,102 kazijiet ta' vjolenza domestika. Għalhekk, wara s-serq, kien it-tieni l-iktar krimini li twettaq f'Malta (Borg, 2014).

**Malta rat żjeda
fir-rata ta' nisa
preżenti fis-suq
tax-xogħol
mis-sena 2000.**

Proposti

- Li jiġu žviluppati politika u strategija wesghin favur l-ugwaljanza bejn is-sessi, u politika li thegħieg l-ugwaljanza għan-nisa u tfajiet f'kull aspett tal-ħajja.
- Li jiżidied in-numru ta' nisa fis-suq tax-xogħol permezz ta' mizuri favorevoli, bħall-leave ghall-ġenituri u hidma flessibbi f'kull settur.
- Li jitnejeb il-bilanč ta' bejn xogħol u ħajja għan-nisa, fejn jiġi rrikonoxxut u jingħata valur xieraq lil xogħol ta' kura jew domestiku.
- Li jiddahħlu inċentivi u mizuri li jagħtu lok li n-nisa jkollhom l-opportunità li jilhqpo pożizzjonijiet ta' livell għoli f'kull settur ta' xogħol (inkluż fil-politika u setturi oħra).
- Li jiddahħlu ghodod ta' stħarrig u monitoraġġ biex ikużiż zgurat li entitajiet pubbliċi u privati qed iħaddmu sistemi li jħarsu l-ugwaljanza bejn is-sessi f'kull qasam tal-operat tagħhom.

6

ILMA NADIF
U SANITA'

**Disponibbiltà u ġestjoni
sostenibbli tal-ilma u sanità
għal kulħadd**

Fil-qosor

Għan Nru 6 ifitdex li jiġura li kulhadd ikollu aċċess għall-ilma nadif u s-sanietà, u li dawn ikunu ġestiti b'mod sostennibbi. Dawn huma objettivi ta' importanza kruċjali għal Malta li, appartī li tbat minn nuqqas ta' ilma helu naturali, il-għażżejha ta' din ir-rizorsa limitata mhix qed issir b'mod sostennibbi fuq medda ta' żmien (EC, 2017). Dan il-Għan ifitdex ukoll li, sal-2030, tittejjeb il-kwalità tal-ilma billi: jitnaqqas it-tnejx; jitwaqqaf ir-rimi ta' materjal u sustanzi perikolu; l-ilma hażin mhux ittrattat jitnaqqas b'50%; u li jiżidied l-irriċekklar tal-ilma sabiex ikun tajjeb bieq jerġa jintuża. Għan Nru 6 għandu wkoll l-objettiv li tiżidied l-efficċjenza ta' kif jintuża l-ilma fis-settu kollha u li jkun żgurat li l-ilma helu naturali jiġi ppumpijat u kkunsmat b'mod sostennibbi. Fost il-pajjiżi tal-UE, Malta hija l-pajjiż bl-inqas rizorsi tal-ilma għal kull resident fis-sena – kif ukoll bl-inqas ammont ta' rizorsi ta' ilma helu naturali li jistgħu jiġi ed-didu (EC, 2017). Minhabba dan, Malta tiddependi l-iktar fuq id-desalinizzazzjoni, li huwa proċess ghali hafna u li johloq impatt qawwi fuq l-ambjent (MTCE, 2012). Madankollu, il-problemi relatati mar-rizorsi tal-ilma u l-ispiżha għolja tal-provvista tal-ilma permezz tal-impjanti ta' desalinizzazzjoni (jew reverse osmosis) fit-tit li xejn kienu diskussi fuq livell pubbliku (Pirotta et al, 2016).

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 6

L-ilma helu

Li r-riżorsi tal-ilma ħelu naturali jitqiesu skont kull resident huwa metodu importanti ta' kif titkejjel is-sostenibbiltà tar-riżorsi tal-ilma. F'Malta, ġew irregiestrati inqas minn 3000m³ ta' ilma ħelu għal kull resident – u dan huwa kkunsidrat bhala volum relativament baxx (EC, 2017). Skont il-UNESCO (2012), pajjiż jibda jesperjenza dak li jissejha 'water stress' meta r-riżorsi annwali tal-ilma jinżlu taht L-1700m³ għal kull resident; ir-riżorsi msemmija f' Malta huma ta' 185m³ għal kull persuna (EC, 2017).

Fil-Gżejjer Maltin minn dejjem kien hemm il-problema ta' nuqqas ta' ilma. B'mod partikolari f'dawn l-ahħar mitt sena, in-nuqqas tal-ilma kien dovut għad-domanda enormi, konsegwenza ta' popolazzjoni dejjem tikber, l-irrigazzjoni fil-biedja, u t-turiżmu. Minkejja li l-entitajiet pubbliċi dwar l-ilma għamlu investimenti qawwi biex jitnejebu l-produzzjoni u t-tqassim tal-ilma, għad hemm abbuż kbir tar-riżorsi naturali tal-ilma ħelu (Spiteri et al, 2015). Malta tagħmel użu sostanzjali mill-ilma desalinizzat, li jsarrar fi prezz għoli mhux biss mil-lat finanzjarju, imma wkoll dak ambjentali; dan minhabba l-ispejjeż involuti biex jiġi impurtati il-fossil fuels, u l-emissjoni jiet li johorġu mill-impjanti li jiġi generaw l-elettriku, sabiex jithaddmu l-impjanti ta' desalinizzazzjoni (MTCE, 2012). Min-naħha l-ohra, fl-2013, Malta ppumpijat l-ekwivalenti ta' 107.51m³ ta' ilma ħelu [mill-wiċċ u tal-pjan] għal kull resident; dan l-ammont ilahhaq sew ma' dak ta' pajjiżi ohra fl-UE (EC, 2016b).

ILMA TAX-XORB

RIŻORSI TAL-ILMA

EKOsistemi Marbutin Mal-Ilma

FA'CILITAJIET SANITARJI

ĠESTJONI TAL-ILMA U TAS-SANITÀ

Statistika

- Malta għandha l-inqas livelli ta' rizorsi tal-ilma fis-sena fl-UE: 185mm kull persuna (EC, 2017).
- L-ilma helu naturali huwa rizorsa skarsa għal Malta minhabba densità tal-popolazzjoni għolja u klima xotta (MTCE, 2012).
- Malta hija l-pajjiż fl-UE bl-inqas livelli ta' rizorsi ta' ilma ħelu rinnovabbli (meta mkejjel f'metri kubi għal kull abitant). Fil-fatt, fl-2014, kienu biss 209,83m³ ta' ilma li ġew prodotti minn sorsi/riżorsi rinnovabbli (EC, 2016a).

Dokumenti u liġiġiet

- The 2nd Water Catchment Management Plan for the Malta Water Catchment District 2015 - 2021
- A.L. Nru 194 tal-2004: Regolamenti dwar Pjan ta' Azzjoni fil-Qasam tal-Politika ta' l-Ilma
- National Environment Policy (2012)
- National Climate Change Adaptation Strategy (2012)

Malta tagħmel użu sostanzjali mill-ilma desalinizzat, li jsarraf fi prezz għoli mhux biss mil-lat finanzjarju, imma wkoll dak ambjentali.

Ilma għal użu domestiku u kummerċjali

Malta tiddependi b'mod qawwi fuq l-impjanti ta' desalinizzazzjoni biex tipprovd l-ilma maħsub għal użu domestiku u kummerċjali. Sa ftit snin ilu, l-attenzjoni li kienet qed tingħata lill-problema ta' nuqqas ta' ilma minn naha tal-gvernma kinitx konsistenti, u mhux bżżejjed biex tissalvagħwardja ir-riservi tal-ilma f'Malta. Fil-fatt, tfassal it-tieni pjan nazzjonali tal-water-catchment management bit-tir li jsahħu l-objettivi tal-ewwel pjan. Barra minn hekk, sejkun osservat b'iktar attenzjoni kemm qed jittella ilma minn taħt l-art.

Ilma hažin

Bis-sahha tal-bini ta' impjanti ġoddha li jittrattaw l-ilma hažin, Malta ittrattat 100% tal-ilma hažin fl-2011 – minn 20.7% fl-2010 (EC, 2017). Għaldaqstant, minkejja li Malta investiet ukoll f'impjanti għat-trattament ta' ilma tad-drenaġġ, dawn mhumiex qed ikunu utilizzati bżżejjed (Spiteri et al, 2015).

Fuq livell ieħor, il-pjannazzjonali favur l-ambjent – in-National Environment Policy (NEP) tal-2012 tfassal bl-ġħan li tħiġi illi l-ippumpjar tar-riżorsi naturali tal-ilma helu ikun jaqbel b'mod sostenibbli mal-volum li jingħabar fil-pjan taħt l-art, u li l-kwalitā tal-ilma jilhaq il-livelli stabbiliti mill-UE. Huwa maħsub illi dawn l-objettivi jistgħu jintlaħqu permezz ta' miżuri ta' konservazzjoni; rati ta' hlas tal-ilma maħsubin li jwasslu għall-użu effiċċienti ta' din ir-riżorsa; l-użu ta' forom ta' ilma appartil l-ilma helu naturali, bhal ilma rriċiklat jew ilma li ġej minn sorsi li jistgħu jiġi eddu, fosthom l-ilma tax-xita żejjed (MTCE, 2012).

L-Isfidi ewlenin

- Minkejja li s-suġġett tal-ilma huwa indirizzat permezz ta' dokumenti ta' stratēġija rigward aspetti individwali, Malta għadha m'għandhiex politika wahda u wiesgħa rigward din ir-riżorsa.
- Il-metodi attwali li jintużaw fid-desalinizzazzjoni tal-ilma (lessenjalment permezz tar-reverse osmosis) jitwettqu bi prezz għoli, sew finanzjarju kif ukoll ambjentali.
- Ir-riżorsi ta' ilma helu li jistgħu jiġi eddu għadhom mhux qed jintużaw bżżejjed, u dan qed jaffettwa b'mod negativ il-livell ta' sostenibbiltà tal-ilma helu.
- Il-problema ta' konsum eċċessiv ta' ilma helu minn taħt l-art għadha sfida li għandha bżonn tingħata l-attenzjoni meħtieġa permezz ta' ligħejiet rilevanti u infurzar serju. Minħabba dan il-livell ta' konsum eċċessiv, kif ukoll in-nuqqas ta' strutturi li jħarsu din ir-riżorsa, jinhloq r-riskju għoli li l-ilma helu tal-pjan ikun ta' kwalitā baxxa hafna.

Proposti

- Li jkun hemm politika wiesgħa rigward l-ilma li tkopri, tal-inqas, l-ippumpjar, l-użu u l-ġestjoni tal-ilma; ma' dawn, għandu jkun definit il-qafas tal-istituzzjoni jiet governattivi kkonċernati, sabiex dawn jerfghu r-responsabbiltajiet rispettivi rigward il-ġestjoni tal-ilma.
- Li titjeb il-ġestjoni tar-riżorsi tal-ilma helu li jistgħu jiġi eddu, permezz ta' diversi miżuri, fosthom: jittejje il-proċess ta' ġbir tal-ilma tax-xita (li jkun jinkludi l-hażna tal-ilma miġbur); u kampanji sabiex jiżidied l-gharfien dwar l-użu u l-ġestjoni tal-ilma.
- Li jiġi implementati miżuri sabiex ilma hažin ittrattat ikun jista' jerġa' jintuża.

7

ENERĢIJA NADIFA
UVIJABBLI

**Aċċess għal kulħadd għal
enerġija konsistenti, vijabqli,
sostenibbli u moderna**

Fil-qosor

Għan Nru 7 ifitdex li, sal-2030, ikun żidet b'mod sostanzjali l-proporzjon tal-enerġija li tiġġedded fit-total fuq livell dinji ta' forom differenti ta' enerġija. L-obblighi ta' Malta fil-kamp tal-enerġija li tiġġedded huma mnizzlin fid-Direttiva 2009/28/EC (EC, 2009), li tissejjah ukoll Renewable Energy Directive. Din tistabbilixxi politika generali rigward il-produzzjoni ta' enerġija minn sorsi rinnovabbi fl-UE theggix l-użu tagħha. Din id-direttiva tishaq li, fuq livell nazzjonali, sal-2020 l-Istati Membri individwali jkunu qed jingħew minn sorsi li jiġeddu sa-tal-inqas 20% mit-total Ewropew ta' htiegħa ta' enerġija (Malta għandha l-iktar livell baxx - 10%); tishaq ukoll li kull Pajjiż Membru għandu jiġura li, sal-2020, 10% mill-enerġija li tintuża fil-meżzi ta' trasport tigi minn sorsi li jiġeddu. L-istess pajjiż huma wkoll obbligati li jispecifikaw il-mod kif qed jippjanaw li jilhqu dawn l-objettivi, u jiddeskrivu fil-pjanijiet ta' azzjoni rispettivi tagħhom dwar l-enerġija rinnovabbi il-proċessi ta' kif se tkun implimentata il-politika tagħhom rigward dan is-suġġett (EC, 2017).

Għan Nru 7 ifitdex ukoll li r-rata dinjija ta' titjib ta' enerġija effiċċjenti tirdoppja, u li tissahħaħ il-koperazzjoni internazzjonali, sabiex ikun hemm aċċess ahjar għar-riċerka u t-teknoloġija dwar l-enerġija nadifa. Id-Direttiva 2012/27/UE (jew Energy Efficiency Directive) torbot lill-Istati Membri biex jistabbilixxu objettivi indikattivi rigward l-enerġija effiċċjenti (inkluż dwar il-konsum finali tal-enerġija) li jkopru sal-2020. Fl-2014, Malta kienet digħi kważi qabżet il-livell ta' konsum li kellej jkun intlaħaq sal-2020; dan kien l-ekwivalenti ta' żjeda ta' 43%, meta mqabbel mal-2005 (EEA, 2016). Fl-Afrika, fl-Amerika Latina, fil-Lvant Nofsani u fl-Ażja għad hemm nuqqas tas-servizz tal-elettriku bhala forma ta' enerġija (The Washington Post, 2015) filwaqt li, mis-Sena 2000 lil hawn, 100% tal-popolazzjoni ta' kull Stat Membru tal-UE kellhom aċċess għal din il-faċċilità (IndexMundi, 2012).

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 7

Enerġija li tiġġedded

Għalkemm l-UE inġegħali qed tilhaq l-objettivi stabbiliti għal-2020 rigward l-enerġija li tiġġedded, Malta hi wieħed mill-fit-tiġi Pajjiż Membri li għadhom lura f'dan l-aspett (EEA, 2016).

F'Malta, ir-radjazzjoni mir-raġġi tax-xemx hija stabbli u prevedibbi hafna. Peress li l-qawwa ta' din ir-radjazzjoni hija fost l-ogħla fl-UE, l-ammont ta' enerġija li jinkiseb permezz tal-pannelli fotovoltaċċi (PV) huwa fost l-ogħla fl-Ewropa. Fil-fatt, installazzjonijiet PV f'Malta huma meqjusin bhala investiment b'riskju baxx, u bi' dhul sigur hafna. F'Malta, enerġija li tiġġedded tinkiseb l-iktar permezz tas-solar water heaters (SWH) u l-installazzjonijiet PV, kif ukoll mill-biofuels (OPM, 2016).

Huwa kkalkulat li s-SWHs jipproduċu 0.92% mill-10% ta' sorsi ta' enerġija rinnovabbi (RES) li jrid jinthalaq fuq livell nazzjonali sal-2020. Mill-2005 sal-lum, il-gvern nieħda diversi skemi maħsubin biex iheġġeg lill-familji jaqilbu għas-SWHs; fost dawn l-iskemi kien hemm il-possibilità li min jixtri SWHs jingħata parti mill-flus lura (OPM, 2016).

FUELS U TEKNOLOGIJA NODFA

ENERĢIJA LI TIġġedded

UŽU EFFIċċJENTI TAL-ENERĢIJA

RIČERKA U TEKNOLOGIJA DWAR L-ENERĢIJA NADIFA

L-installazzjonijiet PV huma mistennija li, sal-2020, jiproduċu 4.7% mill-10% tal-objettiv RES nazzjonali. L-inċentivi ta' finanzjament mill-gvern u mill-UE u l-iskemi ta' tariffe feed-in, kif ukoll rohs fl-ispejjez ta' produzzjoni, iffaċilitaw l-installazzjoni ta' sistemi PV fuq il-bjut; għalhekk, dawn saru iktar numeruži u, fċerti każżejjiet, ikbar. Inholu wkoll skemi li kienu ffinanzjati parżjalment mill-Fond Ewropew għall-Iżvilupp Reġjonali sabiex jiġi ġgħenerat elettriku minn sorsi ta' enerġija li jiġeddu jew permezz ta' miżuri ta' effiċċjenza fis-setturi industrijni u kummerċjali. Barra minn hekk, kien hemm skemi maħsubin b'od spċificu għas-setturi tal-biedja u tat-turiżmu, kif ukoll għal proġetti fis-settur tal-edukazzjoni, is-soċjetà civili (l-organizzazzjoniet nongovernattivi – NGOs), kif ukoll għal istituzzjonijiet reliġjuži u l-kunsilli lokali. B'riżultat ta' dawn l-inċentivi, mill-2009 il-quddiem żidet il-produzzjoni ta' enerġija mis-sistemi PV fl-ambitu industrijni u kummerċjali. Iktar tard, l-inċentivi għas-settur mhux residenzjali rigward sistemi PV inbidlu minn skemi ta' ghajjnuna finanzjarja, għas-sistema ta' tariffe feed-in (OPM, 2016).

Ta' min wieħed jinnota li, minhabba l-popolazzjoni għolja speċjalment meta mqabbla mad-daqs tal-pajjiż, f'Malta hemm nuqqas ta' art (OPM, 2016). Fil-fatt, fl-2012 kwaži terz (32.9%) mill-art kien meħud minn strutturi artificjali – l-ghola percenwal fl-UE (EC, 2013). Peress li t-teknoloġija PV tehtieg firxa wiesgħa ta' art, u f'Malta l-art hija appuntu limitata u għalja, tinħoloq problema għall-pajjiż; problema oħra hi li s-sistemi PV inevitabilment ikollhom ukoll impatt viċżeq negativ (OPM, 2016).

Filwaqt li jqis il-fatturi msemmijin hawn fuq, l-abbozz tas-Solar Farm Policy (2014) jaġhti linji gwida rigward fejn jistgħu jitwaqqfu solar farms, u jistabbilixxi l-kriterji kif għandhom jitfasslu flimkien ma' mizuri sabiex jitnaqqas l-impatt ta' dawn il-farms. Dan id-dokument, li hu mahsub sabiex Malta tkun tista' tilhaq l-objettivi stabbiliti mill-UE sal-2020, jiddefinixxi 'solar farm' bhala struttura kummerċjali kbira b'firxa ta' aktar minn 1000m². Fost punti oħra, dan id-dokument iheġġeg illi dawn l-istrutturi jitqiegħdu qrib ta' żoni mibnijin jew ta' żoni fejn hemm konsum qawwi tal-elettriku; jissemmew b'mod partikolari bjut kbar, car parks, żoni industrijali u barriera (MEPA¹ and MEH², 2014).

L-użu effiċċienti tal-enerġija

A bażi tal-konsum f'Malta ta' energija primarja fl-2014, ġie stabbilit li Malta hija fost it-tliet pajjiżi fl-UE li l-iktar għadhom 'il bogħod milli jilhqu l-objettiv dwar l-enerġija effiċċienti sal-2020 (EEA, 2016). Għalhekk bdew jittieħdu certi mizuri sabiex jintlaħaq dan l-objettiv, fosthom l-iskema li tobbliga lill-Enemalha plc (li hi l-korporazzjoni responsabbli li importa, taħżeen u tbiegħ 89% mill-fuels kolha li gew ikkuns mati f'Malta fl-2013) li tkopri parti mill-objettiv stabbiliti f'konformità mal-Energy Efficiency Directive tal-UE tal-2012 (MEH, 2014).

Żewġ mizuri ewlenin oħra li gew fis-sehh fl-2014 kienu: tariffi tal-elettriku mahsubin biex jippromwovu l-użu effiċċienti tal-enerġija; u l-mekkaniżmu msejjah 'Eco-Reduction'. Barra minn hekk, fl-2014 u l-2015 il-Korporazzjoni għas-Servizzi tal-Ilma (WSC - Water Services Corporation) hadmet fuq għadd ta' progetti mahsubin biex iżżid l-użu effiċċienti tal-enerġija fl-operat tagħha, fosthom li tosserva l-konsum ta' energija biex tidentifika fejn tista' tnaqqas il-konsum sabiex tkomplimenta l-iktar mizuri ekonomiċi (MEH, 2016).

Statistika

- Fl-2014, Malta kella t-tieni l-inqas proporzjon fl-UE ta' energija li tiġġedded bhala parti mit-total ta' energija kkunsamata (EC, 2016).
- Malta ntrabtet li sal-2020 tilhaq proporzjon ta' 10% tal-enerġija kkunsamata li tiġi minn sorsi li jiġgeddu fuq livell nazzjonali. Dan bhala kontribut sabiex jintlaħaq l-20% fuq livell Ewropew (EEA, 2016).

Dokumenti

- The National Energy Policy for the Maltese Islands (2012)*
- The National Renewable Energy Action Plan 2015-2020 (consultative document)*
- [abbozz] Solar Farm Policy (2014)*
- Planning Guidance for Micro-Wind Turbines (2010)*
- Malta's National Energy Efficiency Action Plan (2014)*
- Nearly-Zero Energy Buildings Plan for Malta (2015)*
- A Solid Waste Management Strategy for the Maltese Islands (2001)*
- Greening Our Economy – Achieving a Sustainable Future (2015) (dokument ta' konsultazzjoni)*
- National Action Plan on sustainable public procurement 2010-2012*
- National Environment Policy (2012)*

¹Fl-2016, din l-entità (Malta Environment and Planning Authority - l-Awtorità ta' Malta dwar l-Ambjent u l-Ippjanar) inqasment f'żewġ entitajiet separati: fl-Awtorità tal-Ippjanar (PA) u l-Awtorità tal-Ambjent u r-Riżorsi (ERA).

²L-ittri 'MEH' jirrapreżentaw l-isem tal-ministeru inkarigat mill-enerġija sa' Mejju tal-2016 (Ministry for Energy and Health - Ministeru tal-Enerġija u s-Saħħal). Wara, l-enerġija kienet taqa' taht l-Ufficċju tal-Prim Ministro (OPM) u attwallement tagħmel parti mill-portafoll tal-Ministeru ghall-Enerġija u l-Immaniġġjar tal-Ilma.

F'Malta, ir-radjazzjoni mir-raġġi tax-xemx hija stabbli u prevedibbli ġafna ... l-ammont ta' enerġija li jinkiseb permezz tal-pannelli fotovoltaċċi (PV) huwa fost l-ogħla fl-Ewropa.

L-Isfidi ewlenin

- In-nuqqas ta' ligħijiet li jharsu d-dritt ta' aċċess ghax-xemx qed itellef lil Malta milli tilhaq b'mod iktar shih il-potenzjal li tiġġenera l-enerġija mix-xemx. Huwa mahsub illi ligħijiet ta' dan it-tip mhumiex kompatibbli ma' ligħijiet ta' drittijiet dwar il-propjetà, li kienu ġew maħluqa minhabba n-nuqqas u l-valur għoli tal-art, il-frammentazzjoni tal-art, u raġunijiet ta' wirt (OPM, 2016).
- It-tkattir fin-numru ta' sistemi PV fiż-żoni abitati wassal għal impatt negattiv fuq id-dehra tal-iblet u l-qalba tal-irħula; dan ghaliex is-sistemi PV spiss ikunu jidħru mit-triq, minkejja li jkunu fuq il-bjut (OPM, 2016).
- Fi ħdan L-industria tal-bini żidiet it-tendenza li djar maħsubin għal familja wahda jinbidlu f'bini ikbar li jista' jakkomoda iktar minn familja wahda; minħabba l-gholi ta' dan it-tip ta' bini, kif ukoll l-aċċess ristrett għall-bjut, ħoloq sitwazzjoni fejn is-SWHs ma jkunux effettivi (OPM, 2016).

Proposti

- Li jkun hemm harsien ahjar rigward id-dritt ta' aċċess ghax-xemx, billi jinsab kompromess bejn dan id-dritt u d-drittijiet dwar il-propjetà.
- Li jiġu meqjusa possibiltajiet differenti rigward kif jiġu installati s-sistemi PV – bhat-toroq fi Franza, maħluqa reċentemente appuntu b'mod li jistgħu jassorbu r-raġġi tax-xemx – sabiex ikun jista' jitnaqqas l-impatt viżiv tas-sistemi PV.
- Li jinsabu iktar mezzi sabiex jintlaħqu l-objettivi rigward l-enerġija li tiġġedded, peress li s-sistemi PV u s-SWHs wahedhom mhumiex biżżejjed.

8

XOGHOLDIN JITUŽU
TKABBIREKONOMIKU

**Tkabbir ekonomiku kontinwu,
inklussiv u sostenibbli; impjieg
produttiv u xogħol dinjituż
għal kulħadd**

Fil-qosor

Għan Nru 8 ifittex li jkun hemm impieg produktiv, shiħ u dinjituż għal kulhadd. Uħud mill-objettivi marbutin ma' dan l-SDG huma: tkabbir ekonomiku konsistenti ras imb ras, skont iċ-ċirkostanzi tal-pajjiż; li jinkisbu livelli oħla ta' produktività ekonomika u t-tkabbir annwali tal-GDP ras imb ras skont kull persuna impiegata; titheġġejg politika favur l-iż-żvilupp, għal fini tat-titjeb tal-produktività u mpieg dinjituż; jonqos in-numru ta' żgħażagh bla xogħol; u li titwettaq politika favur it-turiżmu sostenibbli, li jippromwovi l-prodotti u l-kultura lokali filwaqt li johloq l-impiegati.

Riġward ir-rata ta' qghad, meta mqabbla ma' pajjiżi ohra fl-UE, Malta tinsab f'sitwazzjoni relativament tajba. Madankollu, il-pajjiż xorta qed jiffaċċja l-is-fidji tiegħi rigward is-suq tax-xogħol. Fil-fatt, reċentement Malta irreġisrat l-żgħażagh bla xogħol bejn l-2009 (4,300 persuni) u l-2012 (4100 persuni). Min-naha l-ohra, telgħet ir-rata ta' żgħażagh NEET ('not in employment, education or training' – jiġifieri żgħażagh li mhumiex studenti, li qed jitharrġu jew f'xi mpiegħi), li židiet minn 9.8% fl-2009 għal 11.1% fl-2011, jiġifieri żidet in-numru ta' żgħażagh li m'huma qed jagħmlu l-ebda attività. Barra minn hekk, minkejja li żidet in-numru ta' sħigħat ta' xogħol, reċentement fis-suq tax-xogħol Malti b'diet tonqos b'mod konsistenti r-rata ta' produktività fis-siegħa. Minħabba dan il-fattur, u peress li qed jiżiedu l-spejjeż ta' mpiegħi, qed tonqos il-kompetiġività ekonomika ta' Malta meta mqabbla ma' Stati Membri ohrajn (MEDE, 2014).

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 8

Produktività ekonomika

Matul dawn l-ahħar snin, il-qagħda ekonomika ta' Malta kienet soda u b'saħħitha. It-tkabbir tal-GDP ir-kupra relativament malajr wara r-riċessjoni li esperienza l-pajjiż fl-2009, u sal-2015 dan it-tkabbir qabeż anke l-livelli li kien qed igawdi qabel il-kriżi finanzjarja tal-2008. Bl-gheluq tal-proġetti tal-perjodu bejn l-2007 u l-2013, li kienu ffinanzjati mill-UE, inagħħaq spinta lill-investimenti f'Malta bejn l-2014 u l-2015 – żvilupp li għen it-tkabbir ekonomiku tal-pajjiż. Barra minn hekk, iż-żjeda fil-kompetiġività ta' ghadd ta' setturi tradizzjonal, kif ukoll il-ħolqien ta' attivitajiet ġoddha immirati lejn l-esportazzjoni u li jeiectie hafna sħigħat ta' xogħol, komplew isħaħħu dan it-tkabbir ekonomiku. Dan kollu wassal għal rata ta' ħolqien ta' impiegji ġoddha li hi attwalment oħla minn dik ir-registrata fil-perjodu ta' tkabbir ta' qabel il-kriżi finanzjarja tal-2008. B'konsegwenza taż-żjeda qawwija fid-dħul finanzjarju tal-pajjiż, naqas id-defiċit fil-budget tal-gvern tul dawn l-ahħar snin (EC, 2016).

XOGĦOL DINJITUŻ

PAGI NDAQS

ŽGħażagh bla XOGĦOL

DRITTIJET TAL-IMPJIEG

PRODUKTIVITÀ EKONOMIKA

KONSUM U PRODUZZZONI SOSTENIBBLI

MATERIAL FOOTPRINT

TURIŻMU SOSTENIBBLI

ISTITUZZJONI JIET FINANZJARJI NAZZJONALI

Statistika

- Bis-saħħa tal-qagħda ekonomika soda tal-pajjiż, huwa mistenni li, fl-2017, il-GDP ta' Malta ras imb ras jilhaq id-97% tal-medja Ewropea (EC, 2016).
- Malta hija l-uniku Stat Membru tal-UE li qed jara tnaqqis tal-kapital ras imb ras għal kull persuna mpiegata fis-snin li ghaddew (MEDE, 2014).
- Fl-2015, Malta rregiżtar rata ta' qghad ta' 5.4% meta mqabbla mar-rata medja ta' 9.4% għat-28 Stat Membru tal-UE (EC, 2017a).
- 55% ta' min jimpjega u li kienu qed ifitxxu persuni biex jieħdu mpiegħi li jitqilu hila għolja st-taqqrру li ltaaqgħu ma' diffikultà biex isibu kandidati siewja għal dawn il-postijiet tax-xogħol. (MEDE, 2014).

Dokumenti u liġiġiet

- The National Employment Policy (2014)
- National Youth Employment Strategy (2015)
- Kap. 370 tal-Liġiġiet ta' Malta:
Att dwar Servizzi ta' Investiment, 1994

Investiment

Minkejja ž-žjeda fl-impieg u fin-numru ta' sīghat ta' xogħol, il-livelli ta' investiment fl-ekonomija ta' Malta għadhom baxxi, meta mqabblin ma' dawk tal-iż-vilupp ekonomiku. Bejn l-2002 u l-2012, il-medja ta' Malta rigward ir-rata annwali ta' investimenti kienet l-ekwivalenti ta' 14% tal-GDP, jiġifieri tilhaq il-medja tal-UE. Madankollu, filwaqt illi l-kapital fiziku ras imb ras kien ta' €24,000 f'Malta, il-medja Ewropea tal-istess kienet ta' €70,000 - jiġifieri kważi tliet darbiet iktar minn dik ta' Malta. Dan jindika nuqqas qawwi ta' investiment fil-pajjiż: ir-rata ta' investiment bhala perċentwal mill-GDP ta' Malta għandha tkun minimu ta' 4-5% oħla mir-rati rreġistrati bejn l-2002 u l-2012. Dan in-nuqqas ta' investiment jista' jkun riżultat ta' ghadd ta' fatturi, fosthom: investiment dirett barrani dghajnejf, tnaqqis fil-produttività ta' xogħol, iż-žjeda fl-ispejjeż tal-impieg u tal-produzzjoni, u riżorsi umani limitati.

Sabiex tissolva l-problema ta' nuqqas ta' produttività, il-gvern daħħal numru ta' miżuri flessibbli u family friendly mahsubin biex iwasslu għal ambjent ahjar u, appuntu iktar produttiv, fil-post tax-xogħol. Permezz tan-National Employment Policy (2014) il-gvern ikkommetta ruhu illi jhaddem l-inizzjattiva 'New Skills for New Jobs', li nħolqot bit-tir li jiġu identifikati opportunitajiet ta' mpieg ġoddha sabiex ikunu jistgħu jiġu žviluppati l-hiliet meħtieġa. Din l-inizzjattiva tfitteż ukoll li tiżgura li r-riżorsi umani disponibbli jkunu dejjem rilevanti għad-damanda tas-suq tax-xogħol eżistenti. Barra minn hekk, l-agenzija Jobsplus (li qed kienet l-ETC jew Korporazzjoni għax-Xogħol u t-Tahriġ) u l-MCAST huma mistennija li jibdew ihaddmu skemi ġoddha ta' apprentistat u taħriġ, sabiex jooffru lill-istudenti l-opportunità li jkunu esposti għad-dinja tax-xogħol (MEDE, 2014). Il-gvern daħħal ukoll miżuri - li whud minnhom huma imsemmijin hawn taħt - sabiex jiżdied il-kapital ta' riżorsi umani (MEDE, 2014).

L-impieg u hiliet

Bejn is-sena 2000 u l-2012, Malta rregistra it-tielet l-oħħla (minn fost l-Istati Membri tal-UE) żjeda fir-rata ta' mpieg ta' reżidenti bejn l-20 u l-64 sena. Ir-rata telgħet minn 57.5% fis-sena 2000 sa 61.5% fl-2012. Dan l-iż-vilupp pozittiv kien dovut l-iktar għaż-żjeda fin-numru ta' nisa li dahlu fis-suq tax-xogħol - sew mal-gvern, kif ukoll mas-settur privat - u speċjalment bejn 2004 u l-2012. F'dan il-perjodu, ir-rata ta' nisa jaħdmu (bhala perċentwal tal-figura shiha ta' nies jaħdmu) telgħet minn 51.2% fl-2004 għal 56.2% fl-2012 (MEDE, 2014).

Iż-żgħażaq fl-impieg

Il-qaghda ta' Malta rigward ir-rata ta' żgħażaq bejn l-20 u l-24 sena fl-impieg kienet tajba hafna, meta mqabbla mal-medja tal-UE: 66.3% (Malta) kontra 51.7% (l-UE). L-istess jista' jingħad rigward iż-żgħażaq ta' bejn il-25 u d-29 sena: ir-rata f'Malta kienet ta' 88.3%, filwaqt li l-medja fl-UE kienet ta' 73.9% (EC, 2017b).

Fl-2014, il-gvern waqqaf l-Employment Aid Programme (EAP), li jinkludi skema ta' apprentistat għall-istudenti, u jheġġeg kundizzjonijiet ta' xogħol flessibbli. B'mod simili, il-Youth Guarantee Scheme tfitteż li tħgin liż-żgħażaq NEET (u li għadhom kif lestew l-edukazzjoni obbligatorjal ta' bejn is-16 u t-23 sena biex itejbu l-possibilitajiet tagħhom rigward l-edukazzjoni u l-impieg (MFSS, 2015; MFIN, 2015). Dawn l-inizzjattivi jorbtu wkoll mal-objettivi ta' Għan Nru 1, li għandu t-tir li jinquered il-faqar. Fil-fatt, l-istratgeġja ta' Malta kontra l-faqar hija tassew marbuta mal-viżjoni li l-iktar mod effettiv sabiex jonqsu l-faqar u l-emarginazzjoni soċċali huwa permezz ta' suq tax-xogħol attiv (MFSS, 2015).

Persuni b'diżabilità u l-impieg

In-numru ta' persuni b'diżabilità fl-impieg niżel minn 1,472 fl-2004 għal 1,247 fl-2012. Minkejja l-iskemi u l-inizzjattivi li nħolqu għall-benefiċċju ta' din il-kategorija soċċali, hemm biss 4.5% minn dawn li għandhom impieg. In-National Employment Policy twieghed illi l-iskemi li jkopru biss perjodu qasir jinbidlu f'politika dejjiema li tfitteż li tiggarrantixxi disponibbiltà konsistenti ta' servizzi li jkunu ta' ghajjnuna għall-persuni b'diżabbilità biex isibu u jibqgħu fl-impieg (MEDE, 2014).

Fl-2015, Malta reregistrat rata ta' qgħad ta' 5.4% meta mqabbla mar-rata medja ta' 9.4% għat-28 Stat Membru tal-UE.

L-Isfidi ewlenin

- Chalkemm ċkien id-defiċit tal-budget tal-gvern, l-infiq bażiku qed jikber iktar mill-GDP mistenni. Din is-sitwazzjoni tista' twassal għal certi problemi fl-eventwalità ta' diffikultajiet rigward dhul tal-gvern minn taxxi (EC, 2016).
- Ghad hemm problemi ta' sostenibbiltà: in-numru (lghalkemm ristrett) ta' min jista' jinvesti fil-gvern qed iħares lill-pajjiż mill-imprevedibbiltà tas-swieq finanzjari internazzjonali, hemm sitwazzjoni ta' nuqqas ta' diversifikazzjoni, apparti r-riskju li setturi lokali jistgħu jkollhom impatt negativ fuq ohrajn (EC, 2016).
- Jeżistu certi ineffiċjenzi fis-settur tat-telekomunikazzjoni, fis-settur pubbliku u fis-sistema ġudizzjarja li qed ixekklu l-intrapriża u l-kummerċ.

Proposti

- Li tingħata ħarsa lejn kif l-infiq f'aspetti differenti fis-settur pubbliku jista' jitnaqqas jew isir iktar effiċjenți, mingħajr ma jikkomprometti l-obbligi tiegħu favur soċjetà inkluusiva u sostenibbli.
- Li jithaddmu mizuri li jattiraw investituri ġodda sabiex ikun hemm diversifikazzjoni tas-suq; għandha tingħata prioritāt ikbar lid-diversifikazzjoni fl-investimenti.
- Li tittnejeb is-sistema tal-edukazzjoni (lakkademika u vokazzjonal) sabiex tonqos id-differenza bejn id-domanda tas-suq tax-xogħol u l-hiliet disponibbli.
- Li jinholqu mizuri maħsubin biex iżidu l-effiċjenza tas-settur tat-telekomunikazzjoni, is-settur pubbliku u s-sistema ġudizzjarja sabiex ikun hemm inqas xkiel fl-intrapriża u kummerċ.
- Li tiġi rriveduti l-miżuri maħsubin biex persuni b'diżabilità u n-NEETs ikunu jistgħu jidħlu fis-suq tax-xogħol, billi: jiġu adottati l-mudelli tajben li jintużaw fil-pajjiżi ohra fl-UE; u li l-gvern japrofitta bis-shiħ minn skemi bhall-Programm tal-UE għall-Impiegji u l-Innovazzjoni Soċjali (EaSI), l-Erasmus+ u mekkaniżmi ohrajn.

Tinbena infrastruttura li tkun kapaci tirkurpra fil-każ ta' tibdil qawwi; titħegġeg industrijalizzazzjoni inklussiva u sostenibbli u titrawwem l-innovazzjoni

9

INDUSTRIJA,
INNOVAZJONI U
INFRASTRUTTURA

Fil-qosor

Għan Nru 9 jiffoka fuq tliet aspetti ewlenin, li huma minsuġin flimkien. Dawn huma: infrastruttura ta' kwalità li tkun sostenibbli, li tista' torbot fuqha, u li tkun kapaċi tirkurprova fil-każ-żejt ta' tibdil qawwi; industrializzazzjoni inklusiva u sostenibbli; u l-innovazzjoni f'kull settur. Minhabba l-qagħda ġeofizika speċifika ta' Malta, dan l-SDG huma ta' rilevanza kbira għall-pajjiż, li kien qed jaħdem fuq l-isfidi ewlenin f'dawn il-kampiċċet tul medda ta' snin, imma b'rīzultati differenti. Fil-fatt, meta mqabbla ma' pajjiżi oħra jidher biċ-ċar li f'Malta għad hemm lok għat-titjib. Perezempju, skont il-World Economic Forum (WEF), Malta għandha l-ikbar densità ta' toroq fid-dinja (WEF, 2015a) u, għalhekk, hemm bżonn urġenti li jitnaqqas in-numru ta' toroq fil-pajjiż. Barra minn dan, il-livell ta' infiq ta' Malta fuq ir-riċerka u l-iżvilupp huwa baxx, speċjalment meta mqabbel mal-medja tal-UE (EC, 2016a). Fil-fatt, in-nuqqas ta' hila ta' Malta fl-innovazzjoni huwa meqjus bhala wieħed mill-ikbar fatturi li jifixxell-intrapriża u l-kummerċ fil-pajjiż (WEF, 2015b). Minhabba din is-sitwazzjoni, l-objettiv li tingħata spinta lill-investiment fl-infrastruttura u l-innovazzjoni hija rilevanti immens għal Malta.

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 9

L-infrastruttura: it-trasport u t-toroq

Mil-lat ta' trasport, Malta għandha qaghda tajba rigward it-trasport tal-ajru u l-infrastuttra tal-portiġiet – li, fuq skala ta' kwalità, ġew fit-30 u l-20 post rispettivament fost 141 pajjiż madwar id-dinja (WEF, 2015a). Imma dan mhux il-każ-żejt fl-ambitu ta' trasport tal-art. Peress li, apparti Ċipru, Malta hija l-uniku pajjiż fl-UE li la għandu ferroviji u lanqas kanali jew xmajjar (EC, 2016b) huwa l-pajjiż bl-ogħla rata ta' densità ta' toroq fid-dinja. Jista' jkun minhabba dan il-fattur li l-pajjiż gie fil-110 post minn 141 pajjiż madwar id-dinja meta tkejjel il-livell ta' kwalità tas-sistema tat-trasport tal-art f'Malta. Barra minn hekk, hemm ukoll nuqqas fil-kwalità tat-toroq Maltin – fil-fatt, fl-2015, il-pajjiż gie fil-85 post minn 141 pajjiż (WEF, 2015a). Dan kollu juri li huwa essenzjali illi jittieħdu l-miżuri xierqa sabiex jitjieb b'mod ġenerali l-qafas tat-trasport tal-art tal-pajjiż.

Fid-diskors tal-budget tal-2017, il-Ministeru tal-Finanzi (MFIN) habbar ghadd ta' miżuri maħsubin sabiex jitranġaw xi whud minn dawn l-elementi. Fost dawn jissemmew: tnaqqis tat-taxxa ta' 150% (sa massimu ta' €35,000 fis-sena) ghall-kumpanji li joffru trasport pubbliku b'xejn lill-impiegati; u sena ta' trasport pubbliku b'xejn (sa massimu ta' €312 ir-ras) għaż-żagħażgħ li se jagħlqu 18-il sena fl-2017 (MFIN, 2016). Dawn il-miżuri huma konsistenti, kif ukoll iż-żidu, mal-azzjoni li ttieħhehet mill-MFIN, meta habbar li se jintbeda xogħol fuq pjan nazzjonali għall-użu tar-rota, jew National Cycling Plan (MFIN, 2015).

INFRASTRUTTURA TA' KWALITÀ U SOSTENIBBLI

IMPJIEG

PRODOTT DOMESTIKU GROSS

INTRAPRIŻI ŻGħAR

UŽU EFFIĊJENTI TA' RIŻORSI

KAPAĊITAJIET FIT-TEKNOLOGIJA

Statistika

- Malta tokkupa l-ewwel post minn 141 pajjiż madwar id-dinja għad-densità tat-toroq (WEF, 2015a).
- Malta tinsab fil-85 post minn 141 pajjiż madwar id-dinja għall-kwalità tat-toroq (WEF, 2015a).
- Malta tokkupa l-110 post minn 141 pajjiż madwar id-dinja għall-kwalità tal-qafas tat-trasport tal-art (WEF, 2015a).
- Fl-2015, Malta kellha nefqa ta' 0.77% tal-GDP fuq riċerka u żvilupp meta kkumparati mal-medja tal-UE li kienet tlahhaq 2.03% (EC, 2016a).

Dokumenti

- Road Safety Strategy Malta 2014-2024
- Malta National Electromobility Action Plan (2013)
- National Transport Strategy 2050 Malta (2016)
- National Transport Master Plan 2025 Malta (2016)

Il-qagħda rigward il-kapaċitā teknoloġika, u r-riċerka u l-innovazzjoni

Fl-ahhar tliet xhur tal-2014, it-talbiet għall-internet broadband zdiedu b' 6%, meta mqabblin mar-rata tal-istess fl-2013 (NSO, 2015). Fil-fatt, Malta tinsab f'qagħda tajba f'dan l-aspett fil-Global Competitiveness Index 2015-2016, fejn tinsab fil-11-il post minn 140 pajjiż madwar id-dinja. Barra minn hekk, rigward il-bandwidth tal-internet (kb/s kull persuna), Malta tinsab it-tielet fost l-istess numru ta' pajjiż (WEF, 2015b).

Min-naha l-ohra, l-infiq ta' Malta fuq ir-riċerka u l-izvilupp - li kien ta' 0.77% mill-prodott domestiku gross (GDP) - kien ferm iktar baxx mill-medja tal-UE ta' 2.03% (EC, 2016a). Fuq livell globali rigward l-istess aspett, Malta għiet fl-64 post minn 140 pajjiż. Mil-lat tal-kapaċitā għall-innovazzjoni, skont id-WEF, Malta għiet fit-73 post minn 140 pajjiż (WEF, 2015b).

Bit-tir li jheġġeġ ir-riċerka u l-innovazzjoni l-gvern, permezz tad-dokument Bağıt 2016, habbar li dawk l-intrapriżi li qed jimpiegaw persuni bid-dottorat, jew li qed iheju għad-dottorat f'materja tax-xjenza, fl-informatika jew fl-inginerija, jistgħu jibbenifikaw minn kreditu fiskali sa massimu ta' €10,000 meta l-impiegati jkunu mal-kumpanija għal iktar minn sena (MFIN, 2015).

Industrijalizzazzjoni sostenibbli

Wieħed mill-elementi centrali sabiex titkattar l-industrijalizzazzjoni huwa sistema ta' kreditu b'sahħiħha u aċċessibbli għall-intrapriżi, b'mod speċjali l-intrapriżi żgħar u medji (SMEs – small & medium enterprises). Skont rapport annwali tal-UE rigward SMEs, 50% tal-SMEs Maltin kienu bbenifikaw minn xi forma ta' kreditu fis-sitt xhur ta' qabel id-data tal-istess rapport (il-medja Ewropea kienet ta' 37%), filwaqt li 22% issellfu mill-banek, li huwa perċentwal tajjeb meta mqabbel mal-medja Ewropea ta' 19% (EC, 2015).

L-Isfidi ewlenin

- In-nuqqas ta' nfiq fuq riċerka u žvilupp ittelef mill-potenzjal ta' Malta rigward l-innovazzjoni.
- Il-livell baxx tal-kwalità tat-toroq f'Malta u n-nuqqas ta' sistemi ta' infrastruttura alternativi għandhom impatt negattiv fuq is-sistema tat-trasport tal-art. Dawn il-fatturi huma wkoll il-raġuni ewlenja għalfejn il-livell ta' traffiku fit-toroq Maltin huwa l-ogħla fid-dinja.

F' Malta, ittieħdu ghadd ta' mizuri favur l-intrapriżi żgħar li jkunu għadhom fil-bidu. Pereżempju, dawk il-kumpaniji mwaqqfa minn żgħażaq li lestew l-edukazzjoni post-sekondarja fit-tliet snin ta' qabel, u li għandhom dħul annwali ta' inqas minn €80,000, huma eligibbli għal eżenjoni mill-verifikasi għall-ewwel sentejn. Min-naha l-ohra, dawk l-intrapriżi li jagħżlu li xorta jaġħmlu l-proċess ta' verifikasi annwali jistgħu jibbenifikaw minn tax rebate ta' 120% (MFIN, 2016). Barra minn hekk, id-dokument Bağıt 2016 habbar ghadd ta' incitenti min-naha tal-Malta Enterprise u maħsuben għal intrapriżi żgħar li jikru post għall-finni ta' manifattura, li permezz tagħhom dawn l-intrapriżi ikunu jistgħu jibbenifikaw minn ghajnejna finanzjarja sa' €10,000 (fuq perjodu ta' muhx iktar minn sentejn) sabiex ikunu jistgħu isibu post iehor (MFIN, 2015).

Fl-2016, MFIN ħabbar li, dawk il-kumpaniji li jinqdew b'vetturi elettriċi li ma jiġi generaw l-ebda emissjonijiet CO₂, ikunu eligibbli għal tax rebate ta' 150% tal-ispejjeż għal dawn il-vetturi, li jingħata skont id-dħul tas-sena ta' meta jkunu nxtraw dawn il-vetturi. Qabel, dan it-tax rebate kienet ta' 125%. Barra minn hekk, dawk il-kumpaniji li jinqdew b'vetturi hybrid li jiġi generaw sa 70g/km f'emissjonijiet CO₂, ikunu eligibbli għal tax rebate ta' 125%. Mil-lat ta' użu privat, individwi li jixtru vettura elettrika għall-użu personali jistgħu jibbenifikaw minn skema li toffri jew sa €7,000 mill-prezz ta' vettura ġdidha elektrika jekk tintrema l-vettura l-qadima, jew €4,000 mill-prezz ta' vettura ġdidha elektrika, jekk m'hemmx hsieb illi tintrema l-vettura l-qadima (MFIN, 2015).

Proposti

- Li jiżid l-infiq fuq riċerka u žvilupp, sew mill-gvern kif ukoll mill-kumpaniji, sabiex tintlaħaq il-medja tal-UE bħala objettiv minimu.
- Li l-miżura maħsuba biex theġġeġ lill-intrapriżi biex jimpiegaw individwi bid-dottorat fl-informatika, ix-xjenza u l-inginerija, titwessa' sabiex tħinkludi wkoll individwi b'dottorati f'kampjiġi ohra.
- Li jkunu nvoluti intrapriżi, entitajiet u individwi kkonċernati fl-evalwazzjoni tal-viċċabiltà ta' sistema ta' trasport iktar sostenibbli. Għandu jkun hemm strateġija favur it-tnejja konsistenti tal-livell attwali ta' traffiku fit-toroq, fuq medda ta' snin. Bis-sahha tal-livell għoli li għandha Malta rigward l-infrastruttura tal-informatika, il-pajjiż jinsab f'qagħda tajba ħafna li jikkunsidra fil-fond il-possibilitajiet differenti ta' teleworking jew ta' xogħol li jista' jsir minn bnadi differenti, kif ukoll mudelli simili ta' mpjieg, bit-tir aħħari li jitnaqqas it-traffiku maħluq minn vetturi privati lejn u minn postijiet fissi tax-xogħol.

10 TNAQQIS TAD-
DIŽUGWALJANZI

**Tonqos id-dižugwaljanza
fi ħdan kull pajjiż
u madwar id-dinja.**

Fil-qosor

Għan Nru 10 ifittex li jitneħħew id-diżugwaljanzi sew fi ħdan kull pajiż, kif ukoll madwar id-din. Id-diżugwaljanza tinsab f'ħafna aspetti, fosthom: dħul finanzjarju, l-opportunitajiet fl-edukazzjoni u fis-suq tax-xogħol, l-integrazzjoni soċċali u f'kull forma ta' diskriminazzjoni. F'Malta, minkejja li saru avvanzi fil-kuntest tal-komunità LGBTIQ (inkluži d-ħul ta' liggijiet kontra d-diskriminazzjoni fil-post tax-xogħol u favur id-dritt għall-unjoni civili, u iktar reċentement iż-żwieġ, bejn koppji tal-istess sessi kategoriji soċċali ohra, bħall-immigrati, għadhom jiffaċċaw id-diżugwaljanza. Fil-każ ta' dawn tal-ahħar, is-sitwazzjoni hija dovuta wkoll għan-nuqqas ta' politika nazzjonali ta' integrazzjoni. Fil-fatt, il-gvern ikkommetta ruhu li din tithejjha fl-2017.

INKLUŻJONI FIL-POLITIKA

OPPORTUNITAJIET INDAQS

POLITIKA FISKALI

POLITIKA DWAR IL-PAGI

POLITIKA TA' HARSIEN SOĊJALI

Il-progress ta' Malta dwar Għan Nru 10

Disugwaljanzi soċċoekonomiċi

Il-Gini coefficient, huwa metodu utli sabiex jiġu stabbiliti d-diżugwaljanzi li jeżistu fuq livell nazzjonali, kif ukoll sabiex jitkejjel kif ir-riżorsi tal-pajiż qiegħdin jitqassmu mal-popolazzjoni. Skont il-Gini coefficient, il-punteggia ta' zero (0) jindika t-tqassim ta' riżorsi ideali, filwaqt li punteggia ta' myja (100) jfisser l-ogħla livell possibbi ta' diżugwaljanza. Il-punteggia ta' Malta għall-perjodu ta' bejn l-2010 u l-2015 kien ta' 27.76, skont dan il-kejl – figura li baqghat iktar baxxa mill-medja Ewropea ta' 30.68 (EC, 2017a). Dan ifisser li t-tqassim tar-riżorsi materjal f'Malta, inġenerali, huwa iktar ekwu milli fil-maġġoranza tal-pajiżi fl-UE. Minkejja dan, f'Malta hemm iktar minn 8 persuni minn kull 100 li qed jgħixu relativament fil-faqar. Skont l-Uffiċċċu Nazzjonali tal-Istatistika (NSO), fl-2015 kien hemm 8.5% mill-popolazzjoni li kien qed jgħixu go filfamilji li kellhom dħul finanzjarju ta' inqas minn 50% tal-medja nazzjonali (NSO, 2016).

Diżugwaljanzi soċċoekonomiċi li jgħaddu minn ġenerazzjoni ghall-ohra

Filwaqt li l-edukazzjoni formali għandha rwol centrali fit-tnejja tad-diżugwaljanzi, il-qabża rigward riskju ta' faqar bejn nies b'livell baxx ta' edukazzjoni u l-popolazzjoni ta' Malta inġenerali hija iż-ġieħha minn f'ħafna pajiżi fl-UE; f'dan l-aspett Malta toqrob hafna lejn il-medja tal-pajiżi Skandinavi (Eurostat, 2017). Għalhekk, ikun ta' rilevanza kbira li jsir studju dwar jekk il-livelli baxxi ta' edukazzjoni jippersistu mal-medda tas-snин, minn ġenerazzjoni ghall-ohra. Fil-fatt, fost il-pajiżi tal-UE, Malta għandha l-ogħla incidenza ta' livell baxx ta' edukazzjoni li, konsistentemente, jitwassal mill-ġenituri għat-tfal tagħhom. Fl-2011, 73.5% ta' persuni li l-ġenituri tagħhom kellhom livell baxx ta' edukazzjoni, huma stess baqghu lura fil-livell ta' edukazzjoni tagħhom. Barra minn hekk, fost l-İstati Membri tal-UE, Malta għandha l-ogħla rata (25.6%) ta' livell baxx ta' edukazzjoni fost tħali ta' persuni b'livell għoli ta' edukazzjoni (Eurostat, 2017).

Din it-tendenza hija konsistenti mat-tendenza li ġġerazzjoni twassal il-kapaċċità finanzjarja (fi kliem iehor li wieħed iwassal sal-ahħar tax-xahar) lill-ġenerazzjoni ta' warajha, kemm jekk din tkun pożittiva kemm jekk negattiva. Fi qbil mal-medja tal-UE, f'Malta hemm rata baxxa ta' mobilità soċċoekonomika. Minn riċerka li saret mill-Eurostat fl-2011, jidher li biss 28.2% mill-persuni

intervistati li jinsabu go filfamilji li jwasslu finanzjarjament mingħajr diffikultà trabbew go filfamilji li kienu batuti finanzjarjament. Fl-istess hin, 71.8% mill-persuni intervistati li m'għandhomx diffikultajiet sostanzjali fil-preżen, lanqas kellhom problemi finanzjarji fil-familja meta kienu qed jitrabbew. Min-naħa l-ohra, fost il-persuni intervistati kien hemm 46.7% li, fil-perjodu li saret din ir-riċerka, kienu qed jiffaċċaw problemi finanzjarji imma ma kellhomx dawn id-diffikultajiet meta kienu qed jitrabbew (EC, 2017b). Ta' min jinnota li dawn ir-riżultati għadhom jitqiesu fil-kuntest tas-snin ta' wara l-kriżi ekonomika l-iktar reċenti. Għaldaqstant, jidher li t-tendenza ta' dħul finanzjarju baxx tissokta minn ġenerazzjoni ghall-ohra iktar mit-tendenza ta' dħul għoli. Għalhekk, meta jkunu qed jiġi evalwati d-diżugwaljanzi fl-edukazzjoni u fid-ħul finanzjarju li jgħaddu minn ġenerazzjoni għal ta' warajha f'Malta, jidher illi, mal-medda tas-snin, il-livell ta' diżugwaljanza jibqqa l-istess, u hemm it-tendenza li jibqgħu jintlaqtu l-istess familji. Huwa iktar diffiċċli li dak li jkun jitħalli fil-gradi soċċali milli jinżel, u jidher illi s-sitwazzjoni rigward l-edukazzjoni msemmija hawn qed tkompli tkattar dawn id-diżugwaljanzi.

Liġgijiet favur l-ugwaljanza soċċali

Fl-2015 inhareġ abbozz ta' li ġi rigward l-ugwaljanza, li jinseġ id-direttivi tal-UE dwar dan is-suġġett fil-liġiġiet ta' Malta kkonċernati u li tkun miġġielda d-diskriminazzjoni fuq dawk fatturi li jkunu gew identifikati bhala l-iktar komuni bejn sitwazzjonijiet differenti. Fil-fatt, dan l-abbozz jistabbilixxi liema aġir huwa illegali peress li jwassal għad-diżugwaljanza. Dan id-dokument jidentifika disa' kuntej fejn dan jista' jsehh. Dan l-abbozz ta' li ġiż-żiżaq direttament li l-ebda persuna, stabiliment jew entità, sew fis-settur privat, kif ukoll is-settur pubbliku, ma jistgħu jiddiskriminaw kontra persuna jew persuni ohra. Barra minn hekk, tistabbilixxi li għandha tkun id-difiża li ġġib prova li mhix hatja ta' aġir inqas favorevoli skont il-liġi (MSDC, 2015). Kien mahsub li l-mandat tal-Kummissjoni Nazzjonali għall-Promozzjoni tal-Ugwaljanza (NCPE) jitwessha' sabiex din tinbdei f'kummissjoni nazzjonali għad-drittijiet umani u l-ugwaljanza, u li din isservi sew bhala organizazzjoni nazzjonali rigward id-drittijiet umani, kif ukoll bhala entità li theġġeġ l-ugwaljanza. Għaldaqstant, infetah proċess ta' konsultazzjoni f-Diċembru ta' 2014, li għalaq f'Jannar tal-2016 (EC, 2016).

Dizugwaljanzi: cittadini ta' pajiżi terzi (TCN)

Skont ilprofil ta' Malta li jinsab fil-Migrant Integration Policy Index (MIPEX), jidher li l-livell ta' integrazzjoni tal-immigrati fil-pajiżi huwa baxx. Fil-fatt, Malta qeqħda fit-33 post minn 38 pajiżi li gew studjati, u jidher illi l-punti dghajfin tagħha huma rigward aċċess għaċ-ċittadinanza, opportunitajiet edukattivi u sehem fil-politika (MIPEX, 2015). Il-ministru responsabbi għal-dak li kien il-Ministeru għad-Dijalgu Soċċali, l-Affarijiet tal-Konsumatur u l-Libertajiet Ċivilji (jew MSDC)³ kienet habbret fu Frar tal-istess sena li se titniedha politika ta' integrazzjoni fl-2017 (MaltaToday, Frar 2017). Għaldaqstant, skont il-qaqħda attwali tal-pajiżi, mhuwiex mistenni għalissa li Malta ser tingħadd mal-pajiżi li għandhom strateġiji ta' integrazzjoni effikaċi (SDGs indicator 10.7.2).

Is-socjetà civili f'Malta għandha rwol sostanzjali fl-integrazzjoni tat-TCNs. L-African Media Association Malta (AMA), li hija organizzazzjoni mwaqqfa minn immigrati Afrikani f'Malta, holqot reġistru ta' ħiliet li għandhom id-diversi immigrati, li nbena permezz ta' intervisti u ġbir ta' informazzjoni, u huwa maħsub bhala ghoddha għal min jimpjega u sabiex itejeb l-opportunitajiet ta' xogħol ghall-ġħalli-immigrati stess. Din l-organizzazzjoni toffri wkoll tħalli għall-ġħalli-immigrati sabiex ikunu jistgħu itejbu jew iżidu l-ħiliet tagħhom (AMA, 2017). Teżisti wkoll it-Third Country National Support Network (TSN Malta), li hija organizzazzjoni li tfittex li tiżgura il-bennessri u l-integrazzjoni tat-TCNs (TSN Malta, 2015).

L-organizzazzjoni Foundation for Shelter and Support to Migrants (FSM) tagħmel hidma favur l-integrazzjoni ta' immigrati billi toffri servizzi ta' ghajjnuna, edukazzjoni, riċerka, titjib ta' kapacitajiet, u advocacy (FSM, 2015). Tul is-sena 2014 kien hemm għadd ta' žviluppi godda fost l-organizzazzjoniet tas-socjetà civili li kien qed jaħdmu favur l-inklużjoni soċċali. Fost dawn jissemmew il-President's Foundation for the Welfare of Society (PFWS) u l-Platform of Human Rights Organisations in Malta (PHROM) (PfC, 2015). Minkejja dan, huwa maħsub li l-hidma msemmija għadha fi stadju bikri wisq sabiex ikun possibbli li jitkejlu r-riżultati tax-xogħol li qed isir.

Liġijiet

- Abbozz tal-liġi dwar l-ugwaljanza (2015)
- Kap. 540 tal-Liġijiet ta' Malta: Att dwar l-Identità tal-eneru, l-Espresso tal-Generu u l-Karatteristiċi tas-Sess, 2015
- Kap. 452 tal-Liġijiet ta' Malta: Att dwar l-Impiegi u r-Relazzjonijiet Industrijali
- L.S. 452.95 tal-2014: Regolamenti dwar Trattament Ugwali fl-Impiegi, Emendi 2014
- Kap. 530 tal-Liġijiet ta' Malta: Att dwar l-Unjonijiet Ċivilji, 2014
- Kap. 413 tal-Liġijiet ta' Malta: Att dwar Opportunitajiet Indaq (Persuni b'Dizabilità), 2000

Statistika

- Il-Gini coefficient (skala miż-0 sal-100) għal Malta dwar id-dħul ekwivalenti kien ta' 27.76 (medja għall-periżodu 2010 – 2015) (EC, 2017a).
- F'Malta, 8 persuni minn kull 100 jgħixu f'faqar relattività (NSO, 2016).
- Malta hija l-pajiżi fl-UE bl-ikbar persistenza (73.5%) ta' edukazzjoni baxxa, li tgħaddi mill-ġenituri għat-tfal (Eurostat, 2017).
- Fl-2014, Malta kienet fit-33 post minn 38 pajiżi meta tknejel il-livell ta' integrazzjoni tal-immigrati skont il-Migrant Integration Policy Index (MIPEX, 2015).

³ F'Għażiex tal-2017, dan il-ministeru sar: il-Ministeru għall-Affarijiet Ewropej u l-Ugwaljanza (MEAE).

Diżugwaljanzi: persuni LGBTIQ

Fuq livell legislatiiv, ittieħdu passi 'l quddiem sabiex jonqsu d-diżugwaljanzi kontra persuni LGBTIQ. Fost dawn, l-Att dwar l-Identità tal-Ġeneru, l-Espressjoni tal-Ġeneru u l-Karatteristici tas-Sess jaġhti lil kull persuna d-dritt li tagħġel liberament l-identità tal-ġeneru tagħha, u li din l-identità tkun irrikonoxxa f'kull ċirkostanza. Din il-liġi tipprobixxi d-diskriminazzjoni a bażi tas-sess, l-identità tal-ġeneru jew l-espressjoni tal-ġeneru. Tistabbilixxi wkoll li persuni li jeħtieġu ghajjnuna psikoloġika jew xi interventi medici marbutin mas-sess jew il-ġeneru, għandhom id-dritt bil-liġi għas-servizzi tas-sahha (Liġiġiet ta' Malta, 2015). Barra minn hekk, l-emendi li saru fl-2014 fl-Att dwar l-Impiegji u r-Relazzjonijiet Industriali joholqu bażi legali li tipprobixxi d-diskriminazzjoni fuq il-post tax-xogħol kontra persuni li jibdlu s-sess / il-ġeneru tagħhom (transgender) (Liġiġiet ta' Malta, 2014a). Eżempju iehor huwa l-Att dwar l-Unjonijiet Ċivili, li jaġhti d-dritt lill-koppji tal-istess sess li jirregistraw l-unjoni ċivili tagħhom f'Malta, kif ukoll li l-istess stat jaġħraf u jirregistra unjonijiet ċivili li huma jew kienu rregistra barra minn Malta. Fiż-żewġ każiċċiet, meta jiġu rregistra dawn l-unjonijiet jiġu meqjusa l-ekwivalenti ta' żwieġ ċivili. Barra minn hekk, dan l-Att iqis lill-membri ta' koppja magħquda f'unjoni ċivili bħala eligibbli biex jadottaw, bl-istess drittijiet u obbligi ta' koppji eterosessuali (Liġiġiet ta' Malta, 2014b).

L-Isfidi ewleni

- Minkejja li d-diżugwaljanza fid-dħul finanzjarju f'Malta hija inqas mill-medja tal-UE, mill-punteggmedju ta' 27.7 għal Malta skont il-Gini coefficient għall-perjodu ta' bejn l-2010 u l-2015 (EC, 2017a) jidher li l-pajjiż għadu lura milli joffri soċjetà ekwa u ġusta.
- F'Malta jidher illi d-diżugwaljanza fid-dħul finanzjarju tghaddi minn ġenerazzjoni għall-ohra. Il-maġġoranza ta' nies li, fil-preżent, mħumiex qed ibatu biex iħallha finanzjarjament kienu trabbew ġo familji sinjuri. Min-naha l-ohra, il-maġġoranza ta' nies li, fil-preżent, qeqħdin ibatu finanzjarjament, gejjin minn familiji li kellhom l-istess diffikultajiet. Barra minn hekk, huwa iktar diffiċċi biex dak li jkun jitla' fil-gradi soċjetali milli jinżel.
- Fost il-pajjiżi tal-UE, f'Malta hemm l-oghla incidenza ta' livell baxx ta' edukazzjoni li jgħaddi mill-ġenituri lit-tfal tagħhom. Dan il-fenomeno għandu t-tendenza li jwassal għal inqas opportunitajiet ta' xogħol, anke għaliex eventwalment jillimita l-hillet meħtieġa mis-suq tax-xogħol. Għalhekk, huwa possibbli li jkkomplu jsahħu d-diżugwaljanzi rigward dhul finanzjarju fost persuni vulnerabbi.
- Kien mistenni li l-NCPE tinbidel f'kummissjoni nazzjonali għad-drittijiet umani u l-ugħwaljanza, imma dan għadu ma seħħx. Għalhekk, flimkien man-nuqqas ta' politika nazzjonali ta' integrazzjoni - żewġ fatturi importanti li jistgħu imexxu lill-Malta l-quddiem fil-kamp tal-integrazzjoni - Malta għadha lura f'dan il-kamp.

Diżugwaljanzi: persuni b'diżabilità

L-emenda li saret fl-Att dwar Opportunitajiet Indaq (Persuni b'Diżabilità) permezz tal-Att XXIV tal-2016 kienet pass 'il quddiem fil-liġiġiet rigward id-diżugwaljanza kontra l-persuni b'diżabilità. Din l-emenda ssemmi erbatax-il dritt li jikkonċernaw speċifikament lil din il-kategorija soċjalji. Barra minn hekk, permezz ta' din l-emenda, twaqqaf ir-rwol tal-Kummissarju għad-Drittijiet ta' Persuni b'Diżabilità li jkun appuntat mill-Prim Ministru, u li għandu r-responsabbiltà li jiżgura illi r-regolamenti mhaddna fl-Att dwar Opportunitajiet Indaq (Persuni b'Diżabilità) qed ikunu rrispetati (Liġiġiet ta' Malta, 2000; 2016). Minkejja dan kollu, kif spjegat f'dan ir-rapport stess fil-kapitoli rispettivi dwar Għan Nru 1 u Chan Nru 8, id-diżugwaljanzi lejn persuni b'diżabilità għadhom pjuttost komuni.

Proposti

- Li jiġu kkummissjoni studji dwar kif u għaliex id-diżugwaljanzi (fl-edukazzjoni, id-dħul finanzjarju, u l-bqjal) jissoktaw minn ġenrazzjoni għall-ohra, sabiex ikun possibbli li tithejjha strateġija ġidida li teħleb dan l-istudji għandhom isiru bl-invovlment ta' intrapriżi, entitajiet u individwi kkonċernati (stakeholders).
- Li jiġu identifikati l-mekkaniżmi soċjalji (fosthom, studenti li johorġu kmieni mill-iskola, l-iffurmar ta' gruppi separati fl-iskejjel, u l-bajja) li jwassu biex id-diżugwaljanzi diversi jgħaddu minn ġenrazzjoni għall-ohra.
- Li tingħata priorità għat-thejjja u l-implementazzjoni ta' politika nazzjonali ta' integrazzjoni, li tfittex li tkopri l-iktar firxa wiesħha possibbli ta' elementi, sabiex ikunu jistgħu jissolvu l-problemi ta' integrazzjoni li jeżistu fil-Gżejjer Maltin.
- Li jingħataw iżjed u aqwa opportunitajiet edukattivi lill-istudenti gejjin minn gruppi soċjalji vulnerabbi (lpereżempju, boroż ta' studju mill-Universitāt ta' Malta fejn tingħata preċedenza lill-istudenti gejjin minn familiji li jgħixu relativament fil-faqar).

OUTLET

MODA ITALIANA

SALE

SUZUKI

BB-557

11

**BLIETU
KOMUNITAJIET
SOSTENNIBLI**

L-ibliet u ż-żoni abitati jkunu inklussivi, siguri, sostenibbli, u jkunu kapaçi jirkurpraw fil-każ ta' tibdil qawwi

Fil-qosor

L-objettiv ewljeni ta' Għan Nru 11 huwa kruċjali tassew fil-konfront tal-urbanizzazzjoni li seħħet b'pass mħażżeq hafna tul l-ahħar mitt sena. B'konsegwenza ta' dan, fl-2008 - u għall-ewwel darba fl-istorja - il-popolazzjoni fl-iblet kienet oħla mill-popolazzjoni fir-rural. Dan il-process ta' konvergenza lejn żoni urbanizzati b'pass mħażżeq hafna qed jissokta bis-shiħ; fil-fatt, skont il-Ğnus Magħquda (UN) huwa mistenni li sal-2050 żewġ terzi mill-popolazzjoni tad-dinja tkun qed tgħix f'żoni urbani (UN-HABITAT Global Activity Report, 2015). Għalhekk, għandha titqies bhala priorità ewlenja mill-gvernijiet kollha li ż-żoni urbani - speċjalment fejn hemm diġà livell gholi ta' urbanizzazzjoni - jkunu siguri, sostenibbli, inkluissivi u li jkunu kapaċi jirkupraw fil-każ-za tibdil qawwi. Peress li, fil-preżent, Malta tinsab fit-tmien post fost il-pajjiżi bl-ogħla livell ta' urbanizzazzjoni din hi priorità rilevanti hafna għal Malta. Fil-fatt, sabiex il-pajjiż ikun f'pozizzjoni li jikseb l-objettivi ta' Għan Nru 11, jeħtieg li jegħleb ghadd ta' problemi f'diversi aspetti, fosthom l-immanniġġjar tal-iskart, it-trasport pubbliku u s-settur tad-djar.

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 11

Densità tal-popolazzjoni

Skont l-istima li saret fl-2015, Malta għandha densità tal-popolazzjoni ta' 1,368 režidenti kull kilometru kwadru (km²) u għalhekk huwa wieħed mill-pajjiżi fid-dinja bl-ogħla densità tal-popolazzjoni (EC, 2017). Dawn l-istatistiċi juru biċċ-ċar li f'Malta hemm bżonn li jittieħed l-impenn għall-iż-żvilupp sostenibbli ta' żoni abitati. Barra minn hekk, sabiex l-impenn ikun ta' suċċess, huwa importanti hafna li x-xogħol meħtieg jingasam bejn kull min għandu rwol fis-soċjetà bit-tir li jikkommettu rwieħhom li jitjebu iż-żoni urbani rispettivi tagħhom. Iktar 'il fuq issemma' li skont il-UN, Malta hija t-tmien l-iktar pajjiż urbanizzat fid-dinja. Filwaqt li attwalment 95.3% tal-popolazzjoni tgħix f'żoni urbani, huwa mistenni li sal-2050, 97.2% tat-territorju Malti jkun urbanizzat.

Statistika

- Fl-2015, 95% tal-popolazzjoni Maltija kienet qed jgħixu f'żoni urbani (World Bank, 2016).
- Fl-2014, Malta kienet fid-9 post fid-dinja skont in-numru ta' vetturi għal kull 1,000 režident (NationMaster, 2017).
- Fl-2014, 11% tal-popolazzjoni Maltija kienet tgħix fi djar bl-umdità fil-hitan jew fl-art, jew fil-pedamenti, jew b'soqfa li jqatru, jew b'aperturi mmermrin (EC, 2016a).
- 37.7% tar-režidenti ta' żoni reżidenzjali kienet qed ibat minn tingis, ngrufun jew problemi ambjentali oħra (EC, 2016b).
- Malta hija wahda mill-pajjiżi bl-ogħla ammont ta' skart fl-UE u ma kien irregjistrat ebda titjib bejn l-2005 u l-2015 (EC, 2017a).
- Fl-2012, 58.24% tal-iskart intefā' fil-miżbliet. Il-medja tal-UE hija ta' 22.75% (EC, 2015a).

URBANIZZAZZJONI

DJAR TA' KWALITÀ TAJBA

ŻONI URBANI SOSTENIBBLI

TNAQQIS TA' SKART

TRASPORT PUBBLIKU

M'hemmx dubju li l-urbanizzazzjoni li sseħħ b'pass mħażżeq hafna jista' jkollha impatt fuq ir-riżorsi. Min-naha l-ohra, tista' tagħti lok għal žvilupp soċjali u ekonomiku. Għalhekk, u speċjalment sabiex tissolva l-ewwel eventwalitā msemija hawnhekk, ikun kruċjalil l-iż-żvilupp taż-żoni urbani jkun immexxi b'mod xieraq, permezz ta' strategiji li jkunu sostenibbli u li jħarsu l-quddiem. Barra minn hekk, għandu jinholoq bilanc bejn iż-żoni urbani u ż-żoni rurali. Minħabba l-istruttura ġegħiha attwali ta' Malta huma essenzjali li l-objettivi kollha ta' Għan Nru 11 jinagħtaw importanza kbira.

Dokumenti

- Development Control Policy, Guidance and Standards 2015 (MEPA, 2015)
- National Environmental Policy (MSDEC, 2012)
- National waste management plan 2013-2020 (GoM, 2013)

Is-settur tad-djar

Fil-preżent, Malta m'għandhiex politika nazzjonali dwar is-settur tad-djar u, minhabba dan in-nuqqas, il-prezzijiet tal-proprjetà fil-Gżejjer Maltin għola b'mod sostanzjal - b'mod speċjal mis-sena 2000 il-quddiem. Fl-2016, l-indiċi tal-prezzijiet tal-proprjetà kien 210.7% ta' dak tal-2001 (Bank Ċentrali ta' Malta, 2016), filwaqt li l-paga minima fl-2016 kienet 110.3% ta' dik tal-2010 (EC, 2016). Fil-fatt, bejn l-2013 u l-2016, l-paga minima oghlief biss bi 3.6% (EC, 2016) filwaqt li l-indiċi tal-prezzijiet tal-proprjetà tħall b'26.48% (Bank Ċentrali ta' Malta, 2016). Dan ifisser li, apparti li l-prezzijiet tad-djar żidied b'mod konsistenti, il-persuni bil-paga minima raw tnaqqis drastiku fil-kapaċitā finanzjarja tagħhom ghax-xiri ta' proprjetà. Dan jhodd ukoll għar-reżidenti kollha li r-rata ta' žjeda fid-dhul tagħhom kienet inqas mir-rata li biha oglew il-prezzijiet tal-proprjetà (Bank Ċentrali ta' Malta, 2016).

Minhabba l-karatteristici speċifici ta' Malta rigward id-daqs, id-densità tal-popolazzjoni u l-influssi tat-turiżmu, il-prezz tal-proprjetà għandu jitqies dejjem bhala kwistjoni importanti hafna. B'konsegwenza tas-suq hieles tal-proprjetà, ir-reżidenti mhumiex qed ikunu jistgħu la jixtru u lanqas jikru proprjetà.

Bini illegali

Rigward l-aspett ta' bini illegali f'Malta, ma nstabitx informazzjoni jew statistika rilevanti għall-finu ta' dan ir-rapport. Madankollu, li tassew teżisti din is-sitwazzjoni fil-pajjiż għiekk konfermat indirettament mis-Segretarju Parlamentari għall-Ippjanar fl-2016 meta, skont it-Times of Malta (Awwissu, 2016), din stqarret li kieku kellu jsir infurzar kontra kull illegalità fil-bini, ir-rizultat ikun li jitwaqqghu tliet kwarti mill-binġiet li hawn fil-pajjiż.

Fl-2016, inharġu regolamenti ġodda - preċiżament, ir-Regolamenti dwar ir-Regolarizzazzjoni ta' Žvilupp Ezistenti (l-Avvżej Legali 285 tal-2016) - mahsubin biex jiġi emendat l-Att dwar l-Ippjanar tal-İlvilupp. Dawn ir-regolamenti ġabu fis-seħħ skema li tippermetti lill-pubbliku jirregolarizza bini jew strutturi li nbnew bla permess (pereżempju, bini għid jew strutturi illegali f'bini bil-permess). Għalkemm din l-iskema tista' toffri beneficiċji varji għall-gvern, li mhux kompitu ta' dan ir-rapport li janalizzahom, huwa żgur illi dawn it-tip ta' inizjattivi mhumiex ta' ghajnuna għall-finu ta' Għan Nru 11.

Il-kwalită̄ tad-djar

Il-livell ta' kwalită̄ tad-djar li fihom jħixu r-reżidenti ta' pajjiż huwa wieħed mill-modi kif jista' jiġi stabilit il-livell ta' inklussidività u sigurtà ta' abitazzjonijiet tan-nies. Fl-2013, Malta kienet is-seba' pajjiż fl-Ewropa bl-iktar djar mudlama. Minkejja l-kundizzjonijiet ġeofiżiċi tajbin tal-pajjiż, 7.4% tad-djar f'Malta kienet meqjusin mudlama hafna - fattur li jista' jkollu effett negattiv fuq l-benessri tar-reżidenti milqutin. Fattur iehor li jista' jaftewwa s-saħħa tar-reżidenti hija l-umdità fil-hitan jew fl-art,

jew fil-pedamenti, kif ukoll soqfa li jqatru. Fl-2013, 11% mill-popolazzjoni f'Malta kienet qed tgħix fi djar li kienu affettwati minn dawn il-problemi. Għalkemm dan il-perċentwal huwa iktar baxx mill-medja Ewropea (15.7%), jidher biċ-ċar li xorta għad hemm il-bzonn li titjeb il-kwalită̄ tad-djar f'Malta (EC, 2016a).

Il-livell ta' kwalită̄ tal-abitazzjonijiet għandu jiġu meqjus ukoll fil-kuntest tal-ambjent ta' madwarhom. Skont il-Eurostat, fl-2013 30.3% tal-popolazzjoni ta' Malta kienet qed tgħix fi djar f'ambjent storbiż-żu hafna. Dan il-perċentwal huwa ferm oħla minn dak tal-medja fl-UE ta' 18.4%. Ježisti mudell simili, imma fuq skala iktar gravi, rigward djar li jinsabu f'ambjenti fejn hemm rata għolja ta' (imma mhux biss) tniġġis, hmieġ u nugrufu. Fil-fatt, 37.7% tar-reżidenti f'Malta jħixu fi djar li huma milqutin b'mod negattiv minn fatturi ambjentali esterni, meta fl-UE huma 14.3% tar-reżidenti li għandhom l-istess problema (EC, 2016b).

It-trasport

Meta wieħed jikkunsidra li Malta għanda l-ogħla rata ta' traffiku fid-dinja (ara taht Għan Nru 9) il-livell baxx tal-infrastruttura għat-trasport tal-art għandu impatt negattiv fuq kemm huma sostenibbli ż-żoni abitati f'Malta u kemm dawn ikunu kapaċi jirkupraw fil-każ-za tibdil qawwi. Ta' min jinnota, hawnhekk, li Malta giet fil-110 post fid-dinja rigward il-kwalită̄ tal-infrastruttura tat-trasport tal-art (WEF, 2015a). Barra minn hekk, peress li fl-2014 gie stabbilit li f'Malta kien hemm 693 vettura fit-triq għal kull 1,000 reżident, il-pajjiż għie fid-disa' post minn madwar id-dinja rigward il-kwantità ta' vettura ras imb ras (NationMaster, 2017). Din is-sitwazzjoni tolqot direttament il-livell ta' mobilità fil-pajjiż, iż-żid it-tniġġis ambjentali u tniġġis bl-istorbju (fost oħrajn) u, b'mod usa', il-benessri tar-reżidenti u s-sostenibbiltà tal-hajja fil-Gżejjer Maltin.

L-iskart

Ir-rata ta' skart li jiġi mill-lokalitajiet differenti ta' Malta hija l-ogħla fl-UE – din hi sitwazzjoni li fuq medda ta' għaxar snin (bejn l-2005 u l-2015) ma wrriet l-ebda sinjal ta' titjib (EC, 2017). Fil-fatt, jidher illi dan l-iskart jissokta jiż-żidied b'rata ta' iktar minn 2.54% fis-sena – li hija t-tieni l-ogħla fl-Ewropa (EC, 2017). Barra minn hekk, 88% mill-iskart mill-lokalitajiet Maltin jintefha fil-miżbliet (EC, 2016) – perċentwal għoli mimmens, meta mqabel mal-medja Ewropea ta' 28%. Appunti għalhekk, Malta hija t-tieni pajjiż fl-UE bl-ogħla volum ta' skart mill-lokalitajiet differenti tagħha li jintrema' fil-miżbliet (EC, 2016).

Il-pajjiż ġie fid-disa' post minn madwar id-dinja rigward il-kwantità ta' vetturi ras imb ras.

L-Isfidi ewlenin

- M'hemm l-ebda dubju li Malta hija l-pajjiż bl-ogħla densità tal-poplazzjoni fl-UE, kif ukoll wahda mill-iktar fid-dinja. Minkejja dan, huwa mistenni li xorta ser jissokta l-proċess ta' urbanizzazzjoni fil-pajjiż; huwa mahsub li sal-2050 (bir-rata attwali) l-urbanizzazzjoni tkun tkopri 97.2% tat-territorjatal-pajjiż.
- Il-prezzijiet tal-proprietà f'Malta għolew b'mod sostanzjali mis-sena 2000 'il-quddiem. Fl-2016, l-indiċi tal-prezzijiet tal-proprietà kien 219.7% ta' dak tal-2000, imma l-paga minima għoliet biss b'10% bejn l-2010 u l-2016. Din wasslet għal tnaqqis konsistenti fil-kapaċitāt finazjarja fost il-Maltin ghax-xiri ta' proprietà, u n-nuqqas ta' politika nazjonali rigward id-djar kompla jizid il-problema.
- Il-binjet illegali f'Malta jaffettaw fil-fond is-sostenibbiltà tas-settur tad-djar fil-Gżejjer Maltin. In-nuqqas ta' informazzjoni jew statistika awtorevoli rigward dan l-aspett, u l-iskema maħsuba sabiex ikun jistgħu jiġi reregolarizzati bini u stutturi illegali li tniedhet reċentement, flimkien qed joholqu osktaklu kbir għas-sostenibbiltà ta' żoni urbani f'Malta.
- Abitazzjonijiet mudlama, hitan, art u pedamenti bl-umdità, u l-istorbju eċċessiv fil-madwar huma whud mill-fatturi ewlenin li jolqtu l-livell ta' kwalità tad-djar Maltin.
- Il-livell baxx tal-infrastutura tat-transport tal-art, flimkien man-numru għolfi hafna ta' vetturi fit-triq ras imb ras jostakola l-mobilità fil-Gżejjer Maltin.
- L-ammont ta' skart li jingħabar minn madwar il-pajjiż huwa l-ogħla fl-UE; 88% mill-iskart mill-lokalitajiet Maltin jintefha fil-miżbliet u, għalhekk, Malta hija t-tieni pajjiż fl-UE bl-ogħla volum ta' skart mil-lokalitajiet differenti tagħha li jintrema fil-miżbliet.

Proposti

- Li jkunu mharsa u jitkatru żoni bis-siġar, kif ukoll żoni pubblici mhux urbanizzati siguri u li kapaci jirkupraw f'każ ta' tibdil qawwi. Dan jista' jsehh permezz tat-twaqqiġi ta' binjet mhux siguri, illegali, jew li mhumiex sostenibbli, u permezz tal-holqien ta' għonna u żoni 'hodor' li jkunu bla ħlas u aċċessibbli.
- Li jiġu meqjusa u implimentati strateġiji sabiex ikun jista' jiġi garantit li l-prezzijet ta' proprietà ma jogħlux b'rata li tkun spropruzzonata mal-paga minima – fenomenu li, fil-preżen, qiegħed jillimita l-kapaċitā finazjarja ghax-xiri ta' proprietà. Fost possibiltajiet ohra, dan jista' jsehh permezz tal-issussidjar ta' self fuq djar, jew li l-paga minima toghla proporzjonalment mal-prezz medju tad-djar f'Malta.
- Li jsiru studji ġoddha u indipendenti rigward il-kwantità u l-kwalità tal-binnejiet illegali f'Malta, bit-tir li tiġi mfassla u implimentata strateġija maħsuba li theġġeg is-sostenibbiltà. Din għandha tinkludi wkoll li ma jibqax possibbli illi wieħed jirregolarizza bini li jkun tela' bla permess.
- Li jinholoq grupp ta' esperti Maltin u barranin sabiex, flimkien ma' stakeholders, tinsab soluzzjoni aħħarja u sostenibbli għat-transport pubbliku fil-Gżejjer Maltin. Din l-inizjattiva għandha tkun imsaħha permezz ta' kampanji ta' informazzjoni, bit-tir li jonqos in-numru ras imb' ras ta' vetturi fit-toroq b'mod dejjiem.

**Konsum u mudelli ta'
manifattura sostenibbli**

Fil-qosor

Għan Nru 12 ifitdex li l-konsum u l-manifattura sostenibbli jibdew jidhru f'dokumenti ta' politika nazzjonali. L-objettivi ewleniñ ta' dan l-SDG huma li: titrawwem kultura ta' mmaniġġjar sostenibbli, u l-užu effċjenzi, ta' riżorsi naturali; titnaqqas il-hela tal-ikel madwar id-dinja; jintuża mudell ta' mmaniġġjar ta' sustanzi u skart kimiku tul-ic-ċiklu tagħhom li jirrispetta lill-ambient; li jitnaqqas il-volum ta' skart li qed jinħoloq.

B'mod speċjali rigward l-aspett ta' l-immaniġġjar tal-iskart, huwa diffiċċi għal Malta li jittejjeb il-mudell attwali tal-pajjiż permezz ta' prevenzjoni ahjar kontra l-hela, iktar užu mill-ġdid tal-oġġetti, riċiklar u l-ipproċċessar tal-iskart sabiex jintuża b'modi ġodda. Din id-diffikultà hi dovuta għal ghadd ta' fatturi, fosthom id-densità tal-popolazzjoni fil-pajjiż, kif ukoll in-nuqqas ta' art u economies of scale, kif ukoll il-kunduzzjonijiet klimatiċi tal-pajjiż (MSDEC, 2014).

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 12

L-ekonomija ekoloġika

Id-dokument ta' konsultazzjoni li jgħib l-isem, "Greening Our Economy – Achieving a Sustainable Future" jiddikk-jara l-obbligu ta' Malta lejn tkabbir tal-ekonomija ekoloġika u jiġbed l-attenzjoni lejn il-fatt li, f'Malta, qed tkiber l-ekonomija ekoloġika. Fil-fatt, il-gvern ha diversi inizjattivi mahsubi biex jiżdied l-gharfiex dwar l-iżvilupp sostenibbli (MSDEC, 2015).

Waħda minn dawn l-inizjattivi kienet it-thejjija ta' strategijsa nazzjonali għall-edukazzjoni rigward l-iżvilupp sostenibbli – "Nurturing a Sustainable Society – A National Strategy for Education for Sustainable Development for Malta" – li inħarġet għal konsultazzjoni pubblika li għalqet f'Mejju tal-2016 (MEDDE, 2016). L-ghan ewlieni ta' din l-istrateġija huwa li tiżgura li l-edukazzjoni dwar l-iżvilupp sostenibbli tilhaq il-poplazzjoni kollha – sew formalment, nonformalment u informalment (MSDEC, 2015). Minkejja li din l-istrateġija kellha tiġi finalizzata sal-ahħar tal-2016 (MSDEC, 2015) jidher illi din għadha ma qjetx ippublikata.

Id-dokument "Greening our Economy" imsemmi hawn fuq, jipproponi li, sal-ahħar tal-2017, l-aspett ta' sostenibbiltà jintiseġ fi programmi ta' taħriġ formali, u li jitfassu programmi ta' taħriġ li jkopru dan l-aspert b'mod speċifiku. Dawn ikunu pprovduti permezz tal-Università ta' Malta jew l-MCAST (Malta College of Arts, Science & Technology) u jservu sabiex jiġu žiluppati l-hiliet il-ġodda li jkunu meħtieġa sabiex titkattar l-ekonomija ekoloġika (b'harsa partikolari lejn l-iżvilupp sostenibbli) u sabiex jibda jinbena bini ekologiku u li jsirru l-ispezzjoni xierqa. Dan id-dokument ta' konsultazzjoni jipproponi wkoll li, sal-ahħar tal-2017, jiġi mhejjji programm mahsub sabiex jilhaq familji u intrapriżi, u joffrilihom proposti ta' kif dawn jistgħu ikunu iktar sostenibbli. Proposta oħra li thabbert f'dan id-dokument hi li jinħolqu centrati mirfruxin mal-pajjiż kollu, fejn il-pubbliku jkun jista' jinqeda minn post wieħed għal servizzi differenti, u għalhekk jservu sabiex jiżdied il-livell ta' effiċjenza ta' kif jintlaħaq il-pubbliku, filwaqt li jgħinu biex jitnaqqas it-traffiku peress li l-membri tal-pubbliku ikunu jistgħu jibdew jinqdew ġo jew viċin il-lokalità fejn jgħixu (MSDEC, 2015).

RIZORSI NATURALI

MATERIAL FOOTPRINT

HELA TAL-IKEL

IMMANIĠġJAR TA' SKART U SUSTANZI KIMIĊI

INQAS KONSUM

RIČIKLAR

UŽU MILL-Ğ DID

ARMONIJA MAN-NATURA

L-iskart

Għal hafna snin Malta ma kellha ebda mmaniġġjar tal-iskart u għalhekk kienet tiddependi primarjament fuq il-miżbli. Reċentement, il-pajjiż mexa 'l-quddiem fl-ambitu tal-immaniġġjar tal-iskart permezz ta' titjib fl-infrastruttura tal-iskart, il-holqien ta' sistemi għas-separazzjoni u r-irriċiklar tal-iskart, kif ukoll permezz ta' programmi tal-edukazzjoni (inkluż fl-iskejjal). Fl-2008/9, id-Direttorat EkoGħawdex fi ħdan il-Minsteru ta' Ghawdex, flimkien mal-Institut għall-Energija Sostenibbli tal-Università ta' Malta, hadem fuq progett li jiffoka fuq familji Ĝħawdin sabiex, fost aspetti oħrajn, dawn jitħegġu jadottaw drawwet sostenibbli rigward l-immaniġġjar tal-iskart. Għal dan il-ġħażżeen, tqassam ukoll ktejjeb ta' informazzjoni lill-familji. Barra minn hekk, il-gvern qed jisristi sabiex titnaqqas ir-rata ta' skart li qed jinħoloq filwaqt li jiżgura l-immaniġġjar sostenibbli tal-iskart li jinħolq. Il-Waste Management Plan 2014-2020 għandu l-objettiv li jtejjeb il-mudell attwali tal-immaniġġjar tal-iskart f'Malta permezz ta' prevenzjoni ahjar kontra l-hela, iktar užu mill-ġ didi tal-oġġetti, riċiklar u l-ipproċċessar tal-iskart sabiex jintuża b'modi ġodda (MSDEC, 2014).

Il-hela tal-ikel

Id-dokument ta' konsultazzjoni "Greening our Economy" jishaq fuq l-importanza li jingħata appoġġ lill-intrapriżi, lill-gvern lokali, u lill-organizzazzjonijiet tas-socjetà civili sabiex tibda titnaqqas il-hela tal-ikel fid-djar, fis-supply chains, fit-settur pubbliku kollu, kif ukoll fost l-intrapriżi. L-istess dokument jipproponi li, sal-ahħar tal-2017, isir eżerċizzju ta' riċerka u evalwazzjoni li jistabbilixxi il-volum ta' ikel u xorbi li qed jintrema' mill-kumpaniji u stabbilimenti li jbighu dawn il-prodotti, bit-tir li l-ikel u x-xorbi zejjed ikun jista' jitqassam lill-persuni l-iktar fil-bzonn jew jgħaddi għand l-irzieżet biex jintuża bħala għall-ghall-annuali (MSDEC), 2015.

Statistika

- Il-produzzjoni ta' skart perikoluż ždied b' 36.4% fl-2015. Dan kien ir-riżultat ta' numru ikbar ta' vetturi li tneħħew u ta' ammont ikbar ta' skart kimiku (NSO, 2017).
- L-ammont totali ta' skart solidu ġġenerat fl-2015 lahaq il-1.9 miljun tunnellata. Dan kien tnaqqis ta' 2.4% mill-2014 (NSO, 2017).

Dokumenti

- Greening Our Economy – Achieving a Sustainable Future (2015) (dokument ta' konsultazzjoni)
- Waste Management Plan for the Maltese Islands: A Resource Management Approach 2014-2020 (2014)
- Strategic Plan for Environment and Development (2015)
- National Environment Policy (2012)

Huwa diffiċli għal Malta li jittejjeb il-mudell attwali tal-pajjiż permezz ta' prevenzjoni aħjar kontra l-ħela, iktar użu mill-ġdid tal-oġgetti, riċiklar u l-ipproċċessar tal-iskart sabiex jintuża b'modi ġodda.

L-Isfidi ewlenin

- Malta m'għandhiex faċilitajiet jew impjanti fejn jistgħu jinħażu sustanzi perikoluži, u għalhekk dak li l-i jinholoq fil-pajjiż ikollu jiġi esportat (MSDEC, 2014).
- Il-liġijiet tal-UE rigward l-iskart iħiegħu l-principji ta' self-sufficiency u proximity. Minhabba l-fatt li Malta hija magħmula minn ghadd ta' għejjer, dan joħloq numru ta' sfidi f'dan il-kuntest. Wahda minn dawn l-isfidi hija li l-materjal riċiklabbi 'xott' (jew dry recyclables) irid bilfors jiġi esportat sabiex dan jiġi rriċiklat barra; minhabba d-distanzi bejn Malta u l-bqja tal-UE u pajjiżi oħra, dan il-proċess, inkluż it-trasport ta' dan l-iskart, jehtieġ spejjeż kbar.
- In-nuqqas kbir ta' informazzjoni, kif ukoll ta' rapporti dwar is-suċċessi u l-isfidi tas-setturi privat kif ukoll dak pubbliku, ittelef lill-entitajiet ikkonċernati milli joholqu politika bbażata fuq il-fatti u l-istatistika.

Proposti

- Li ssir urġementen hidma sabiex jithejjew politika u pjan ta' azzjoni dwar l-iskart perikoluż.
- Li jiġi kkonsultati stakeholders rilevanti, Maltin kif ukoll barranin, sabiex titfassal l-iktar sistema effiċċienti tal-immaniġġjar tal-iskart għal Malta (b'attenzjoni lejn il-fatt li huwa stat magħmul minn għejjer).
- Li jsir studju li permezz tiegħu tkun identifikata bażi li magħha jitkej lu l-iskart u jkunu identifikati drawwiet rigward is-sostenibbiltà sew fis-setturi privat kif ukoll dak pubbliku.

13 HARSIEN
TAL-KLIMA

**Jittieħdu mizuri immedjati
fil-ġlieda kontra t-tibdil
fil-klima u l-impatt tiegħu**

Fil-qosor

Għan Nru 13 jiffoka fuq li l-komunitajiet kollha jteb l-kapaċità tagħhom li jirkurpraw [resilience] fil-każä ta' tibdil qawwi minhabba dīzastru naturali jew perikli marbutin mal-klima, kif ukoll il-kapaċità li jadattaw rwieħhom. Ifittek ukoll li jiddaħħlu mizuri kontra t-tibdil fil-klima fil-politika u strategiji ta' kull paxjiż. Barra minn hekk, dan l-SDG jagħfas fuq li tittejjeb l-edukazzjoni u jiż-żied l-gharfien, kif ukoll il-kapaċità tal-bnemin u l-istituzzjonijiet, rigward kif jista' jitaffa t-tibdil fil-klima u jiġi kkontrollat l-impatt tiegħi, kif jista' jintlaqq minn kmieni u kif il-komunitajiet jistgħu jadattaw rwieħhom għal tibdil fil-klima. Minhabba ċ-ċonkon tagħha u minhabba li tinsab fin-naha t'-isfel tal-Ēwropa, Malta titqies bħala paxjiż vulnerabbli fil-kuntest tal-impatti mistennija mit-tibdil fil-klima (MEPA, 2015). Malta rratifikat il-United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) fl-1994, u l-Kyoto Protocol fl-2001. Bhala Stat Membru tal-UE, Malta għandha numru ta' obblighi rigward it-tibdil fil-klima u wieħed minn dawn huwa li, sal-2020, tnaqqas l-emissjonijiet tal-gassijiet serra (greenhouse gases – GHG) sa 20% tal-livelli eżistenti fl-1990 (MSDEC, 2015). Peress li Malta kienet l-uniku Stat Membru li ma lahaqx l-objettiv tal-Effort Sharing Decision (ESD) tal-2014 rigward l-emissjonijiet tal-GHG, jidher illi l-paxjiż qed ibati biex il-aħħaq mal-objettivi stabbiliti (EEA, 2016).

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 13

Xita u t-tibdil fil-livell tal-bahar

Reċentement, fil-Ġejjer Maltin kull sena qed tagħmel inqas xita, u dan jista' jwassal għal perjodi ta' nixfa. Il-paxjiż qed jesperjenza wkoll maltempati kbar, li jgħib magħhom għargħar qerriedi. Barra minn hekk, minhabba t-tibdil fil-livell tal-bahar imbassar madwar id-din jaist-wkoll jolqot liż-żoni tal-kosta u l-ilma tal-pjan, u b'hekk jaffettwa l-proċessi ekoloġici u l-ekosistemi li fuqhom tiddependi l-bicċa l-kbirja tal-infrastruttura u l-attività jaġiċċi soċċoekonomiċi (MEPA, 2015).

Emissjonijiet tal-gassijiet serra

Għal tliet snin konsekutivi bejn l-2013 u l-2015, Malta ma rrexxiliex tillimta l-emissjonijiet tal-GHG għal sa inqas mill-livelli annwali stabbiliti mill-ESD. Fl-2014, għalkemm il-livell massimu li kienet marbuta li tosserva kien oħla minn dak tal-2005, dan il-livell inqabeż b'0.1 miljun tal-kwota tal-emissjonijiet annwali (annual emission allocation - AEA) – ekwivalenti għal qabża ta' 11%. Dan ifisser li, fil-każä ta' Malta, id-distakk f'Malta ta' bejn l-emissjonijiet li kien hemm fil-fatt u l-limiti ghall-2014 u l-2015 qabeż il-5%. Peress li dan huwa l-limitu (ekwivalenti għal 60,000 unità) sa fejn paxjiż ikun jista' jittrasferixxi mis-sena ta' wara, Malta għiet f'pożizzjoni fejn għandha bżonn tinqeda b'konċessjonijiet ohra (perezempju, li żżid mal-kwota tal-paxjiż billi tixtri minn Stati Membri ohra sabiex tkun tista' tibqa' tossova l-ESD (EEA, 2016).

Fl-2012, 2.1% tal-emissjonijiet tal-GHG li kienu ggħġġenerati minn sorsi ta' enerġija gew mill-mezzi ta' trasport. L-iStrategic Plan for Environment and Development jew SPED (2015), li jkopri sal-2020, jiġbed l-attenzjoni lejn il-fatt li, għalkemm l-użu ta' forom alternativi ta' enerġija għall-karozzi jistgħu jteb l-kwalitā tal-arja fil-paxjiż, mhuxiex mistenni illi dawn ikunu jistgħu jnaqqus l-emissjonijiet tal-GHG b'mod sostanzjal. Min-naha l-ohra huwa probabbli li dawn l-emissjonijiet jonqqsu ferm-

KOMUNITAJIET LI KAPAČI

JIRKUPRAW FIL-KAŻ TA' TIBDIL QAWWI U LI JADATTAW RWIEħHOM

STRATEGIJI LI JNAQQU S-RISKJI

MIŻURI KONTRA T-TIBDIL FIL-KLIMA

MITIGAZZJONI U ADATTAMENT GħAT-TIBDIL FIL-KLIMA

Statistika

- Fl-2014, Malta ġġenerat l-ogħla volum ta' emissjonijiet tal-GHG (b'indici ta' 1990 bhala ekwivalenti ta' CO₂) minn fost il-paxjiż kollha tal-UE (EC, 2016)

aktar bis-sahħha li kieku iktar jintuża t-trasport pubbliku milli mezzi privati. Fil-fatt, bis-sahħha tal-karozzi tal-linjal-ġoddha, li huma ekoloġici, naqṣu l-emissjonijiet tal-karbonju fil-venda tal-Belt Valletta, kif ukoll f'żoni oħra madwar Malta li jesperjenzaw dan it-tip ta' tinġis. Mandankollu, ta' min jinnota wkoll li, tul dawn l-ahħar snin, naqas l-użu tal-karozzi tal-linjal-filwaqt li żidet in-numru ta' karozzi privati.

Wieħed mill-objettivi tematiki ta' SPED huwa li jappoġġa l-implementazzjoni tal-istrateġija nazzjonali dwar it-trasport pubbliku – National Transport Strategy 2050 – billi jid-identifika toroq fejn ikun possibbi li jiddaħħlu korsiji li jagħtu prioritāt lill-karozzi tal-linjal-sabieħ iħaffu l-vjaġġi bit-trasport pubbliku. Barra minn hekk, SPED jitlob li: jsiru studji sabiex jitħejew skemmi dwar it-trasport; u li, f'diskussionijiet dwar it-titħejeb tat-toroq jew dwar l-immanigġjar tat-traffiku, jiġu meqjusin ukoll mizuri li jaġħi prioritāt lit-trasport pubbliku, il-mixi u l-użu tar-roti. SPED iheġġeż ukoll l-użu ta' trasport bil-bahar bejn il-portijiet ta' ġewwa (inner harbours) (MEPA, 2015). Ta' min jinnota li, peress li nkiteb qabel ma nharget l-informazzjoni meħtieġa, dan ir-rapport muhuwiek f'pożizzjoni li jidduskuti r-riżultat ta' dawn il-proposti.

Edukazzjoni u žjeda fl-ħarfien

L-Università ta' Malta (UoM) waqqfet il-Climate Change Platform (CCP) bl-iskop li tiffacilita l-kollaborazzjoni bejn id-diversi entitajiet fi ħdan l-Università u l-staff akademiku, kif ukoll theħieg inizjattivi ta' ricerka u t-tagħlim rigward it-tibdil fil-klima (UoM, 2016). Is-CCP organizzat għadd ta' laqgħat ta' diskussjoni dwar temi relatati ma' dan l-aspett, fosthom l-immaniġġjar tar-riskju marbut ma' diżza tri-naturali (disaster risk management) u ekonomija li tiġġenera livelli baxxi ta' karbonu (low-carbon economy) f' Malta. L-Institute for European Studies fi ħdan l-Università ta' Malta joffri kors qasir li huwa miftuh sew ghall-istudenti li jkunu qed jagħmlu kors tal-European studies, kif ukoll lill-pubbliku inġenerali. Dan il-kors qasir (bl-isem Sustainable Development and the EU) jaġhti harsa lejn diversi ideat u tendenzi li jikkonċernaw l-iżvilupp u t-tkabbir sostenibbli (Moncada, 2017).

Dokumenti u liġijiet

- Kap. 543 tal-Liġijiet ta' Malta:
Att fuq Azzjoni dwar il-Klima, 2015
- National Climate Change Adaptation Strategy (2012)
- National Strategy for Policy and Abatement Measures Relating to the Reduction of Greenhouse Gas Emissions (2009)
- Strategic Plan for Environment and Development (2015)
- Greening Our Economy – Achieving a Sustainable Future (2015)
(dokument ta' konsultazzjoni)
- National Environment Policy (2012)
- Malta's Rural Development Programme 2014-2020

L-Isfidi ewlenin

- L-užu tal-karozzi tal-linja qed jonqis b'mod konsistenti fil-waqt li qieghed jiżdied in-numru ta' karozzi privati – żewġ fatturi li, flimkien ma' ohrajn, qed iwasslu għal-livelli għoljin ta' emissjonijiet tal-GHG fil-pajjiż.
- Ghalkemm bdiet tithejjha strateġija nazzjonali sabiex jitnaqqas il-karbonju fl-arja (Low Carbon Development Strategy) skont il-htigjiet stabbiliti fil-UNFCCC, jidher li – minkejja li hemm bżonn urġenti għaliha – din l-istrateġija għad trid tiġi ffinalizzata,

Proposti

- Li jiddahħlu iż-żejjed inċentivi biex jibdew jintużaw iktar il-karozzi tal-linja. Dawn l-inċentivi, li ma jkun maħsubin biss għaż-żgħażaq, imma li jolqtu lill-persuni ta' kull età (b'mod speċjalist dawk li jaħdmu) jistgħu jitwettqu permezz ta' taxi, rotot effiċjenti (smart routing) u priority lanes, fost ohrajn. Barra minn hekk, jistgħu jintrabtu ma' inċentivi li jkunu maħsubin sabiex iħeqġu lin-nies jivvjaġġaw flimkien f'karozza wahda (carpooling) kif ukoll biex jonqos in-numru ta' karozzi privati.
- Li tiġi ffinalizzata u implementata immeddatam il-Low Carbon Development Strategy.

**Il-konservazzjoni tal-oċeani,
l-ibħra u r-riżorsi marittimi
u l-użu sostenibbli tagħhom**

Fil-qosor

Għan Nru 14 ifittex il-prevenzjoni u t-tnaqqis ta' tingis tal-bahar, kif ukoll l-immaniġġjar u l-protezzjoni sostenibbli tal-ekosistemi marini u tal-kosta. Iż-żoni marini u kostali ta' Malta joffru il-kapital ewlieni ta' riżorsi naturali, u għalhekk huwa importanti li l-pajjiż jimmaniġġja b'mod sostenibbli u jhares lil dawn ir-riżorsi (MEPA, 2005).

Dan l-Għandu wkoll l-objettiv li: jimmiminizza l-ħsara li tista' sseħħ minħabba l-ċidifkazzjoni tal-oċeani, jiġi rregolat is-sajd, u li jintem but is-sajd eċċessiv, illegal u s-sajd mhux regolat. Ghalkemm il-kontribut ekonomiku żgħir hafna li l-industrija tas-sajd Maltija tagħmel lill-pajjiż (xi 0.1% tal-GDP), din l-industrija għandha rwol soċjali u kulturali importanti f'Malta. Il-majgoranza ta' sajjieda Maltin jorbtu hafna fuq il-bejgh ta' hut imfitter, li jitwassal lill-konsumatur kemm jiċċa jkun frisk, peress li dan il-hut jinqabbed permezz ta' sajdiet qosra.

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 14

Is-sajd u l-akwakultura

Is-sajd Malti jkorp diversi speċi ta' hut u ma jiffukax fuq xi speċi partikolari. In-numru tad-dghajjes tas-sajd huma fil-biċċa l-kbira fuq skala żgħira u, fl-2012, kien hemm biss xi 1,200 persuna impiegata full-time fl-attivitajiet tas-sajd u l-akwakultura. Peress li, f'dawn l-ħħabar snin, Ghawdex qed tiġi ppreżentata bhala gżira ekologika, dawn l-attivitajiet ekonomiċi jitwettqu iktar hemmhekk milli f'Malta; barra minn hekk Ghawdex tiddeppendi iż-żejt minn Malta fuq biedja u sajd (MEA, 2014). Fl-industrija Maltija tas-sajd hemm tliet stagħni ewleni, li huma dawk għat-tonn (bluefin tuna), il-pixxispad u l-lampuki (MEA, 2014). Is-sajd eċċessiv qed jolqot b'mod negattiv in-numru ta' hut fil-Mediterran; fil-fatt, it-tonn u l-pixxispad huma fost l-ispeċi li huma l-iktar sfruttati (FOP, 2008). Fis-setturi Malti tal-akwakultura hemm predominanza ta' tuna-penning operations, u l-farms tal-ispnott (sea bass) u l-awrat (sea bream). Dak li jiproduċi s-setturi Malti tal-akwakultura huwa kważi kollu esportat lejn l-Ewropa u l-Asja (MEA, 2014).

Id-Dipartiment tas-Sajd u l-Awkakultura fi ħdan il-Ministeru ghall-Ambjent, Žvilupp Sostenibbli u Tibdin fil-Klima (MSDEC) huwa responsabbli li jiżgura s-sostenibbiltà tal-ispeċi ta' hut fl-ibħra, u jirrispondi għall-htiġijiet tal-industrija tas-sajd (Malta Marittima, 2015). Fil-Ftehim ta' Shubija ghall-ippjanar ta' proġetti ta' bejn l-2014 u l-2020 (li jsiru permezz tal-fondi strutturali u ta' investiment Ewropej) il-gvern Malti jipproproni li jaġhti appoġġ lill-investimenti li jidu d-diversifikazzjoni fl-industrija marittima sabiex jiżgura li s-setturi tas-sajd Malti jkun sostenibbli. Dan is-setturi ibbeni ukoll minn fondi Ewropej mahsubin biex iheġġu industriji tas-sajd li jkunu ekonomikament vijabbli imma wkoll li mhumiex ta' ħsara għall-ambjent, filwaqt li dawn ikunu ta' ġid għall-poplazzjonijiet li jiddepdu fuqhom. F'Malta, ittieħu għadd ta' mizuri sabiex jinkiseb dan, fosthom: li jiċċekken ir-Reġistratu ta' Bastimenti tas-Sajd Maltin bil-ħsieb li jonqos in-numru ta' licenzjji għas-sajd tat-tonn u l-pixxispad; korsijiet ta' tħalli għas-sajd mahsubin biex iż-żidu l-ġħarrien ta' dawn rigward saħħa u sigurtà,

TINGIS TAL-BAHAR

EKOsistemi tal-kosta

Aċidifikazzjoni tal-oċeani

SAJD SOSTENIBBLI

Użu Sostenibbli Tar-riżorsi Marittimi

TEKNOLOGIJA MARITTIMA

u kif jiddeversifikaw l-attivitajiet tagħhom; u li ma jibqax permess is-sajd tal-qiegħ bix-xbieki, bit-tir li jithallha jerġa jitkattar il-marlozz selvaġġ (hake).

Ukoll bl-objettiv li jkun hemm diversifikazzjoni fis-setturi tas-sajd, il-gvern ta' l-appoġġ tiegħu lil min investa f'attivitatjet ta' pprocessar, riklamar u l-immoderneżzar tal-impjanti fejn jiġi pprocessat u ppakkjat il-hut, kif ukoll lil dawk li nvestew fl-akwakultura. Fil-perjodu 2007-2013 ta' ppjanar ta' proġetti nholqu infrastrutturi ġodda biex jgħinu l-process ta' hatt u hażna ta' hut fil-portijiet magħżula għalhekk, u nbniex pixkerija ġidida. Fil-perjodu 2014-2020 huwa mistenni li Malta taqleb bil-mod lejn is-sajd sostenibbli – jiġifieri sajd li jkun iktar selettiv, sajd li jaqbad inqas hut mhux mixtieq mas-sajda ewlenja, u li jagħmel l-inqas ħsara l-ekosistemi marini. F'dan il-perjodu, hemm ukoll l-ġhan li l-ammonti ta' hut tad-diversi speċi jithallew jerġi jikkattru sa ma jintlaħqu u jinżammu ammonti oghla mill-livell bażiķu tal-piż kollettiv tal-ispeċi rispettivi jew tal-hut kollu (bijomassa) sabiex ikun possibbli li jibqa' jingqab

Statistika

- Is-sajd f'Malta huwa biss 0.03% tas-sajd totali tal-UE (MEA, 2014).
- Fl-2012, l-ammont ta' hut maqbud irreġġistrat mal-pixkerija ta' Malta kien ta' 1,042 tunnellata – 141 inqas mill-2011 (MEA, 2014).
- Fl-2010, is-setturi tal-biedja u s-sajd ikkontribwew 4.4% mill-valur miżjud gross (gross value added - GVA) ta' Ghawdex. Dan kien ferm oħħla mill-1.6% li kkontribwixxa s-setturi fil-każza ta' Malta.
- Fl-2015, il-firxa kollha tal-kosta tajba għall-ġħawm kienet ta' livell għoli skont l-istandardi (EEA, 2016).

Is-sajd eċċessiv qed jolqot b'mod negattiv in-numru ta' ġut fil-Mediterran; fil-fatt, it-tonn u l-pixxispad huma fost l-ispeċi li huma l-iktar sfruttati.

ammont sostanzjali – imma sostenibbli – ta' ġut. Barra minn hekk, f'dan il-perjodu, ifittex ukoll li s-settur tal-akwakultura ikun ekonomikament vijabbi, kompetitiv fuq livell internazzjonali u ekoloġiku – filwaqt li joffri prodotti tajbin għas-sahha u b'livell nutritiv għoli – bis-sahha ta' iktar investiment (permezz ta' titjib fil-proċeduri amministrattivi u ta' licenzjar, kif ukoll appoġġ ikbar til-dan is-setturi).

Fl-ahħarnett, l-Integrated Maritime Policy tappoġġa l-prioritajiet li jwasslu għal tnaqqis tal-ispejjeż u tkabbir ekonomiku, bhal: għarfien dwar il-bahar; l-ippjanar dwar l-użu sostenibbli ta' riżorsi fl-ibħra (marine spatial planning); ġestjoni wiesgha u shiħa taż-żoni tul il-kosta; sorveljanza marittima wiesgha u shiħa; il-harsien tal-ambjent u bijodiversità marina; u l-adattament taż-żoni tul il-kosta fl-eventwalitā ta' tibdin negattiv fil-klima. Il-gvern ifittex ukoll li jheġġeg aktar shubija bejn sajjeda, nies tax-xjenza u managers (MEA, 2014).

Iż-żoni marini u tal-kosta

L-ambjent tal-bahar u tal-kosta Malta għandu bijodiversità rikka u joffri ekosistema daqstant rikka (sew fis-sens tal-ilma fi inniflu kif ukoll l-ispeċi li jgħixu fi). Il-kosta u l-bahar Maltin jaqdu diversi aspetti, fosthom: attivitajiet ta' rikreazzjoni u turistiċi, ikel u xorb, it-trasport, il-kummerċ, u jassorbi r-radam u d-drenaġġ riċiklat (MTCE, 2012). In-National Action Plan for the Protection of the Marine Environment from Land-based Activities għandu l-ghan li, sal-2025, sustanzi ta' hsara ghall-ambjent b'mod definitiv ma jibqghux jintremew fil-bahar (MEPA, 2005). In-National Environment Policy tiddikkjara li se theġġeġ li jkunu mmarkati żoni marini protetti, fosthom iż-żoni ta' protezzjoni speċjali (li huma mahsuben ghall-harsien tal-ħasafar selvaġġi); iż-żid in-numru ta' siti; u theġġeġ il-ġestjoni ta' dawn is-siti, bl-objettiv li jinkisbu l-objettivi soċċoekonomiċi u ekoloġiči marbutin ma' kull wahda minn dawn iż-żoni (MTCE, 2012).

Dokumenti u ligħiġiet

- National Environment Policy (2012)
- Malta's National Biodiversity Strategy and Action Plan 2012-2020
- National Action Plan for the Protection of the Marine Environment from Land-based Activities (2005)
- Fisheries Management Plan (2013)
- Malta's National Strategic Plan for Fisheries 2007-2013
- Kap. 479 tal-Ligħiġiet ta' Malta: Att biex jiġu stabiliti Ibhra tas-Sajd u Ĝurisdizzjoni Marittima Estiża, 2005
- Kap. 425 tal-Ligħiġiet ta' Malta: Att dwar il-Konservazzjoni u l-Amministrazzjoni tas-Sajd, 2001
- Integrated Maritime Policy (2015)
- L.S. 465.09 tal-2009: Regolamenti dwar il-Maniġgar tal-Kwalità tal-Ilma Tajjeb għall-Għawm

Ix-xtajtiet u l-ilma tal-ghawm

Apparti l-punti msemmijin hawn fuq, in-National Environment Policy tiddikkjara wkoll li x-xtajtiet (b'mod speċjali il-bajjiġiet bir-ramel) se jinagħtaw importanza partikolari mil-lat ta' gestjoni wiesgħa u shiħa, min-habba li huma żoni ekoloġikament sensitivi b'valur soċċoekonomiku għoli. Min-naħha l-oħra, dawn l-istess żoni jesperjenzaw pressjoni kbira (MTCE, 2012). Is-superviżjoni tal-ilma tal-ghawm taqa' taht ir-responsabbiltà tas-Servizz tal-Ispettorat tas-Saħħa fi ħdan

id-Direttorat tas-Saħħa Ambjentali. Tul l-istaġun tal-ghawm, din it-taqṣima toħroġ rapport kull ġimħa, fejn tikklassifika kull żona tal-ghawm skont il-livelli tal-Escherichia coli u l-Enterococci intestinali fl-ilma. L-uffiċċiali tas-saħħa ambjentali jagħmlu wkoll spezzjonijiġiet fuq il-post sabiex jistabbilixxi jekk hemmx xi tip ta' tingis f'xi żona partikolari (EEA, 2016).

L-Isfidi ewleni

- Għadu mhux magħruf l-istat ta' 36% tal-ispeċi Maltin u dak ta' 29% mill-habitats Maltin li huma msemmijin fid-Direttiva tal-UE dwar il-habitats (92/43/KEE), u li fosthom hemm numru sostanzjalji ta' habitats marbutin mal-baħar. Dan it-tip ta' nuqqas ta' informazzjoni jtellef milli jitfasslu u jiġu fis-seħħ miżuri ta' harsien u konservazzjoni ta' dawn l-ambjenti (MTCE & MEPA, 2012).
- Qeqħdin jintilfu s-snajja' u l-gharfien tradizzjonal rigward is-sajd (MEA, 2014) – tendenza li tikkorrispondi mal-medja għolja tal-età tas-sajjieda Maltin. Fil-fatt, skont statistika tal-2006, ftit iktar minn 56% tas-sajjieda rregistrati kellhom iktar minn 40 sena, filwaqt li biss 11% kelhom inqas minn 25 sena. Dawn il-fatti jiġbdu attenżjoni lejn il-bżonn li jittieħdu inizjattivi li jħajru lil iktar individwi biex isiru sajjieda (FOP, 2008).

Proposti

- Li ssir superviżjoni regolari fuq in-numru ta' hut fil-Mediterran bir-riżultat li, fejn hemm bżonn, jittieħdu passi immedjati sabiex ma jibqgħux permessi (temporanjament jew iktar fit-tul) certi metodi ta' sajd jew is-sajd ta' certi speċi ta' hut.
- Li jsir investiment f'riċerka dwar il-habitats marini ta' Malta, u li jitfasslu u jiġu fis-seħħ miżuri ta' harsien u konservazzjoni ta' dawn l-ambjenti.
- Li jittejjeb u jinżamm 'il fuq minn 10% tal-objettiv stabilit, il-livell ta' konservazzjoni taż-żoni marini u tal-kosta.
- Li tinhareġ informazzjoni rigward is-sussidji għas-settur tas-sajd, sabiex jista' jkun żgurat li dawn is-sussidji mhumiex qed jighin attivitā li qed tniġġes jew li qed tgħamel hsara lill-ambjent.
- Li jkun hemm kollaborazzjoni ma' stati ġżejjjer li qeqħdin jiżviluppaw (small island developing states - SIDS) sabiex ikun hemm skambju ta' għarfien u riżorsi oħra rigward l-użu sostenebbli ta' riżorsi marini.
- Li s-sajjieda 'artīgjanali', li jwettqu l-attività tagħhom fuq skala żgħira jibqa' kollhom aċċess għas-sajd.

**Il-ħarsien, ir-restawr u l-użu
sostenibbli tal-ekosistemi
tal-art; il-ġestjoni sostenibbli
tal-foresti; il-kontroll tad-
deżertifikazzjoni; ir-restawr
ta' art degradata u l-ħarsien
tal-bijodiversità.**

15 HAJJA
FUQ L-ART

Fil-qosor

L-objettivi ewlenin ta' Għan Nru 15 huma: il-harsien, ir-restawr u theġġiġ tal-użu sostenibbli tal-ekosistemi tal-art; il-ġestjoni sostenibbli tal-foresti; il-kontroll tad-deżerifikazzjoni; li jiitwaqqfu d-degradazzjoni tal-art u t-telf tal-bijodiversità, kif ukoll ir-restawr ta' art degradata. Minkejja c-ċokon tagħha, Malta għandha ghadd ta' habitats varjati u interessanti, fejn jghixu spesiċi endemici, indiġeni u tal-passa, li, ilkoll, huma parti importanti mill-wirt u identità nazzjonali. Hemm numru ta' habitats Maltin li huma ta' interess għall-fini ta' konservazzjoni, fosthom: l-irdum, id-duni, il-marġ (salt marshes), il-boskijiet, ix-xaghri (garigue), u l-ibħra kostali.

Il-bijodiversità fil-biedja u dik taż-żoni urbani kull ma jmur qeqħdin jiġu meqjusin dejjem aktar bhala aspetti li għandhom sehem importanti fil-bijodiversità tal-pajjiż, u li għalhekk jeħtieġ wkoll miżuri ta' konservazzjoni. Minkejja dan, il-habitats u l-ispeċċi differenti qeqħdin ikomplu jiġu mhedda mill-iżvilupp ta' bini, spċċi invażi, preżenza umana regolari (over-exploration) u l-effetti (li qed jiżdiedu) tad-tibdil fil-klima (MTCE, 2012). Malta dahlet fl-obbligu li twaqqaq it-telf ta' bijodiversità sal-2020 imma hemm bżonn li tittieħed azzjoni urġenti sabiex ikun jista' jintlaħaq dan l-objettiv (MTCE & MEPA, 2012). Skont is-Sustainable Governance Indicators (SGI), Malta qiegħda fis-37 post mill-pajjiż madwar id-dinja rigward politika ambientali (pożizzjoni pjuttost baxxa). Barra minn hekk, il-puntegġi attwali tal-pajjiż fl-iskala tal-SGI niżel b'0.3% meta mqabel ma' dak tal-2014 (SGI, 2016).

KONSERVAZZJONI

RESTAWR

HABITATS NATURALI

RIŻORSI GENETICI

KAĆČA / INSIB ILLEGALI U TRAFFIKAR TA' SPECI PROTETTI

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 15

Daħla

Malta mīgħandhiex ħafna rizorsi naturali, u l-volumi ta' dawk ewlenin – l-ilma ħelu, il-ġebla tal-franka, il-ħamrija u l-art (b'mod partikolari l-art ta' mal-kosta) – huma limitati hafna (MTCE, 2012). It-telf ta' habitats, u l-frammentazzjoni u degradazzjoni tal-art minhabba t-tkabbir mgħaggél u intensiv tal-biedja huma l-iktar fatturi sostanzjali li qed jheddu il-flora u l-fawna ta' Malta. Ghall-ispeċċi tal-ilma ħelu, l-ikbar perikli jiġu mit-tinġis tal-ilma minn skart likwidu (effluent) mill-biedja u l-kultivazzjoni ta' siġar; perikli sostanzjali oħra huma kkawzati mit-tkabbir mgħaggél u intensiv tal-biedja stess (inkluża t-trobbija tal-bhejjem), u mit-turiżmu (IUCN, 2013). Il-popolazzjoni ta' Malta hija inqas minn nofs miljun, imma jidħlu bejn wieħed u ieħor, 1.2 miljun turist fis-sena. Fil-fatt, il-pressjoni li tinholoq minhabba dan il-volum għoli ta' nies, flimkien mat-tibdil drastiku fl-użu tal-art, huma fost il-kawzi ewlenin tad-degradazzjoni tas-servizzi tal-ekosistemi. Tul is-snini, minhabba t-turiżmu stess, iż-żoni ta' mal-kosta raw žvilupp eċċessiv, li għaġġi il-pass ta' proċess ta' deżerifikazzjoni li jissejjah 'l-littoralisation, kif ukoll ikkawża ż-żjieda kontinwa tal-ewtrifikazzjoni (proċess bijologiku li jirriżulta fit-tkattir tal-alka li jnaqqas l-ossiġġu fl-ilma, bi ħsara lill-organiżmi l-oħra) fil-Bahar Mediterren (Zrulli, 2011).

Il-bijodiversità

Minkejja c-ċokon tagħha Malta għandha, a proporzjon tad-daqs tagħha, għadd kbir ta' spċċi differenti ta' flora u fawna, li numru sostanzjali minnhom huma endemici. Uhud minn dawn l-ispeċċi – l-habitats fejn jghixu – għandhom importanza sew fuq livell nazzjonali, kif ukoll il-livell Ewropew; għalhekk jeħtieġ li jsiru sforzi minn kull naħha sabiex jiġu mharsa b'mod sostenibbli. Ghalkemm, tul dawn l-ahhar 15-il sena, ġew fis-seħħ għadd ta' ligiġjet sostanzjali ghall-prottezzjoni ta' habitat u spċċi importanti, xorta qed tissokka tonqos il-bijodiversità ta' Malta. Peress li Malta hija pajjiż żgħir magħmul minn gżejjjer, li għandu densità tal-poplazzjoni għolja, il-habitats naturali tal-art tal-pajjiż huma ta' firxa limitata u jinsabu biss f'żoni spċċifici. Pereżempju, fdalijiet ta' foresti antiki jinsabu biss go ftit lokalitajiet, u d-duni rtiraw tul is-snini, u għalhekk dawk l-ispeċċi li jiddependu minn dawn il-habitats ghall-ghixien tagħhom huma kontinwament mhedda. Fost il-habitats l-oħra hemm l-irdum, li jinsabu l-iktar lejn il-majjistral u n-naħha t'-isfel tal-Gżejjjer Maltin; l-irdum għandhom importanza partikolari għal għadd ta' spċċi endemici, fosthom ix-xitla widnet il-bahar (MEPA, 2010).

Statistika

- Sabiex jithares il-wirt naturali tal-pajjiż, 13% tal-art u 11km² tal-ibhra territorjali ta' Malta huma protetti bil-ligi (MTCE, 2012).
- Ghadu mhux magħruf l-istat ta' 29% mill-habitats Maltin u dak ta' 36% tal-ispeċi Maltin li huma msemmijin fid-Direttiva tal-UE dwar il-habitats. Barra minn hekk, 64% tal-habitats u 44% tal-ispeċi huma fi stat ta' konservazzjoni batut jew hażin (MEPA, 2010).

F'Malta jghixu bejn wieħed u iehor 4,500 speci ta' annimali u pjanti, figura li hija t-3% tal-ispeċi kollha magħrufin fl-Ewropa. Viċin is-6% tal-ispeċi imsemmijin fil-European Red List, jinsabu wkoll f'Malta. Mill-ispeċi kollha fil-pajjiż li ġew studjati fuq livell Ewropew, 2% minnhom ġew meqjusa li huma mhedda, u li minimu ta' 4% tqiesu bhala 'kważi mhedda' (jigififieri, fil-kategorija 'Near Threatened' – NT). L-ispeċi f'Malta li huma kkunsidrati bhala mhedda fuq livell Ewropew jinsabu l-iktar fil-bahar jew mal-kosta, u fil-makkja (maquis jew shrubland) (IUCN, 2013).

L-istratgeġja u pjan ta' azzjoni nazzjonali dwar il-bijodiversità (National and Biodiversity Strategy and Action Plan) ta' Malta nisġet fil-qafas tagħha l-konklużjonijiet li ntlaħqu fit-2010 Nagoya Conference of the Parties to the United Nations 1992 Convention on Biological Diversity, kif ukoll l-ghanijiet u objettivi tal-Biodiversity Strategy tal-UE ghall-2020. L-istratgeġja ta' Malta tagħfas fuq il-punt li l-harsien tal-bijodiversità fil-pajjiż johloq hafna sfidi, minhabba l-karakteristiċi tieghu ta' stat żgħir magħmul minn gżejjer, b'densità tal-poplazzjoni għolja. Barra minn hekk, fatturi li nholqu mill-bnedmin stess, bhat-tinġis, preżenza umana regolari (over-exploration) u nuqqasijiet fil-ġestjoni tar-rizorsi (sew minn individwi, kif ukoll mill-istat) huma fost il-fatturi ewlenin li qegħdin jheddu l-bijodiversità ta' Malta (MTCE & MEPA, 2012). F'hafna mill-każiċċiet ta' dawk l-ispeċi friskju ta' estinżjoni, il-periklu gej mill-qedra tal-habitat tagħhom, għalhekk għiet fis-seħħ skema għall-harsien tal-habitats. Fl-2010, fi qbil mad-direttiva tal-UE dwar il-habitats (92/34/EEC) Malta kellha 43 żona speċjali ta' konservazzjoni ta' importanza nazzjonali u internazzjonali, li 41 minnhom kienu tal-art u koprew l-ekwivalenti ta' firxa ta' 13%, filwaqt li t-tnejn l-oħra kienu żoni marini. Dawn is-siti ġew meqjusa 93% suffiċċienti sabiex jiżguraw il-harsien meħtieġ lill-habitats ta' Malta u l-ispeċi li huma ta' interess għall-komunità (MEPA, 2010).

L-istratgeġja favur il-konservazzjoni tal-bijodiversità u l-ekosistemi minsuġa fin-National Environment Policy tirrifletti r-reviżjonijiet li kienu saru fil-Politika Agrikola Komuni u l-Politika Komuni tas-Sajd fi qbil mal-objettivi tal-Lisbon 2020. Sabiex jitwaqqaf it-telf tal-bijodiversità sal-2020, in-National Environment Policy tishaq fuq dawn it-tliet punti ewlenin: (1) li jkun pprovdut qafas wiesgħa għall-harsien tal-bijodiversità; (2) li titjeb il-bijodiversità billi jkunu ssalvagħwardjati l-ekosistemi, l-ispeċi u d-diversità ġenetiċa; u (3) li titħaqqas il-pressjoni diretta fuq il-bijodiversità u jitħeġġeġ l-użu sostenilbbli tal-art (MTCE, 2012). Barra minn hekk, in-National Biodiversity Strategy and Action Plan 2012-2020 ta' Malta tfitteż li timla' fejn hemm nuqqas ta' għarfien dwar il-bijodiversità u jagħti l-ispunkt meħtieġ sabiex jintużaw ir-rizorsi xierqa għall-finni ta' strateġija ta' konservazzjoni effettiva. Huwa maħsub li dan jinkiseb billi jiżdied l-gharfiex dwar il-bijodiversità u jheġġeġ lill-pubbliku biex jagħti appoġġ lill-inżjattivi favur il-konservazzjoni, li jsiru fil-lokalitajiet differenti. Mod iehor kif jista' jinkiseb l-ghan ta' din in-National Biodiversity Strategy and Action Plan huwa li jibda jiġi meqjus ukoll l-aspett tal-bijodiversità f'diskussionijiet u proċessi li jwasslu għad-diversi strateġiji u pjanijiet ta' politika (MTCE & MEPA, 2012).

Dokumenti u ligħiġjet

- Malta's National Biodiversity Strategy and Action Plan 2012-2020: Working Hand-in-Hand with Nature
- National Environment Policy (2012)
- L.S. 549.44 tal-2006: Regolamenti dwar il-Protezzjoni tal-Flora, Fawna u Ambjenti Naturali
- Eco-Gozo: A Better Gozo - Proposed action 2010-2012 (2009)

Id-degradazzjoni tal-art

Wahda mir-raġunijiet ewlenin tad-degradazzjoni akuta tal-art u l-ghelieqi f'Malta hija fil-biċċa l-kbira riżultat tal-abbandon tal-art fis-snin sittin (Cyffka u Bock, 2008). It-telf ta' hamrija fil-Gżejjer Maltin hija meqjusa bhala r-raġuni wara l-bidu ta' proċess ta' deżertifikazzjoni u tad-degradazzjoni tal-art, li qed jheddu s-sostenibbiltà tas-settur tal-biedja. Il-hamrija hija wahda mill-iktar riżorsi naturali importanti għall-pajjiż, ta' valur soċċeokonomiku u ekoloġiku. F'Malta, il-hamrija tinsab f'riskju minhabba ghadd ta' problemi, fosthom: it-telf ta' materja organika u n-nuqqas fil-bijodiversità marbut ma' dan it-telf, kif ukoll kontaminazzjoni, hamrija mbattma (soil sealing) u hamrija li qed tintilef. Biex ma tintilifx il-hamrija, il-bdiewa Maltin il-hom għal snin twal jinqdew b'ghelieqi mtarrġin, u msahħin bil-hitan tas-sejjieħ (MEPA, 2010). Iddahħlu ghadd ta' mizuri għall-harsien tal-hamrija permezz ta' skemi għall-iż-żiżi. Il-manutenzjoni tal-hitan tas-sejjieħ (li fihom infuħhom huma habitat importanti għal varjetà ta' flora u fawna ta' interessa nazzjonali u Ewropew); it-twaqqif u l-manutenzjoni ta' buffer strips (strixxi ta' art miżmumin apposta għall-konservazzjoni tal-art, speċjalment minhabba l-biedja); u appoġġ għall-biedja organika u l-biedja mhux intensiva. Il-Code of Good Agricultural Practice, li jishaq fuq metodi ta' biedja tajbin, iservi wkoll bhala mezz sabiex jitiegħegġ il-harsien tal-hamrija (MTCE, 2012).

F'rikonoximent tar-rwol kruċjali li għandha l-biedja fil-konservazzjoni tal-ambjent, tal-kampanja u anke tal-pajsaġġ, fil-politika dwar l-agrikultura tal-UE, it-territorju Malti kollu ġie meqjus bhala 'less-favoured area' (LFA). Bis-sahha ta' dan, proporzjoni sostanzjali taż-żoni fil-kampanja huma rregolati minn ligħiġiet mahsubin biex jiċċalvar għad-dawl; b'dawn il-ligħiġiet, il-biċċa l-kbira tal-art f'dawn iż-żoni jagħmlu parti minn Natura 2000, li tiġi flimkien iż-żoni prottetti fl-UE. Bit-tir li l-aspett

ambjentali jiġi nkorporat ahjar fil-metodi tal-biedja, in-National Environment Policy tiftex li ttejjeb il-harsien tal-ambjent rurali permezz tal-iż-żiżlupp rurali u skemi ohra marbutin mal-agrikultura. Fost dawn l-iskemi jissemmew proġetti ta' thawwil ta' siġar bl-iskop li jitkatru boskijet Mediterranean u l-makkja (MTCE, 2012).

'Nekologizzaw' lil Malta

Is-sistema li tisseqja 'green infrastrutture' hija forma ta' infrastruttura ekoloġika li tikkonsisti f'għadd ta' żoni naturali jew seminaturali li għandhom numru ta' elementi ambjentali, u li flimkien huma mfasslin u mhaddmin sabiex jipprovd firxa wiesħha ta' servizzi tal-ekosistemi. Fil-fatt, sistemi bhal dawn jgórru diversi beneficiċċi, fosthom li jghinu biex tithares il-bijodiversità u jissahhu l-ekosistemi sabiex dawn inkunu jistgħu jippurifikaw l-ilma u jtejjeb l-kwalità tal-arja, u ohrajn. L-infrastruttura ekoloġika ta' Malta sservi bhala qafas għall-ippjanar ta' riżorsi u konservazzjoni. Dan l-ippjanar jehtieġ it-titħbi tal-konsistenza ekoloġika ta' Natura 2000 billi dan jiddahħal fil-pajsaġġ u b'hekk inaqqs mill-frammentazzjoni tal-habitats. In-National Biodiversity Strategy and Action Plan 2012-2020 jiffoka direttament fuq l-infrastruttura u l-kontinwità ekoloġika. Fuq livell nazzjonali, jeżistu mizuri li jħarsu dawk li jistgħu jissequ 'kurituri ekoloġiči', bħall-hitan tas-sejjieħ, li jghinu biex itejbu l-kontinwità filwaqt li jipprovd kenn għall-fawna. Dawn l-istrutturi jħallu l-ilma tax-xita zejjed jgħadji u johrog mill-ghelieqi, u għalhekk ikunu ta' beneficiċċu għall-biedja filwaqt li jkunu qed inaqqsu t-telf tal-hamrija. Il-hitan tas-sejjieħ huma eżempju tajjeb ta' kif l-infrastruttura ekoloġika tista' tagħiġ diversi beneficiċċi, fosthom: tgħin l-immaniġġjar tal-ilma tax-xita, il-manutenzjoni tal-pjan tal-ilma, u struttura kontinwa ta' kenn għall-flora u fawna selvaġġi (EC, 2016).

L-Isfidi ewlenin

- L-ambjent għadu muhiwiex meqjus bhala element kruċjali għall-ekonomija ta' Malta (MTCE, 2012).
- It-turiżmu, li huwa meqjus bhala element importanti fl-ekonomija ta' Malta, fl-istess hin huwa wieħed mill-fatturi li qed iwasslu għad-degradazzjoni tal-ekosistemi li jinsabu fil-pajjiż. Tinhass sitwazzjoni simili bejn l-infrastruttura li kull ma jmur qed tiżid diej iktar, u kif din għandha impatt fuq l-ekosistemi f'Malta.
- Hawn nuqqas ta' speċjalizzazzjoni ta' hili u ta' għarfiem essenzjali rigward aspetti bhall-bijodversità (MTCE, 2012).

Proposti

- Li jingħata appoġġ għal iktar riċerka u superviżjoni bl-iskop li jiġi indirizzati b'mod sostenibbli l-perikli li qeqħdin jiffacċċaw il-habitats u l-ispeċċi ta' Malta, u li jkun hemm theġġiġ favur il-hili u l-gharfiem meħtieġa sabiex il-bijodiversità f'Malta tkun tista' tithares minn telf.
- Li titheġġeġ il-bijodversità ukoll fiż-żoni urbani billi jiġi mharsa, imtejbin, kif ukoll jiżidied, l-ispazji naturali f'dawn iż-żoni; tingħata prioritā lit-tkabbir sostenibbli tal-infrastruttura.
- Li jitwaqqaf kumitat interministerjali li jlaqqa l-ministeri responsabbi għat-turiżmu u l-ambjent, bl-iskop li jinsabu soluzzjonijiet sabiex jitnaqqsu l-effetti negattivi tat-turiżmu fuq il-bijodversità ta' Malta.

16

PAČI, ĢUSTIZZJA U
ISTITUZZJONIJET
EFFETTIVI

**Komunitajiet paċifici u
inklussivi; ġustizzja għal
kulħadd; u istituzzjonijiet
effettivi, responsablli u
inklussivi f' kull livell**

Fil-qosor

Għan Nru 16 ifitdex li jkun hemm komunitajiet paċċifici, mibnijin fuq l-ugwaljanza u t-trasparenza, l-aċċess għall-ġustizzja u r-rispett għall-libertajiet fundamentali. F' Malta ttieħdu ghadd ta' passi 'l-quddiem f'dawn l-ahħar snin: pereżempju, iż-żjeda f'rapporti ta' każijiet ta' vjolenza domestika hija indikazzjoni li żidied ukoll l-ġħarfien fuq dan l-aspett partikolari. Min-naħha l-ohra, Malta għandha numru ta' sħidi marbutin ma' proċeduri rigward flusxi finanzjarji, il-korruzzjoni, it-trasparenza u sistema ġudizzjarja. Čerti skandli fil-passat qarib wasslu għal inqas fiduċja fl-istituzzjonijiet pubbliċi. Rigward l-aspett ta' elezzjonijiet – sew fuq livell nazzjonali, kif ukoll dak Ewropew – il-pubbliku Malti huwa pjuttost attiv.

VITTMU TA' VJOLENZA

ABBUŻ

ĠUSTIZZJA

KORRUZZJONI

RULE OF LAW

TRASPARENZA

PROĊESSI TA' DEĊIŻJONI PARTEČIPATTIVI U RAPPRESENTATATTIVI

Il-progress ta' Malta rigward Għan Nru 16

Il-vjolenza (inkluži qtil u l-vjolenza domestika)

Fl-2014, f' Malta kien hemm 6 każijiet ta' qtil volontarju, filwaqt li fl-2012 kien hemm 12-il każ – l-ogħla numru ta' każijiet simili (2017). Rapporti ta' vjolenza domestika qed ikomplu jiżdied: fl-2015 ġew irregistri 1,205 każ (għolew minn 116 rapport li kienu saru fl-2007, u 1,046 fl-2014). Dan ifisser li kien hemm żjeda ta' 1038% fir-rapporti li saru bejn l-2007 u l-2015, li mhux neċċessarjament jindika li żidiedet il-vjolenza domestika; din l-istatistika li hemm fil-preżent tkopri r-rapporti li saru, u mhux tal-każijiet kollha li grāw. F' Malta, 78% tan-nisa raw jew semgħu reċentement kampanji ta' għarfien kontra l-vjolenza fuq in-nisa (IFRA, 2014). Barra minn hekk, it-Taqsima dwar il-Vjolenza Domestika fi ħdan il-Fondazzjoni għal Servizzi ta' Harsien Soċjalji tipprovd servizzi soċjalji lill-vittmi ta' vjolenza domestika (FSWS, 2012a), filwaqt li xi organizzazzjonijiet mhux governattivi (NGOs) jooffru servizzi ta' appoġġ u informazzjoni. Bejn Jannar u Ĝunju tal-2015, l-Agenzija Appoġġ (l-aġenzijsa nazzjonali għat-tfal, il-familji u l-komunità) segwiet 67 każ ta' abbuż sesswali fuq it-tfal. L-abbuż fuq il-vittmi – 35 tifel u 32 tifla (li 15 minn dawn tal-ahħar kienu iżgħar minn 5 snin) – fil-maġġoranza tal-każijiet sar minn xi membru tal-familja tagħhom (FSWS, 2015).

It-traffikar tal-persuni

Mill-2012 'il-quddiem, Malta baqgħet konsistentement fit-tieni saff (Tier 2) tat-Trafficking in Human Persons Report (TIP) – li huwa rapport dwar l-ittraffikar tal-persuni, mahruġ mid-Department of State tal-iStati Uniti tal-Amerika. Dan ifisser li Malta titqies bhala destinazzjoni għall-ittraffikar ghall-finu ta' abbuż sesswali u ta' xogħol; hija wkoll pajiż minn fejn jghad id-dharr u it-tip ta' traffikar. Minkejja li tneħdew ghadd ta' pjanijiet ta' azzjoni, u saru kampanji ta' għarfien kontra din l-attività u titjib ta' kapacitajiet fl-istess rigward, in-nuqqasijiet rigward l-identifikazzjoni ta' persuni ttraffikati u l-prosekuzzjoni tat-traffikanti għadhom punti ta' thassib serju.

Statistika

- Kienet irregistrala żjeda ta' 1038% fil-każi ta' vjolenza domestika rrappurtati bejn l-2007 u l-2015 (Formosa, 2016).
- Malta nghat替 punteggia ta' 55 fl-Indiċi tal-Perċeżzjoni tal-Korruzzjoni fl-2016, fejn 0 punti huwa meqjus livell għoli ta' korruzzjoni u 100 huwa livell baxx hafna (Transparency International, 2016).
- Iktar minn 25% tal-prigunieri f' Malta nżammu arrestati qabel ma nstema l-każ tagħhom fl-2016 (US State Department, 2017).

Dokumenti u ligġijiet

- Kap. 481 tal-Liġijiet ta' Malta:
Att dwar il-Vjolenza Domestika, 2006
- National Children's Policy (2016)
- Malta Action Plan on Combating Trafficking in Persons (Jannar 2015-Dicembru 2016)

Flussi finanzjarji

L-indici ta' segretezza finanzjarja [Financial Secrecy Index] tat-Tax Justice Network [TJN] janalizza t-trasparenza tal-pajjiżi differenti rigward finanza u taxxi. F'dan l-indici, Malta għandha l-puntegg ġej medju ta' 50, u għalhekk tinsab fis-27 post minn 102 pajjiż fl-iskala ta' segretezza. In-nuqqasijiet ewlenin ta' Malta f'dan il-kamp huma: is-segretezza jew in-nuqqas ta' preventjoni ta' trusts u fondazzjonijiet privati; li l-kumpaniji mhumiex obbligati li jippubblikaw online id-dettalji rigward il-proprietarji; u li huma permessi certi strumenti legali rigward cell companies u trusts li jkollhom il-flee clauses (li jippermettu li l-fondi jiġu awtomatikament ittrasferiti f'pajjiż iehor, f'każ ta' bżonn) (TJN, 2015). Barra minn hekk, Malta sservi bhala baži għal għadd kbir ta' kumpaniji multinazzjonali, li jgħaddu l-profitti tagħhom għal go kumpanji sussidjarji li jinsabu f'Malta. Il-ligi tat-taxxa ta' Malta tippermetti lill-kumpaniji barranin li jiġu r-registrati fil-pajjiż, b'rati ta' taxxa favorevoli, waqt li l-attività tagħhom issir barra minn Malta. Fi kliem iehor, jidher li Malta qed tintuża bhala forma ta' refugju fiskali (tax haven) għal certi kumpaniji li ma jhallsux taxxi f'pajjiżi ohra (Sammut, 2016).

Korruzzjoni u trasparenza

Fuq skala ta' minn 0 (korrott hafna) sa 100 (mhux korrott), Malta għandha puntegg ta' 55 fil-Corruption Perceptions Index tal-2016 – il-pajjiż niżel żewġ punti mill-2012, meta l-puntegg kien ta' 57 (Transparency International, 2016). L-NGO Transparency International tirraporta li l-pjaciri politici u l-klientelizmu huma persistenti f'Malta. Minkejja l-mekkaniżmi legali fis-seħħ li għandu l-pajjiż, Malta rat numru ta' skandli ta' korruzzjoni f'dawn l-ahħar snin; Malta hija l-uniku pajjiżi fl-UE li għandha ministru li ssemmä fil-iskandlu tal-Panama Papers tal-2016. L-isfidi ewlenin rigward il-korruzzjoni li qed tiffaċċja Malta huma: irregolaritajiet fix-xuri u l-kuntratti tal-gvern, kunflitti ta' interest fost il-ministri fil-gvern; u kuntatt dirett u kontinwu bejn il-klassi politika u dik tal-kummerċjanti (Transparency International, 2017). Il-membri parlamentari Maltin ġeneralment jaħdnu fil-parlament fuq baži part-time, waqt li jżommu l-attività ewlenija tagħhom, u għalhekk tiżid il-possibilità ta' kunflitti ta' interess minħabba xogħolhom stess u l-kuntatti tagħhom personali u professionali. Barra minn hekk, il-Kodiċi tal-Etika ghall-membri parlamentari għandha bżonn tiġi rriveduta; din ma tirregolax b'mod suffiċċenti l-aspetti ta' certa importanza, bħall-kuntatti ma' terzi, u l-abbuż ta' informazzjoni kufidenzjali u ta' riżorsi pubblici (CoE, 2015).

Is-sistema ġudizzjarja

Għalkemm is-sistema ġudizzjarja għamlet avvanzi kbar tul dawn l-ahħar snin, għad hemm ġertu dewmien fil-proċess ġudizzjarju li jostakola s-sistema. Statistika tal-Kunsill tal-Europo (CoE) turi li l-d-dewmien għall-għalli għall-każiġiet ppendenti kienu 8,882 u 9,885 rispettivament. Minkejja dan, skandli fejn kienu implikati wkoll xi mħallfin kellhom impatt negattiv fuq il-perċeżżejjon tal-pubbliku rigward is-sistema ġudizzjarja ta' Malta. Il-CoE tirraporta li s-sistema li tirregola kif jiġu appuntati l-imħallfin, u kif jittieħdu passi ta' dixxiplina fil-konfront tagħhom, għandha tiġi riveduta bit-tir li tiżgura iktar trasparenza u awtonomija f'dawn il-proċeduri. Fil-preżent, għaddejja r-riforma shiha tas-sistema ġudizzjarja u, bhala parti minn dan il-proċess, ġew proposti numru ta' miżuri sabiex din is-sistema issir iktar effiċċienti u effettiva (anke sabiex tiġġedded il-fiduċċja tal-pubbliku fiha). Dawn il-miżuri waslu biex jiġu implimentati (CoE, 2015). Ir-Riforma Nazzjonali tal-Ġustizzja tinkludi wkoll proposti dwar riformi fl-amministrazzjoni tal-ġustizzja, il-holqien tal-Ufficċċu tal-Avukati tal-Qrati, Agenzija għall-Assistenza Legali u l-Asset Management Bureau.

Aċċess għall-informazzjoni mill-pubbliku

L-Att dwar il-Libertà għall-Informazzjoni (2009) jagħti lill-pubbliku d-dritt ta' aċċess għall-informazzjoni li tinsab fidejn l-awtoritajiet pubblici, sabiex iż-żid it-trasparenza u l-kontabbiltà tal-gvern. Dawn l-awtoritajiet huma marbutin li tittieħed id-deċiżjoni rigward it-talba li tkun saref fi żmien 20 ġurnata, filwaqt li l-Kummissarju għall-Informazzjoni u l-Protezzjoni tad-Data għandu r-responsabbiltà li jieħu deċiżjoni aħħarja rigward kwalunkwe appell lijsi ru meta xi talba għall-informazzjoni tkun qjet irrifutata.

Fiduċja u parteċipazzjoni f'istituzzjonijiet nazzjonali u Ewropej

Il-livell ta' fiduċja taċ-ċittadini Maltin fl-istituzzjonijiet tal-UE (58%) hija oghla mill-medja fost il-Pajjiżi Membri (42%) (EC, 2016a). Barra minn hekk, il-livell ta' parteċipazzjoni tal-Maltin fl-elezzjonijiet hija wkoll relattivamnet għolja: 92% fl-ahħar elezzjoni ġenerali (2017) u 74.8% l-ahħar elezzjonijiet għall-Parlament Ewropew (EC, 2016b).

Kienet irregistrata žjeda ta' 1038% fil-kaži ta' vjolenza domestika rrappurtati bejn l-2007 u l-2015.

L-Isfidi ewlenin

- Malta għandha livell relativament baxx ta' fiduċja fl-istituzzjonijiet pubblici tal-pajjiż.
- Minkejja li l-popolazzjoni Maltija tiehu sehem attiv fil-proċess elettorali, b'mod speċjali fl-elezzjonijiet generali tal-pajjiż, f'dan il-proċess għad hemm nuqqas ta' kandidati li jirrapreżentaw lill-minoranzi.
- Hemm nuqqas serju ta' proċessi, hiliex u taħriġ rigward l-identifikazzjoni ta' persuni ttraffikati, kif ukoll rigward il-prosekuzzjoni ta' traffikanti.
- Il-kumpaniji mhumiex obbligati li jippermettu l-indentifikazzjoni effettiva u l-prosekuzzjoni ta' min hu hati għal diversi krimini, fosthom: il-qtil, il-vjolenza kontra n-nisa, u t-traffikar tal-persuni.
- Li jidher komunità politici u l-klijenteliżmu, u dan iwash sal-ghal sistema li spiss tkun inaċċessibbli u li tista' toħloq kunflitti ta' interessa.

Proposti

- Li jiġi rriveduti l-possibilitajiet li permezz tagħhom kumpaniji barranin jistgħu jużaw lil Malta bħala refugju fiskali.
- Li jittejbu miżuri leġislattivi u političi sabiex tittieħed l-lazzjoni meħtieġa kontra l-korruzzjoni fuq livell amministrattiv, politiku u ġudizzjarju, bir-risultat li tiġġed il-fiduċja tal-pubbliku fl-istituzzjonijiet ikkōncernati.
- Li jissahħu l-miżuri li jippermettu l-indentifikazzjoni effettiva u l-prosekuzzjoni ta' min hu hati għal diversi krimini, fosthom: il-qtil, il-vjolenza kontra n-nisa, u t-traffikar tal-persuni.
- Li jiġi aġġornat il-Kodiċi ta' Etika li torbot lill-ministri, segretarji parlamentari u l-assistenti parlamentari, u li tinholoq kummissjoni li tiżgura li l-Kodiċi qed jiġi osservat.
- Li jiġu medjusa u jiddaħħlu ghadd ta' miżuri maħsuben biex jillimitaw il-ħsara finanzjarja li jistgħu jagħmlu lil Malta dawk il-kumpaniji rregistratori fil-pajjiż.
- Li issir hidma proattiva kontra kull xorta ta' krimini, fosthom il-vjolenza kontra n-nisa u t-traffikar tal-persuni, permezz ta' investment ta' iktar riżorsi għal eż-ċiżżejjji ta' titjib ta' kapaċitajiet tal-entitjet involuti fl-identifikazzjoni u l-protezzjoni tal-vittmi, u l-prosekuzzjoni tal-akkużati.
- Li ggib fis-sejjh immeddatament ir-riformi rigward l-amministrazzjoni tal-ġustizzja, sabiex tkompli tibni fuq il-kisbiet pożittivi rigward it-tnaqqis tad-dewmien ghall-ġħeluq tal-kawżi.

17

SHUBIJA FAVUR
L-GHANIJET

**Tigġedded is-Shubija Globali
għall-Iżvilupp Sostenibbli
u jissaħħa il-mod ta' kif
tiġi fis-seħħ.**

File-qosor

Għan Nru 17 jiffoka fuq il-holqien ta' shubija dinjija inkluressiva, mibnija fuq prinċipji, għanijiet u valuri li huma in komuni bejn il-pajjiżi, sabiex titieb il-hajja ta' kulhadd fuq il-livelli dinji, reġjonali, nazzjonali, u lokali. Is-shubija bejn il-gvernijiet, is-settur privat u s-soċjetà civili hija krucjali sabiex tirnexxi l-ägħenda dwar l-iżvilupp sostenibbli. Biex ikunu jistgħu jinkisbu l-ghanijiet ghall-izvilupp, l-Istati Membri għandhom ihaddmu r-riżorsi tagħhom biex tiġġedded shubija dinjija favur l-iżvilupp sostenibbli. Fl-2015, l-Istati Membri tal-UE nefqu 0.47% mid-dħul nazzjonali gross (gross national income - GNI) kolletti fuq official development assistance jew ODA (OECD, 2017). Fil-każ ta' pajjiżi li, bhal Malta, issieħbu fl-UE fl-2004 jew wara għandhom l-objettiv ta' 0.33% mill-GNI, imma Malta għadha ma lahqitx (Eurostat, 2016). Fl-2002, il-valur tal-importazzjoni tal-UE minn pajjiżi li qed jiżvilupp kien ta' €358.8 biljun, li tela' għal €834.9 biljun fl-2014 (Eurostat, 2106). Dan il-kapitlu jaġhti harsa lejn il-progress ta' Malta fuq erba' punti ewleni: titjib ta' kapacitajiet (capacity building), infi qiegħ ODA, remittances (flus li jintbagħtu mir-refugjati lura lil pajjiżhom), u l-kummerċ.

Il-progress ta' Malta's rigward Għan Nru 17

Titjib ta' kapacitajiet

Fil-passat, Malta kienet pajiżi li jirċievi l-ġħajnuna, iżda minn meta dahlet fl-UE, fl-2004, il-pajiż kien meħtieg li jsir pajiż donatur u, għalhekk, jiżviluppa politika dwar l-ġħajnuna. L-ODA Policy ta' Malta qiegħi riveduta fl-2014; sa qabel l-2008 il-pajiż kien jipprovi l-ġħajnuna b'mod informali u fuq skala żgħira. L-ODA Policy tiffoka fuq ghaxar aspetti ewlenin (li fihom infuħhom ikopru firxa wiesha ta' aspetti) mit-tnaqqis tal-faqar sat-tibdil fil-klima. Ghalkemm dan id-dokument ma jiffukax fuq pajiż jew reġjun specifiku, jindika li l-ewwel prijorità, fis-sens ta' ġħajnuna ghall-izvilupp, għandha tingħata lill-pajiżi fl-Afrika ta' Fuq u ghadd ta' pajiżi 'l-isfel mis-Sahara, u lill-Palestina (MFA, 2014). L-ODA Policy ta' Malta hija mibnija fuq żewġ pedamenti legali, li huma: (1) il-Lisbon Treaty (Art. 21 i Art. 28-211 tat-TFEU); u (2) l-ACP-EU Cotonou Partnership Agreement.

Fl-2016, Malta ffinanzjat tħanx-il proġett ODA, minkejja li l-ammont ta' fondi allokkat lill-NGOs huwa limitat. Dawn il-proġetti iffkaw fuq aspetti differenti, fosthom il-benessri tat-tfal (permezz tal-proġett 'Smile Kids', li qed jaġhti ghajnuna finanzjarja sabiex jitranġaw 3 c̋entri ta' child care fil-Marokk) u servizzi tas-sahha (permezz tal-proġett tal-organizzazzjoni hopeXchange, li huwa maħsub li jipprovi l-fondi biex jinxтарa iktar apparat għall-Hopexchange Medical Center fil-Għana (MFA, 2016c).

Malta hija donatur żgħir, b'rīzorsi umani u finanzjarji limitati; għalhekk il-pajjiż fitteż li jikseb li jkun l-iktar effiċċenti u effettiv possibbli mil-latta ODA billi jikkolabora ma' organizzazzjonijiet internazzjonali, u permezz ta' koperazzjoni trilaterali, mas-settur privat u mal-NGOs (MFA, 2014). Il-maġġoranza tal-NGOs Maltin jikkonsistu f'għaqid li jitmexxew minn membri volontarji. Barra minn hekk, huma pjuttost żgħar fis-sens ta' rīzorsi umani

DEVELOPMENT ASSISTANCE

TITJIB TA' KAPAČITAJIET

PAJJIŽI LI QEGħDIN
JIŻVILUPPAW

REMITTANCES

GENUINE AID

u finanzjarji. Skont Kopin u SKOP (2012) din is-sitwazzjoni spiss taffettwa: il-hidma fuq holqien ta' strutturi interni u operattivi; l-opportunitajiet għat-tkabbir tal-kapaċitajiet tal-organizzazzjoni; u l-kapaċità li jsir xogħol fuq proġetti ta' skala medja jew kbira. Apparti dan, spiss ikun il-każ li l-NGOs ma jkunux midhla tal-ODA Policy ta' Malta u tal-hidma li l-gvern Malti ikun qed iwtettaq fil-kamp tal-overseas development (Kopin & SKOP, 2012).

Kopin u SKOP (2012) jemfasizzaw li l-NGOs Maltin isibu diffikultajiet biex jahdmu mal-kunsilli lokali, minhabba fatturi varji, fosthom: opportunitajiet limitati rigward fondi; nuqqas ta' komunikazzjoni u informazzjoni limitata; proċeduri burokratiċi kkumplikati; u mentalità nonkonsultattiva. CONCORD (2016) tirraporta li, bejn l-2014 u l-2016, naqset biċ-ċar l-allokazzjoni ta' fondi biex l-NGOs ikunu jistgħu jagħmlu proġetti barra minn Malta - din niżżejt minn €247,775 fl-2014 għal €222,770 fl-2016.

Minkejja l-hidma li għamlet Malta mit-twaqqif tal-ODA Policy, il-pajjiż għadu lura f'aspetti importanti (pereżempju, it-trasparenza) mil-lat tal-ghajnejha tagħha għat-titjib ta' kapacitajiet f'pajjiżi ohra. Fl-2014 Malta, permezz ta' dan l-aspett fix-xogħol tal-Ministeru għall-Affarijiet Barranin (MFA)⁴, ġabet puntegg baxx hafna ('very poor') f'indiċi li jistabilixxi il-livell ta' trasparenza rigward l-ODA ta' diversi organizzazzjonijiet u pajjiżi, u għalhekk għiet fl-64 post mit-68 organizzazzjoni u pajjiż li ġew evalwati. Malta għadha mhix membru tal-International Aid Transparency Initiative, iżda tagħmel parti mill-obbligu kollettiv tal-pajjiżi fl-UE sew lejn l-EU Transparency Guarantee, kif ukoll lejn il-Busan common standard, li tiegħu hi element centrali l-International Aid Transparency Initiative (The Malta Independent, Jannar 2016).

⁴ E' Guniu tal-2017 dan il-ministeru sar; il-Ministeru għall-Affariji Barranip u Promozzjoni tal-Kummerċ (METP).

Statistika

- FL-2016, il-Ministeru ghall-Affarijiet Barranin ta' Malta alloka fondi ghal 12-il progett ta' žvilupp barra minn Malta.
- FL-2014, Malta kklassifikat f'pozizzjoni "fqira ħafna" fl-indicji tat-trasparenza fl-ghajjuna ghall-iżvilupp u kellha l-64 post minn 68 pajjiż.
- In-nefqa ta' Malta fl-2015 rigward ODA kienet ta' 0.17% tal-GNI, minkejja li l-pajjiż intrabat li jilhaq iz-0.33% sal-2015.

Dokumenti

- Official Development Assistance Policy and a Framework for Humanitarian Assistance (2014 – 2020)

Infiq fuq ODA

Fl-2015, il-biċċa l-kbira tal-pajjiżi kkonċernati ma laħqux l-objettiv stabbilit mill-Ġnus Magħquda (UN) ta' infiq fuq ODA minimu ta' 0.7% tal-GNI, u kienu biss sebħha pajjiżi minn madwar id-dinja li laħqu dan l-objettiv (UN, 2016). B'harsa spċċifika lejn Malta, skont ir-rapport bl-istatistika dwar l-ODA għall-2015, l-infiq totali tal-pajjiż fuq ODA kien ta' €14,932,310.76 (MFA, 2016a). Dan huwa l-ekwivalenti ta' 0.17% ODA/GNI, riżultat ta' tnaqqis konsistenti fl-infiq mill-2011, meta' l-perċentwal ghall-istess kien ta' 0.25% (OECD, 2017). Il-perċentwal ta' Malta għall-2015 huwa baxx ukoll meta mqabbel mal-medja Ewropea ta' 0.46% tal-GNI (Eurostat, 2016) li ntnefaq fuq ODA. Appuntu minħabba dan il-livell baxx ta' nfiq fuq ODA minn naħha ta' Malta, li kien daqs €34.4 ras imb ras fl-2011, skont statistika reċenti (Eurostat, 2016), il-pajjiż qiegħed fit-18-il post minn total ta' 28 Stati Membri. Ir-rapport dwar il-pajjiż (country report) li nhareg mill-Kummissjoni Ewropea fl-2015 (EC, 2015) jagħraf il-hidma li saret fuq livell nazzjonali billi juri r-rata ODA/GNI tal-2014 bhala oħla minn dik tal-2013, u għalhekk pass 'il quddiem lejn l-obbligu ta' Malta bhala pajjiż individwali li tilhaq l-objettiv ta' 0.33% ODA/GNI għall-2015. Minkejja dan, jidher biċ-ċar li dan l-objettiv baqa' ma nkisibx minn daklinhar lil hawn.

It-thassib fuq is-sitwazzjoni spiegata fil-paragrafu preċ-ċedenti jiżdied meta wieħed iqis li l-infiq fuq ODA tal-2015 imsemmi jkɔpri wkoll il-€2,335,796 li ntnejfu mill-Ministeru ghall-Intern u s-Sigurta Nazzjonali (MHAS) f'akkomodazzjoni, servizzji medici, u l-bqja, ghall-benefiċċju tar-refugjati u persuni li jitkolli l-ażiż (MFA, 2016a). Fi kliem iehor, jekk titnaqqas din il-figura mit-total

ta' nfiq fuq ODA iddiķjarat, allurajċien ukoll il-perċentwal imsemmi hawn fuq. L-organizzazzjoni CONCORD (Europe) harġet rapport li jiftex li jidteka l-flużi finanzjarji immarkati bhala nfiq fuq ODA mill-Istati Membri, bl-iskop li janalizza kemm dan l-infiq huwa genwinament marbut mal-iżvilupp. Fil-fatt, dan ir-rapport jistqarr li t-tip ta' nfiq li jissemma mill-pajjiżi rispettivi (pereżempju, tied aid, u nfiq fuq refugjati u studenti meta dawn ikunu digà fil-pajjiż stess) la huwa ta' ghajjuna ghall-iżvilupp internazzjonali u lanqas iwassal għat-trasferiment ta' rizorsi lejn il-pajjiżi li qiegħdin jiżviluppaw, u li dawn l-ispejjeż jitniżżlu biss bl-iskop li jkabbru l-figura tal-infiq fuq ODA (CONCORD, 2016). Skont il-kalkoli ta' CONCORD, Malta hija wieħed mill-pajjiżi bl-ikbar tendenza li jagħmlu dan. Fil-fatt, ukoll skont il-kalkoli ta' din l-organizzazzjoni, l-ghajjuna li nagħħat minn Malta fl-2015 fil-verità hija ta' 0.11% mill-GNI tal-istess sena. Barra minn hekk, peress li l-ispejjeż ta' Malta naqsu ħafna rigward ir-refugjati jidbew jidħru biċ-ċar in-nuqqas ta' viżjoni tal-gvern Malti fuq dan l-aspett u r-rieda dghajfa mil-lat politiku li tingħata l-ghajjuna lill-pajjiżi li qiegħdin jiżviluppaw (CONCORD, 2016).

Remittances

Ir-remittances huma tip ta' ffinanzjar importanti għall-pajjiżi li qiegħdin jiżviluppaw. Fil-fatt, skont IndexMundi, li tipprova statistika fuq firxa ta' aspetti dwar id-din ja kollha, l-importanza tar-remittances żidiet hafna tul dawn l-ahħar ghaxar snin. Fil-fatt, għall-ekonomija ta' numru ta' pajjiżi li qiegħdin jiżviluppaw, dawn it-tip ta' l-fondi jitqiesu bhala rizorsa finanzjarja importanti u stabbil, tant li, f'ċerti każżejjet, il-fondi totali li jiġi mir-remittances ikun oħla minn dħul li jiġi mill-esportazzjoni ta' prodotti u servizzi, jew mill-influss finanzjarju li jiġi minn investimenti diretti (IndexMundi, 2015). Ir-remittances li saru minn Malta biss fl-2014 ammontaw għal \$1,017,711,000 u, għalkemm l-istatistika dwar remittances mhix dejjem konsistenti minn pajjiż għall-ieħor, il-figura msemmija hija tajba ħafna, meta mqabbla ma' dik tal-istess sena ta' pajjiżi oħra Ewropej (pereżempju, intbagħtu \$363,413,300 minn Spanja u \$11,153,840,000 mill-Italja). Dan ifisser li jidher illi l-ġid li jinholoq fl-ekonomija ta' Malta jikkontribwixxi ferm (għalkemm indirettament) għall-iżvilupp ta' pajjiżi oħra. Fil-fatt ladarba, bejn wieħed u ieħor, nofs mill-barranin f' Malta (li ammontaw għal 15,407, fl-2016) jiġu minn pajjiżi li mhumiex fl-UE (EC, 2017) huwa probabbli illi l-fondi li jintbagħtu permezz tar-remittances ikunu qiegħdin imorru lejn dawk l-ekonomiji (fosthom il-Libja u s-Somalja) minn fejn jiġi l-maġġoranza ta' ciddadini ta' pajjiżi terzi li jgħixu f' Malta (The Malta Independent, 2014).

Il-kummerċ

Skont l-ODA Policy (2014), Malta hija f'pożizzjoni li tipprovd i-valur miżjud f'dawk is-setturi li fihom għandha esperjenza sostanzjali, fosthom it-turiżmu, is-servizzi finanzjarji u l-intrapriżi żgħar u medji (SMEs). Għaldaqstant, għandha tiffoka fuq dawn is-setturi bl-iskop li jingħataw appoġġ u servizz ta' konsulenza lill-pajjiżi li qiegħdin jiżviluppaw. Dan ghaliex il-qsim ta' kompetenza teknika ma' dawn il-pajjiżi tista' tkun ta' ghajnejna kbira sabiex jiġi fis-sejjh il-potenzjal tagħhom għal tkabbir ekonomiku - speċjalment fil-każ ta' dawk il-pajjiżi li għandhom ħafna inkomuni mal-kuntest Malti. Fil-fatt, skont dak li jinkidaw is-Sustainable Governance Indicators (SGI), Malta tghin b'mod attiv lil-pajjiżi żgħar ohra permezz tal-Commonwealth billi toffrīlhom l-esperjenza li akkwistat fil-proċess li bih laħqed il-livell ta' stat gżira zgħir žviluppat. Ingħerali, Malta ssegti dak li jsir fl-UE u l-politika tagħha rigward tariffej hija fi qbil ma' dak li ġie stabblit fi Brussell. Barra minn hekk, organizzazzjonijiet internazzjonali bhall-International Trade Centre joffru ghajnejna lil Malta sabiex

tkun tista' toħloq rabtiet ta' kummerċ sostenibbli ma' pajjiżi li qiegħdin jiżviluppaw, li permezz tagħhom tibda timporta prodotti ta' kwalità minn swieq ta' esportazzoni li qiegħdin jiżviluppaw (ITC, 2014).

Skont ir-rapport tal-Word Bank rigward l-2017, Malta għadha l-pajjiż fl-UE fejn hu l-iktar diffiċli li jsir il-kummerċ. Ghalkemm, fuq livell dinji, għamlet proggess żgħir u telghet għas-76 post mit-80 post, Malta xorta għadha lura f'dan il-kamp. Fil-fatt, din is-sitwazzjoni toħloq thassib dwar jekk il-pajjiż għadux jifla li jgħi lill-pajjiżi li qiegħdin jiżviluppaw fil-kamp ta' kummerċ. Min-naha l-ohra, l-informazzjoni disponibbli dwar Malta f'dan ir-rigward hija limitata, u lanqas tista' tinstab statistika ahħarija għand Aid for Trade (wahda mill-inizzjattivi tal-Word Trade Organization) (EC, 2015).

L-Isfidi ewlenin

- Spiss ikun il-każ li l-NGOs ma jkunux midħla tal-ODA Policy ta' Malta u tal-hidma li l-gvern Malti ikun qed iwettaq fil-kamp tal-overseas development (Kopin & SKOP, 2012)
- Opportunitajiet limitati ta' fondi, nuqqas ta' komunikazzjoni u informazzjoni u proceduri burokraṭiċi ikkumplikati jostakolaw lill-NGOs milli jibbenifikaw mill-ammont limitat ta' rizorsi finanzjarji disponibbli fuq livell nazzjonali. B'rizzultat ta' dan, Malta għet fl-64 post minn 68 fl-Aid Transparency Index (The Malta Independent, Jannar 2016).
- Tul dawn l-ahħar snin, kien hemm tnaqqis konsistenti fil-fondi li ġew allokati lill-NGOs sabiex iwettqu proġetti barra minn Malta, minkejja l-obbligu ta' Malta li talloka 0.33% tal-GNI tal-pajjiż għall-ODA (Eurostat, 2016).
- Peress li Malta għet meqjusa mill-World Bank bhala l-pajjiż fl-UE fejn hu l-iktar diffiċli li jsir il-kummerċ, jinholoq thassib dwar il-kapaċċità tal-pajjiż li jgħi lill-pajjiżi li qiegħdin jiżviluppaw fil-kamp ta' intrapriza u kummerċ.
- Hemm nuqqas ta' statistika rigward ir-remittances li jintbagħtu lejn il-pajjiżi li qiegħdin jiżviluppaw, u dwar l-ghajnejna favur il-kummerċ, li tingħata mill-istituzzjonijiet.

Proposti

- Li jkun hemm distinzjoni bejn infiq marbut ma' refugjati u infiq ghall-ODA.
- Li jiżdiedu l-fondi disponibbli sabiex jissahħahha l-effett fuq l-iżvilupp, mill-ghajnejna li tingħata .
- Li s-sejha nazzjonali għall-propostti ta' proġetti għall-overseas development tkun iżżejjed trasparenti billi tigħi ppubblikata l-informazzjoni meħtieġa kollha
- Li tiżdied l-ghajnejna ġenwina permezz tat-tfassil ta' politika ġidida rigward il-koperazzjoni dwar l-iżvilupp, u minn din il-politika jitħejew ukoll strategija u pjana ta' azzjoni.

Għeluq

Malta wettqet ħidma sostanzjali rigward l-aspetti li jwasslu għall-ksib tal-Għanijsiet għall-Iżvilupp Sostenibbli (SDGs). Mandankollu, il-pajjiż għadu lura ħafna milli jkollu aġenda wiesgha u shiha, li thares lejn kif ir-riżorsi disponibbli jistgħu jintużaw fil-kuntest nazzjonali u internazzjonali, favur l-iżvilupp sostenibbli. Sabiex jinkisbu l-SDGs, l-Istati Membri tan-Nazzjonijiet Uniti għandhom jingħaqdu bit-tir li jagħtu prijorità lil dawn l-objettivi.

Fis-sitwazzjoni dinjija attwali, fejn jippersisti l-ġlied, l-ispostamenti fuq skala kbira, u t-thassir tal-ambjent, il-pajjiżi kollha għandhom jistinkaw sabiex, permezz tal-investiment u l-kompetenzi rilevanti, mhux biss l-impatt ta' dawn il-fatturi ma jibqax jinhass (la fil-futur qrib u lanqas iktar 'il quddiem) imma l-hsara li digħi saret tkun tista' titranga. Min-naħha tagħha, Malta ukoll għandha tagħti sehem qawwi biex jinkiseb dan u tahdem bis-shih ghall-ġid ta' dawk li huma f'riskju kbir li jitilfu hajjithom (minħabba gwerer, ġużepp u faqar) jew f'riskju ta' mard jew kundizzjonijiet dejjiema (minħabba ċirkostanzi jew diżzastru naturali jew mahluqin mill-bnedmin stess).

L-isfidi tal-iżvilupp sostenibbli jolqtu lill-ġnus kollha tad-dinja, iżda xi whud minn dawn huma iktar vulnerabbli minn oħraejn, speċjalment f'ċirkostanzi l-iktar kifrin. Is-sostenibbiltà titlob li jkun hemm soċjetà iktar ekwa u rappreżentattiva, u ġusta; li toffri sigurtà u rispett lejn il-bnedmin, l-annimali u l-bqija tan-natura. Is-sostenibbiltà tfittex li jkun hemm kollaborazzjoni fuq livelli differenti u b'firxa usa' minn qatt qabel, u li twassal għal tibdil pożittiv fis-soċjetà fuq skala li tkun bla preċedent.

Referenzi

Nota

Il-holqiet għad-dokumenti f'din il-lista huma aġġornati sad-data li fiha nqraw jew li fiha t-testa dan ir-rapport. Id-dokumenti kollha ta' konsultazzjoni msemmija f'dan ir-rapport u li nħarġu mill-Gvern ta' Malta jistgħu jinstabu wkoll fuq is-sit ta' Konsultazzjoni Online – www.konsultazzjoni.gov.mt jew www.meae.gov.mt

African Media Association Malta (AMA). Migrant Skills Register. <http://africanmediamalta.com>. (moqri fid-9 ta' Marzu 2017).

Baldacchino, R., and Grech, C. Inclusion of Transgender individuals into the labour market: A Research Study. Malta Gay Rights Movement. Lutju 2008. <http://www.maltagayrights.org/cms/pdfs/Trans%20Research%20Study.pdf>.

Borg, A. Malta's laws on domestic violence perpetrated against women by an intimate partner: are they up to standard? Università ta' Malta. 2014.

Carabot, P. Genitourinary report 2007. GU Clinic, Sptar Boffa, Malta. 2007.

Caritas Malta. A Framework for Poverty Reduction and for Social Inclusion 2014-2024: Green Paper by the Ministry for the Family and Social Solidarity – Reflections by Caritas Malta. 2014.

Caritas Malta. A Minimum Essential Budget for a Decent Living – 2016: A research study focusing on three low-income household categories. 2016.

Bank Ċentrali ta' Malta. Property Prices Index (based on advertised prices). 2016. https://www.centralbankmalta.org/site/excel/statistics/house_prices.xls?rnd=20170315160413

CONCORD. AidWatch. Report 2016. 2016. https://concordeurope.org/wp-content/uploads/2016/10/CONCORD_AidWatch_Report_2016_web.pdf

Council of Europe [CoE]. Full list: Details of Treaty No. 201. 2017. <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/201>. (moqri fit-13 ta' Marzu 2017).

Council of Europe [CoE]. CETS No.201 Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. 2007. <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680084822>

Council of Europe (CoE). Fourth Evaluation Round: Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors – Evaluation Report Malta. 2015.

Cyffka, B., and Bock, M. "Degradation of Field Terraces in the Maltese Islands – Reasons, Processes and Effects". Geografia Fisica e Dinamica Quaternaria, 31. 2008.

Direttorat ghall-Informazzjoni dwar is-Sahha u Ricerka (DHIR). "World Heart Day 2015". 2015. <https://health.gov.mt/en/dhir/Documents/Facts%20Sheets/World%20Heart%20day%202015.pdf>

Dipartiment tal-Informazzjoni (DOI). L.N. 285 of 2016, Development Planning Act (CAP. 552). 2016 <http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lp&itemid=28037&l=1>

Eurobarometer. "EU Citizens' Attitudes Towards Alcohol". European Commission, 2010. Available at: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_331_en.pdf

European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Education for All: Special Needs and Inclusive Education in Malta – External Audit Report. 2014.

European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). Malta – Rural Development Programme (National). 2014. <https://eufunds.gov.mt/en/EU%20Funds%20Programmes/European%20Agricultural%20Fund/Documents/RDP%202014-2020/Malta%27s%20Rural%20Development%20Programme%202014-2020.pdf>

European Commission (a). "Level of citizens' confidence in EU institutions". Eurostat Database. 8 ta' Novembru 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tsdgo510&language=en&toolbox=sort>

European Commission (a). "People at risk of poverty or social exclusion by age and sex". Eurostat Database. 31 ta' Jannar 2017. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_peps01&lang=en

European Commission (a). "Renewable freshwater resources". Eurostat Database. 27 ta' Ottubru 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/environment/water/database>

European Commission (a). "Total intramural R&D expenditure (GERD) by sectors of performance and fields of science". 30 ta' Novembru 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/science-technology-innovation/data/database>

European Commission (a). "Unemployment rates by sex, age and nationality (%)" Eurostat Database. 2 ta' Frar 2017. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>

European Commission (b). "Severe material deprivation rate by age and sex". Eurostat Database. 31 ta' Jannar 2017. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_mddd11&lang=en

European Commission (b). "Annual freshwater abstraction by source and sector". Eurostat Database. 27 ta' Ottubru 2016. http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/env_wat_abs

- European Commission (b). "Children at risk of poverty or social exclusion". Eurostat Database. Novembru 2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Children_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion
- European Commission (b). "Employment and activity by sex and age – annual data". Eurostat Database. 18 ta' Jannar 2017. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>.
- European Commission (b). "Freight transport statistics – modal split". April 2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Freight_transport_statistics_-_modal_split
- European Commission (b). "Transition of ability to make ends meet from childhood to current situation (population aged 25-59)". 7 ta' Frar 2017.
- European Commission (b). "Voter turnout in national and EU parliamentary elections" Eurostat Database. 8 ta' Novembru 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdgo310&language=en>
- European Commission (c) "Expenditure: main results". Eurostat Database. 16 ta' Jannar 2017. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=spr_exp_sum&lang=en
- European Commission (c). "People at risk of poverty or social exclusion by level of activity limitation, sex and age". Eurostat Database. 8 ta' Jannar 2016. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_dpe010&lang=en
- European Commission (EC a). "People at risk of poverty or social exclusion". Eurostat Database. 8 ta' Novembru 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdsc100&language=en>
- European Commission (EC). "Energy: Renewable energy directive". 16 ta' Frar 2017. <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive>
- European Commission (EC). "Population by education attainment level, sex and age (%) – main indicators". Eurostat Database. 9 ta' Frar 2017. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/data/database>
- European Commission (EC a). "Gini coefficient of equivalised disposable income – EU-SILC survey". Eurostat Database. 17 ta' Frar 2017. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/database>
- European Commission. Eurostat Press Release: "Environment in the EU". Marzu 2016 <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7214320/8-22032016-AP-EN.pdf>
- European Commission. "Intergenerational transmission of disadvantage statistics: Is the likelihood of poverty inherited?" Eurostat Statistics Explained. 10 ta' Frar 2017. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Intergenerational_transmission_of_disadvantage_statistics#Database
- European Commission. "Proportion of the population with housing problems or deprived of some housing items by poverty status, 2014". Eurostat Statistics Explained. Mejju 2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Proportion_of_the_population_with_housing_problems_or_deprived_of_some_housing_items_by_poverty_status,_2014.png
- European Commission. "Waste [excluding major mineral wastes], 2012 new." Mejju 2015 [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Waste_\(excluding_major_mineral_wastes\),_2012_new.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Waste_(excluding_major_mineral_wastes),_2012_new.png)
- European Commission. "Asylum and Managed Migration". Eurostat Database. 2017. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database#>
- European Commission. "Employment statistics". Eurostat Database. Novembru 2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics
- European Commission. "European Semester Thematic Fiche: Labour Market Participation of Women". 26 ta' Novembru 2015. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/2015/labour_market_participation_women_20151126.pdf
- European Commission. "Green Infrastructure in Malta". 2016. http://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/pdf/Green%20Infrastructure/GI_MT.pdf
- European Commission. "Greenhouse gas emissions: Index [base year = 100]". Eurostat Database. 8 ta' Novembru 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdcc100&plugin=1>
- European Commission. "Land cover statistics". Ottubru 2013. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Land_cover_statistics#Further_Eurostat_information
- European Commission. "Share of renewable energy in gross final energy consumption". Eurostat Database. 8 ta' Novembru 2016. http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_31&plugin=1
- European Commission. "Special Eurobarometer 412: Sport and Physical Activity Report". 2014. http://ec.europa.eu/health/sites/health/files/nutrition_physical_activity/docs/ebs_412_en.pdf
- European Commission. "The current situation of gender equality in Malta – Country Profile 2012". 2012. http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/epo_campaign/130911_epo_country_profile_malta.pdf
- European Commission. "The Maltese Food Basket". 2016. <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=15028&langId=en>
- European Commission. "Water statistics". Eurostat Statistics Explained. 31 ta' Jannar 2017. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Water_statistics#Database
- European Commission. Annual Report on European SMEs 2014 / 2015: SMEs start hiring again. European Union. 2015.
- European Commission. Commission Staff Working Document: Country Report Malta 2016. 2016.
- European Commission. Country report: Non-discrimination – Malta 2016. European network of legal experts in gender equality and non-discrimination. 2016.
- European Commission. "Proportion of the population suffering from problems in the residential area, 2014". Eurostat Statistics Explained. Mejju 2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Proportion_of_the_population_suffering_from_problems_in_the_residential_area,_2014.png

- European Commission. Labour market: earnings database. 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/earnings/database#>
- European Commission. Malta Profile. 2015. http://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/malta-2015_en.pdf
- European Commission. Municipal waste generated by country in 2005 and 2015, sorted by 2015 level (kg per capita) F1. Jannar 2017. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Municipal_waste_generated_by_country_in_2005_and_2015,_sorted_by_2015_level_\(kg_per_capita\)_F1.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Municipal_waste_generated_by_country_in_2005_and_2015,_sorted_by_2015_level_(kg_per_capita)_F1.png)
- European Commission. Municipal waste statistics. Jannar 2017. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Municipal_waste_statistics#Database
- European Commission. Population (Demography, Migration and Projections). April 2017. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/population-data/database>
- European Commission. Population density by NUTS 3 region. 2017. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/population-data/database>
- European Environment Agency (EEA). Country Report: Maltese bathing water quality in 2015. Mejju 2016.
- European Environment Agency (EEA). Trends and projections in Europe 2016 – Tracking progress towards Europe's climate and energy targets. 2016.
- European Institute for Gender Equality (EIGE). Gender Equality Index 2015: Malta. 2016. <http://eige.europa.eu/news-and-events/news/malta-almost-halfway-gender-equality>
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). Violence against women: an EU-wide survey – Main results. 2014.
- European Union. 1992. Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora [OJ L 206, 22.7.1992, p. 7] (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:01992L0043-20070101&qid=1488884840173&from=en>).
- European Union. 2009. Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC [OJ L 140, 5.6.2009, p. 16] (<http://data.europa.eu/eli/dir/2009/28/oj>).
- European Union. 2012. Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 Ottubru 2012 on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC [OJ L 315, 14.11.2012, p. 1] (<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32012L0027:EN:NOT>).
- Eurostat. "Key findings from an SDG viewpoint". Settembru 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/key-findings-from-an-sdg-viewpoint>
- Eurostat. "Official development assistance as share of gross national income." Awissu 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tsdgp100&language=en&toolbox=type>
- Eurostat. "Official Development Assistance per capita in donor and recipient countries". Awissu 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tsdgp520&language=en&toolbox=data>
- Eurostat. "Causes of death – Deaths by country of residence and occurrence." 2017. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Eurostat. "Daily consumption of fruit and vegetables." 2016 a. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/health/health-status-determinants/data/database>
- Eurostat. "Eurostat NewsRelease – European Health Interview Survey: Almost 1 adult in 6 in the EU is considered obese – Share of obesity increases with age and decreases with education level". 20 ta' Ottubru 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7700898/3-20102016-BP-EN.pdf/c26b037b-d5f3-4c05-89c1-00bf0b98d646>
- Eurostat. "Key findings from an SDG viewpoint." Settembru 2016 b. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/key-findings-from-an-sdg-viewpoint>
- Fisheries Operational Programme for Malta 2007-2013 (FOP). Ottubru 2008. https://ec.europa.eu/fisheries/sites/fisheries/files/docs/body/malta_en.pdf
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). "Family Farming Knowledge Platform". 2017. <http://www.fao.org/family-farming/countries/mlt/en>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). "Fishery Country Profile: The Republic of Malta". 2005. <http://www.fao.org/oldsite/FCP/en/MLT/profile.htm>
- Formosa, S. "CrimeMalta Annual Crime Review: Year 2015". April 2016. http://crimemalta.com/documents/CrimeMalta_Annual_Report_SF_2015.pdf
- Foundation for Shelter and Support to Migrants (FSM). "Mission & Objectives". 2015. <http://fsmmalta.org>. (moqri fid-9 ta' Marzu 2017).
- Foundation for Social Welfare Services [FSWSa]. "Domestic Violence Unit". 2012a. <https://fsws.gov.mt/en/appogg/Pages/Intake-and-Protection-Services/Domestic-Violence-Unit.aspx>. (moqri fl-10 ta' Marzu 2017).
- Foundation for Social Welfare Services. "European Day on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse". 19 ta' Novembru 2015. <https://fsws.gov.mt/en/fsws/news/Pages/European-Day-on-the-Protection-of-Children-against-Sexual-Exploitation-and-Sexual-Abuse.aspx>. (moqri fit-13 ta' Marzu 2017).
- Foundation for Social Welfare Services. "Overview". 2012b. <http://fsws.gov.mt/en/appogg/Pages/overview-appogg.aspx>. (moqri fit-13 ta' Marzu 2017).
- Gvern ta' Malta (GoM). "Parliamentary Secretary for EU Funds Welcomes Approval of Maltese Operational Programme for the Fund for European Aid to the Most Deprived (FEAD)" Press Release. 11 ta' Dicembru 2014. <https://www.gov.mt/en/Government/Press%20Releases/Pages/2014/Dicembru/11/pr142896.aspx>
- Grech, V., Aquilina, S., and Camilleri, E. "Depicting the analyses of the first National Maltese Childhood BMI study." Images in Paediatric Cardiology 17, No. 4 (2015): 4-13.

Green, D. How can Small Countries Make a Difference with their Aid Programmes?. Dicembru 2016 <http://oxfamblogs.org/fp2p/how-can-small-countries-make-a-difference-with-their-aid-programmes/>

IndexMundi. Access to electricity (% of population) – Country Ranking – Europe. 2012. <http://www.indexmundi.com/facts/indicators/EG.ELC.ACCS.ZS/rankings/europe>

IndexMundi. Personal remittances, paid (current US\$). 2015. <http://www.indexmundi.com/facts/indicators/BM.TRF.PWKR.CD.DT>

International Business Publications. Malta Foreign Policy and Government Guide. Marzu 2013. https://books.google.com.mt/books?id=Vwq3CwAAQBAJ&pg=PA157&lpg=PA157&dq=malta+today+malta+0DA&source=bl&ots=1VCirKT5LY&sig=KFW8Z4yJaFw5GDHnQxrRVY5WkKI&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

International Diabetes Federation (IDF). IDF Diabetes Atlas: Seventh Edition. 2015.

International Trade Centre (ITC). Malta: Country Brief. Dicembru 2014. <http://www.intracen.org/country/malta/>

International Union for Conservation of Nature (IUCN). "IUCN Red List: Malta's Biodiversity at Risk – A call for action". 2013. https://cmsdata.iucn.org/downloads/malta_s_biodiversity_at_risk_fact_sheet_may_2013.pdf

Inter-Parliamentary Union (IPU) "Women in national parliaments". 1 ta' Dicembru, 2016. <http://www.ipu.org/WMN-e/classif.htm>

Jobsplus. "Employing Persons with Disability." 2017. <https://jobsplus.gov.mt/employers-mt-MT-en-GB/employing-persons/employing-persons-disability>

JRS Malta, and Aditus Foundation. Struggling to survive: An investigation into the risk of poverty among asylum seekers in Malta. Project Integrated, 2016.

Supported by the Malta Community Chest Fund, Birkirkara Kopin, and SKOP. Maltese NGOs, Local Councils and International Development Cooperation. Novembru 2012. http://www.trialog.or.at/images/doku/maltese_ngos_lcs_int%27l_dev_coop_medevnet-publication_final.pdf

Ligijiet ta' Malta
Kap. 315: Att dwar il-Kontroll tat-Tipjip tat-Tabakk (1986)
Kap. 318: Att dwar ir-Sigurtà Soċċali (1987)
Kap. 370: Att dwar Servizzi ta' Investiment (1994)
Kap. 413: Att dwar Opportunitajiet Indaqi (Persuni b'Diżabilità) (2000)
Kap. 425: Att dwar il-Konservazzjoni u l-Amministrazzjoni tas-Sajd (2001)
Kap. 452: Att dwar l-Impliegi u r-Relazzjonijiet Industriali (2014)
Kap. 455: Att dwar l-isports (2003)
Kap. 456: Att dwarf l-Ugwaljanza ghall-Irgiel u n-Nisa (2003)
Kap. 479: Att biex jiġu stabiliti Ibhra tas-Sajd u Ĝurisdizzjoni Marittima Estiża (2005)
Kap. 481: Att dwarf il-Vjolenza Domestika (2006)
Kap. 525: Att dwarf is-Sahha Mentali (2012)
Kap. 530: Att dwarf l-Unjonijiet Cívili (2014)
Kap. 540: Att dwarf l-Identità tal-eneru, l-Emprressjoni tal-Ğeneru u l-Karatteristiki tas-Sess (2015)
Kap. 543: Att fuq Azzjoni dwarf il-Klima (2015)

Legislazzjoni Sussidjarja
L.S. 452.95: Regolamenti dwar Trattament Ugwali fl-Impliegi, Emendi 2014
L.S. 465.09: Regolamenti dwar il-Maniggħar tal-Kwalità tal-Ilma Tajjeb ghall-Għawm (2009)
L.S. 549.44: Regolamenti dwar il-Protezzjoni tal-Flora, Fawnu u Ambjenti Naturali (2006)

Awtorità ta' Malta dwar l-Ambjent u l-Ippjanar [MEPA] & Ministeru ghall-Enerġija u s-Saħħa (MEH). Solar Farm Policy. 2014.

Awtorità ta' Malta dwar l-Ambjent u l-Ippjanar [MEPA], Development Control Design Policy, Guidance and Standards 2015 (DC 15). 2015 <http://www.mepa.org.mt/Documents/dc2015.pdf>

Awtorità ta' Malta dwar l-Ambjent u l-Ippjanar [MEPA]. National Action Plan for the Protection of the Marine Environment from Land-based Activities Malta. 2005.

Awtorità ta' Malta dwar l-Ambjent u l-Ippjanar [MEPA]. SPED: Strategic Plan for Environment and Development. 2015.

Awtorità ta' Malta dwar l-Ambjent u l-Ippjanar [MEPA]. The Environment Report 2008: Sub-Report 8 – Biodiversity. 2010. <http://www.mepa.org.mt/ter08-biodiversity>

Malta Marittima. [il-paġna dwar id-Departiment tas-Sajd u l-Akwakultura]. 2015. <http://www.maltamarittima.org.mt/index.php/about/steering-committee/department-of-fisheries-aquaculture#>

MaltaToday. "Employers face €1.4 million in penalties over disability quotas." Jannar 19, 2017. http://www.maltatoday.com.mt/news/national/73475/employers_face_14_million_in_penalties_over_disability_quotas_#.WJIBUxsrLIU/ (Moqri fid-19 ta' Jannar 2017.)

MaltaToday. "Employers face €1.4 million in penalties over disability quotas." Jannar 19, 2017. http://www.maltatoday.com.mt/news/national/73475/employers_face_14_million_in_penalties_over_disability_quotas_#.WJIBUxsrLIU/ (Moqri fid-19 ta' Jannar 2017.)

Migrant Integration Policy Index [MIPEX]. Malta: 2014. 2015. <http://www.mipex.eu/malta>.

Ministeru ghall-Edukazzjoni x-Xogħol (MEDE). A National Literacy Strategy for All in Malta and Gozo 2014-2019. 2014d.

Ministeru ghall-Edukazzjoni x-Xogħol (MEDE). The National Employment Policy. 2015.

Ministeru ghall-Edukazzjoni x-Xogħol (MEDE). "Nurturing a Sustainable Society – A National Strategy for Education for Sustainable Development for Malta". 2016. https://socialdialogue.gov.mt/en/Public_Consultations/MEDE/Pages/Consultations/2016-MEDE-NSESD.aspx. Accessed March 15, 2017.

Ministeru ghall-Edukazzjoni x-Xogħol (MEDE). A Strategic Plan for the Prevention of Early School Leaving in Malta 2014. 2014b.

Ministeru ghall-Edukazzjoni x-Xogħol (MEDE). Country Report – Malta. 2014c.

Ministeru ghall-Edukazzjoniu x-Xogħol (MEDE). Framework for the Education Strategy for Malta 2014-2024: Sustaining Foundations, Creating Alternatives, Increasing Employability. 2014a.

Ministeru ghall-Edukazzjoniu x-Xogħol (MEDE). Malta National Lifelong Learning Strategy 2020. 2014e.

Ministeru ghall-Edukazzjoniu x-Xogħol (MEDE). PIRLS 2011 – Progress in International Reading Literacy Study: Malta Report. Directorate for Quality and Standards in Education Research and Development Department. 2013.

Ministeru għall-Edukazzjoniu x-Xogħol (MEDE). Respect for All Framework. 2014f.

Ministeru għall-Edukazzjoniu x-Xogħol (MEDE). Trans, Gender Variant and Intersex Students in Schools Policy. 2015.

Ministeru għas-Sahha u l-Enerġija (MEH). Malta's annual monitoring report for 2016 under Article 24(1) of 'Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 Ottubru 2012 on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC'. 2016.

Ministeru għas-Sahha u l-Enerġija (MEH). Malta's National Energy Efficiency Action Plan (NEEAP). 2014.

Ministeru għall-Affarijiet Ewropej u l-Implimentazzjoni tal-Manifest Elettorali (MEA). Partnership Agreement of Malta 2014-2020. Ottubru 2014.

Ministeru tal-Finanzi (MFIN). Budget Document 2015. 2014.

Ministeru tal-Finanzi (MFIN). Malta National Reform Programme. 2015.

Ministeru tal-Finanzi (MFIN). Budget Document 2016. 12 ta' Ottubru 2015.

Ministeru tal-Finanzi (MFIN). Budget Document 2016. 12 ta' Ottubru 2016. https://mfin.gov.mt/en/The-Budget/Documents/The_Budget_2016/Budget_Document_2016_English_Final.pdf

Ministeru tal-Finanzi (MFIN). Budget Speech 2017. 17 ta' Ottubru 2016.

Ministeru tal-Finanzi (MFIN). Malta National Reform Programme. 2015.

Ministeru għal Ghawdex. Eco-Gozo: A Better Gozo – Proposed action 2010-2012. 2009.

Ministeru tas-Sahha. Communicable Disease Control Strategy for Malta. 2013. <https://health.gov.mt/en/Documents/National-Health-Strategies/CDCSEN.pdf>

Ministeru tas-Sahha, l-Anzjani u l-Kura fil-Kommunità (MHEC). A Healthy Weight for Life: A National Strategy for Malta. 2012.

Ministeru tas-Sahha, l-Anzjani u l-Kura fil-Kommunità (MHEC). A Healthy Weight for Life: A National Strategy for Malta. 2012.

Ministeru tas-Sahha, l-Anzjani u l-Kura fil-Kommunità (MHEC). National Sexual Health Strategy. 2011.

Ministeru għad-Djalgu Soċċali, Affarijet tal-Konsumatur and Libertajiet Ċivil (MSDC). Equality Act, 2015. 2015. <https://gov.mt/en/Government/Press%20Releases/Pages/2015/Dec/16/pr152861.aspx>

Ministeru għall-Iżvilupp Sostenibbli, l-Ambjent u t-Tibdil fil-Klima (MSDEC). "School Fruit Scheme". https://secure2.gov.mt/MRRA-PA/schsch_fruit?l=1

Ministeru għall-Iżvilupp Sostenibbli, l-Ambjent u t-Tibdil fil-Klima (MSDEC). Greening Our Economy – Achieving a Sustainable Future. 2015.

Ministeru għall-Iżvilupp Sostenibbli, l-Ambjent u t-Tibdil fil-Klima (MSDEC). Waste Management Plan for the Maltese Islands: A resource Management Approach 2014-2020. 2014.

Ministeru għall-Iżvilupp Sostenibbli, l-Ambjent u t-Tibdil fil-Klima (MSDEC). Sustainable Development Annual Report 2014. 2015.

Ministeru għall-Iżvilupp Sostenibbli, l-Ambjent u t-Tibdil fil-Klima (MSDEC). National Environment Policy. February 2012. <https://msdec.gov.mt/en/decc/Documents/environment/National%20Environment%20Policy.pdf>

Ministeru għall-Iżvilupp Sostenibbli, l-Ambjent u t-Tibdil fil-Klima (MSDEC). Waste Management Plan for the Maltese Islands. Ottubru 2013. https://gov.mt/en/Government/Press%20Releases/Documents/PR2346a_Waste%20Management%20Plan%202013%20-%202020%20-%20Consultation%20Document%20October%202013.pdf

Ministeru tal-Familja u Solidarjetà Soċċali (MFSS). National Alcohol Policy for Public Consultation. Ottubru 2016.

Ministeru tal-Familja u Solidarjetà Soċċali (MFSS). National Social Report 2015 Malta. 2015.

Ministeru tal-Familja u Solidarjetà Soċċali (MFSS). National Strategic Policy for Poverty Reduction and for Social Inclusion Malta 2014-2024. 2014.

Ministeru tat-Turiżmu, il-Kultura u l-Ambjent (MTCE) u L-Awtorità ta' Malta dwar l-Ambjent u l-Ippjanar (MEPA). Malta's National Biodiversity Strategy and Action Plan 2012-2020: Working Hand-in-Hand with Nature. 2012.

Ministeru tat-Turiżmu, il-Kultura u l-Ambjent (MTCE). National Environment Policy. 2012.

Ministeru għall-Affarijiet Barranin (MFA). Official Development Assistance Policy and a Framework for Humanitarian Assistance 2014 – 2020. March 2014. <https://foreignaffairs.gov.mt/en/Documents/ODA%20Policy.pdf>

Ministeru għall-Affarijiet Barranin (MFA). Destination of Official Development Assistance – Disbursements. Luju 2016a. [https://foreignaffairs.gov.mt/en/PDF%20Documents/2016%2007%2004%20-%20ODA%20Statistical%20Reporting%20for%202015%20\(in%20euros\).pdf](https://foreignaffairs.gov.mt/en/PDF%20Documents/2016%2007%2004%20-%20ODA%20Statistical%20Reporting%20for%202015%20(in%20euros).pdf)

Ministeru għall-Affarijiet Barranin (MFA). Official Development Assistance 2016. April 2016c. <https://foreignaffairscms.gov.mt/en/Government/Press%20Releases/Pages/Official-Development-Assistance-2016.aspx>

Moncada, Dr S. (Lettur – Institute for European Studies, University of Malta). Interview by Lara Bezzina and Claudio Catalano, Frar 2017.

National Focal Point on Drugs and Drug Addiction (NFP). National Report on the Drug Situation in Malta 2015. Ministry for the Family and Social Solidarity (MFSS). 2016.

National Statistics Office (NSO) "News Release: Statistics in Income and Living Conditions 2015: Salient Indicators". Settembru 22, 2016.

National Statistics Office (NSO) Malta, "News Release: Road Traffic Accidents: Q4/2016". Jannar 31, 2017. Available at: https://nso.gov.mt/en/News_Releases/View_by_Unit/Unit_B3/Environment_Energy_Transport_and_Agriculture_Statistics/Documents/2017/News2017_019.pdf

National Statistics Office (NSO), "News Release Waste Management: 2015". Jannar 17, 2017. https://nso.gov.mt/en/News_Releases/View_by_Unit/Unit_B3/Environment_Energy_Transport_and_Agriculture_Statistics/Documents/2017/News2017_009.pdf

National Statistics Office (NSO). "News Release: Statistics on Income and Living Conditions 2015: Salient Indicators". Settembru 22, 2016. https://nso.gov.mt/en/News_Releases/View_by_Unit/Unit_C1/Living_Conditions_and_Culture_Statistics/Documents/2016/News2016_152.pdf

National Statistics Office (NSO). "Post and Telecommunications: Q4/2014. March 13, 2015. https://nso.gov.mt/en/News_Releases/View_by_Unit/Unit_C4/Education_and_Information_Society_Statistics/Documents/2015/News2015_051.pdf

National Survey Malta. Sexual Knowledge, Attitudes and Behaviours. 2012. Available at: <https://health.gov.mt/en/dhir/Pages/Surveys/sexualhealthsurvey2012.aspx>

NationMaster. Motor vehicles per 1000 people: Countries Compared. 2017. <http://www.nationmaster.com/country-info/stats/Transport/Road/Motor-vehicles-per-1000-people>

OECD. Net ODA. 2017. <https://data.oecd.org/oda/net-oda.htm>

Parlament ta' Malta (HoR). Members of Parliament 13th Legislature: 13th Legislature (2017 -). 2017. <http://www.parlament.mt/membersofparliament-13thlegmain> (mogri f'Lulju 2017).

Segretarjat Parlamentari għas-sahha (PSH) – Health Promotion and Disease Prevention Directorate. Food and Nutrition Policy and Action Plan for Malta. Settembru 2014.

Segretarjat Parlamentari għas-sahha (PSH). A National Health Systems Strategy for Malta 2014-2020. Gunju 2014.

Pirotta, G.A., Calleja, I., and Colino C. "Malta Report - Sustainable Governance Indicators 2016". Bertelsmann Stiftung. 2016

The People for Change Foundation (PfC). Malta Human Rights Report 2015. 2nd Edition. 2015.

Sammut, J.M. (Kopin). "Implementing the 2030 Agenda for Sustainable Development." Social Watch: poverty eradication and gender justice. 2016. <http://www.socialwatch.org/node/17227>

Spiteri, D, Scerri, C., and Valdramidis, V. "The Current Situation for the Water Sources in the Maltese Islands." Malta Journal of Health Sciences 2, No. 1, 2015: 22-25.

Sustainable Governance Indicators (SGI). "Malta: Environmental Policies". 2016. http://www.sgi-network.org/2016/Malta/Environmental_Policies

Sustainable Governance Indicators (SGI). Global Inequalities Report: Global Social Policy. 2016 http://www.sgi-network.org/docs/2016/thematic/SGI2016_Global_Inequalities.pdf

Tax Justice Network (TJN). "Financial Secrecy Index: Report on Malta. 2015. <http://www.financialsecrecyindex.com/PDF/Malta.pdf>

The Malta Independent. "23,000 foreign nationals from 151 countries living in Malta". 1 ta' April 2014 <http://www.independent.com.mt/articles/2014-04-01/news/23000-foreign-nationals-from-151-countries-living-in-malta-4459331588/>

The Malta Independent. "Domestic violence reports almost double in four years". 12 ta' Gunju 2014. <http://www.independent.com.mt/articles/2014-06-12/news/domestic-violence-reports-almost-double-in-four-years-5441388548/> (mogri fit-3 ta' Frar 2017).

The Malta Independent. "Malta 'inflates' official development aid figures by 50%". Jannar 3, 2016. <http://www.independent.com.mt/articles/2016-01-03/local-news/Malta-inflates-official-development-aid-figures-by-50-6736151185>

The Washington Post. "1.3 Billion are living in the dark". Novembru 2015. <https://www.washingtonpost.com/graphics/world/world-without-power/>

Tilney, M. "Country Report Malta – April 2015 – Prepared for the EACPR [European Association for Cardiovascular Prevention and Rehabilitation] "Country of the Month" initiative". 2015. http://www.escardio.org/static_file/Escardio/Subspecialty/EACPR/Documents/malta-country-of-the-month-full-report.pdf

Times of Malta. "Want to regularise your building irregularities? Just pay". 22 ta' Awissu 2016. <http://www.timesofmalta.com/articles/view/20160822/local/want-to-regularise-your-building-irregularities-just-pay.622773>

Times of Malta. "Merluzz fishing restricted as overfishing bites". 5 ta' Ġunju 2016. <http://www.timesofmalta.com/articles/view/20160605/local/merluzz-fishing-restricted-as-overfishingbites.614304>

Times of Malta. "Teaching profession is 'in crisis', says MUT chief". 16 ta' Jannar 2017. <https://www.timesofmalta.com/articles/view/20170116/local/teaching-profession-is-in-crisis-says-mut-chief.636695> (mogri fit-2 ta' Frar 2017).

Transparency International – the global coalition against corruption. "Corruption Perceptions Index 2016". 2016. http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016

Transparency International – the global coalition against corruption. "Malta: Overview of Corruption and Anti-Corruption". Anti-Corruption Helpdesk: Providing On-Demand Research to Help Fight Corruption. http://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/Country_profile_Malta_2016.pdf (mogri fit-28 ta' Frar 2017).

- TSN Malta (Third Country National Support Network). "Welcome to TSN Malta". 2015. <http://tsnmalta.org>. (moqri fid-9 ta' Marzu 2017).
- Uffiċċju tal-Prim Ministro (OPM). The National Renewable Energy Action Plan 2015-2020: Consultative Document. The Energy and Water Agency. 2016.
- UNHCR – The UN Refugee Agency. "Malta Asylum Trends: Real Time". <http://www.unhcr.org.mt/charts/category/17/year/9> (moqri fit-2 ta' Frar 2017).
- UNHCR – The UN Refugee Agency. Progress Report mid-2016: Beyond Detention – A Global Strategy to support governments to end the detention of asylum-seekers and refugees – 2014-2019. 2016.
- United Nations. Goal 17: Revitalize the global partnership for sustainable development. 2016 <http://www.un.org/sustainabledevelopment/globalpartnerships>
- United Nations. Convention on Biological Diversity. Ĝunju 5, 1992. <https://www.cbd.int/convention/text>
- United Nations. World Urbanization Prospects: The 2014 Revision. 2015.
- United Nations Development Programme (UNDP) Human Development Report 2015: Work for Human Development. 2015.
- United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) "Gender pay gap". UNECE Statistical Division Database. Dicembru 3, 2016. http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__30-GE__03-WorkAndeconomy/017_en_GE_GPG2_r.px?rid=084afe4f-58b7-4e66-aaea-da5b723264e0
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Managing Water under Uncertainty and Risk: The United Nations World Water Development Report 4 – Volume 1. 2012
- United Nations Knowledge Platform. SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL 17. Strengthen the means of implementation and revitalize the global partnership for sustainable development. Ĝunju 2016 <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg17>
- University of Malta. "What is the Climate Change Platform?". 19 ta' Ottubru 2016. <http://www.um.edu.mt/islands/climate>
- US Department of State. "Country Reports on Human Rights Practices for 2016: Malta". Bureau of Democracy, Human Rights and Labor. <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrpt/humanrightsreport/#wrapper>. (moqri fl-14 ta' Marzu 2017).
- Victim Support Malta (VSM). "About Us". <http://victimsupport.org.mt/about-us>. (moqri fit-13 ta' Marzu 2017).
- World Bank. Access to electricity (% of population). 2012. <http://data.worldbank.org/indicator/EG.ELC.ACCS.ZS?locations=EU>
- World Bank. Urban population (% of total). 2016. <http://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS>
- World Bank Group. Doing Business 2017: Equal Opportunity for All. 2017 <http://www.doingbusiness.org/-/media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB17-Report.pdf>
- World Economic Forum (WEF). The Global Competitiveness Report 2015-2016. 2015b.
- World Economic Forum (WEF). The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015. 2015a.
- World Economic Forum (WEF). "Global Gender Gap Report: Malta". 2016. <https://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016/economies/#economy=MLT>
- Zdrulli, P. "Desertification in the Mediterranean Region". International Centre for Advanced Mediterranean Agronomic Studies. 2011. http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2011/Zdrulli_en.pdf

Authored by The People For Change Foundation
pfcmalta.org | info@pfcmalta.org

Proofread by Colette Grech
Restyle | restyleenhance.net

EDUCATING
FOR CHANGE

skopmalta.org | info@skopmalta.com

This publication has been developed in the frame of the project "E4C – Educating for change: Capitalising on the EU Presidency in Malta to raise awareness on Agenda 2030", which is being implemented by SKOP - The National Platform of Maltese Development NGOs [MT Registration Number: VO/0366] and co-financed by the European Union and the Ministry for Foreign Affairs of Malta. The contents of this publication are the sole responsibility of SKOP and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or those of the Maltese Ministry for Foreign Affairs.